

MENESTYKSEN OIREYHTYMÄ

Eeva Nikoskelaisen esikoisromaanin tarkastelua kustannuspäätösten ja myyntimenestyksen näkökulmasta

Marita Komi

Kotimaisen kirjallisuuden

Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2000

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Kirjallisuuden
Tekijä KOMI, Marita Asta Anitra	
Työn nimi MENESTYKSEN OIREYHTYMÄ Eeva Nikoskelaisen esikoisromaanin tarkastelua kustannuspäätösten ja myyntimenestyksen näkökulmasta	
Oppiaine Kotimainen kirjallisuus	Työn laji Pro gradu
Aika Kevät 2000	Sivumäärä 118 + liitteet 12 s
<p>Tiivistelmä – Abstarct</p> <p>Tutkielman käytännöllisenä tarkoituksena on yrittää ymmärtää kustannuspäätöksiä ja kirjan tuloa markkinoille, sen sijoittumista kirjalliseen kenttään. Tutkielmassa pyritään ennakoimaan myyntimenestyksen edellytyksiä, luonnetta ja tapahtumaa käyttämällä aineistona toimittajan yleisiä valintaperusteita, argumentaatorakenteita ja konkreettista kirjavalintaa.</p> <p>Koska esikoisteoksesta on kaikkein vaikein ennakkoon määritellä, millä tavalla lukijat ja ostajat ottavat sen vastaan, päädyin tutkimaan juuri esikoisromaanin valintaa ja kohtaloa myyntikentällä. Kustannustoimittajan lisäksi myös kustantamon koko ja ominaislaatu, lehtikritiikki, julkisuus, markkinointi ja palkinto-organisaatio on otettu vaikuttajina tutkielmassa huomioon. Kustannusosakeyhtiö Tammi vankasti kasvavana ja puhtaasti kirjojen kustantamiseen keskittyvänä ja syksy 1996 kiinnostavien esikoiskirjojen ilmestymisaikana valikoituivat tarkastelun lähtökohdiksi. Tutkielman pääkohteena on Eeva Nikoskelaisen esikoisromaanin <i>Hytösen oireyhtymä</i>, joka menestyi kaupallisesti. Sitä verrataan soveltuvin osin Tuula Rotkon teokseen <i>Saman taivaan alla</i>. Finlandia-palkinnon vaikutusta tutkitaan WSOY:n julkaiseman Irja Ranen <i>Nauravan neitsyen</i> avulla. Lisäksi erityisesti kustantamon ja toisaalta julkisuuden vaikutusta tutkitaan Kirjapaja Oy:n syksyllä 1998 julkaiseman esikoisteoksen Anja Kohosen <i>Nerokkaan nollan</i> avulla. Sen vertailukohteeksi asettuu saman kustantajan julkaisema Sami Etelälahden <i>Piiopolku</i>. Aineiston laajuuden ja tutkimusongelmien moninaisuuden takia en pysty käsittelemään kaikkia teoksia yhtä perusteellisesti kuin pääkohdetta <i>Hytösen oireyhtymää</i>. Sen ominaisuuksia suhteutetaan toisaalta maaseutu – kaupunki-vastakohtassa kulttuurin muutokseen ja toisaalta viihdekirjallisuuden tyyppiodotuksiin.</p> <p>Työ jakautuu artikkelityyppisesti neljään osaan. Ensimmäisessä osassa tutkin sitä, mikä Tammen teoksissa toimii menestyksen suuntaisesti verrattuna suomalaisissa lukijatutkimuksissa esiin tulleisiin suosikkikirjojen ominaisuuksiin. Toisessa osassa tarkastelen lähinnä Nikoskelaisen romaania viihteen menestysedellytyksiä vasten. Kolmannessa osassa tarkastelen kustantajan lukijaa ja lehtien kriitikoita ensi lukijoina, tutkin markkinoinnin, median ja palkintoinstituutin vaikutusta myyntimenestykseen. Neljännessä osassa tarkastelen omaa tutkimustani kustannustoimittajan näkökulmasta.</p> <p>Tutkielman johtopäätöksinä esitän, että suomalaisten lukijatutkimusten, best seller –tutkimusten ja kansainvälisten viihteen tutkimusten avulla on mahdollista jossakin määrin ennakoita teoksen myyntimenestystä tai ainakin ymmärtää sitä. Samoin markkinoinnin ja erityisesti tiedottamisen sekä palkinto-organisaation vaikutus menestymiseen tulee esiin. Myös kustantamon koolla ja erityislaadulla on merkitystä teoksen vastaanotossa.</p>	
Asiasanat Reseptiotutkimus, sosiolingvistinen teoria, viihdekirjallisuus, kustantajan lukija, kriitikon lukija, sisäislukija, sisäistekijä, tavallinen lukija, todellinen lukija, erilaiset yleisöt	
Säilytyspaikka Kirjallisuuden laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

JOHDANTO	5
Kulttuurista, teollisuudesta ja kulttuuriteollisuudesta	5
Tutkimusongelma	9
Hypoteesit ja teorit	12
MENESTYKSEN OIREYHTYMÄ JA SUOMALAISTEN MIELIKIRJAT	14
Lukijat suosivat realismia	18
Suomalaisten juuret ovat maaseudulla	24
Huumori miellyttää	27
Mieskirjailijat menestyksen kärjessä	32
VIIHDE JA HYTÖSEN OIREYHTYMÄ	37
Samaistuminen on tärkeää	43
Kaipuu arjesta pois	47
Turvallisuus ennen kaikkea	48
Rakkaus on keskeinen voima	51
Suostuttelua kielen avulla	54
MENESTYKSEN OIREYHTYMÄ JA PORTINVARTIJOITA	59
Kustannustoimittaja arvottaa ja sijoittaa teoksen	61
Markkinointi saattaa maailmalle	66
Tammen tiedotus menestyksen kättilönä	68
Mainonta vahvistaa menestyksen	71
Julkisuus ihastuu nerokkaaseen nollaan	74
Kritiikki arvottaa ja määrittelee menestyksen	79

	4
Kriitikot Nikoskelaisen kirjan ensi lukijoina	80
Kiiritikot Rotkon kirjan ensi lukijoina	83
Finlandia-palkinto takaa menestyksen	87
PARANTUMATON OIREYHTYMÄ JA KUSTANNUSTOIMITTAJA	92
Kustantamon, kustannuspolitiikan ja strategian merkitys	96
Kustannustoimittaja ja kirjailija	101
LOPUKSI	106
LÄHTEET	108
LIITTEET	119

JOHDANTO

Kulttuurista, teollisuudesta ja kulttuuriteollisuudesta

Kirjojen kustantaminen on yhtä aikaa kulttuuria ja teollisuutta, ja tuottavuus kustantamisessa on korostunut entisestään 1990-luvun laman myötä. Oireellista on, että Suomen suurimman yleiskustantajan Werner Söderström Osakeyhtiön (WSOY) pääjohtaja Antero Siljola kirjoitti yhtiön markkinointilehdessä Wernerin uutisissa 3/97 kirjoista sisältöteollisuutena.¹ Ehkä hienoisesta arvojen muutoksesta tai ainakin termien uudenaikaisesta käytöstä WSOY:n sisällä tai laajemminkin kertoo Siljolan määritelmä verrattuna nykyisen kirjallisen johtajan Jorma Kaimion kirjoitukseen ajalta, jolloin hän vielä oli Akateemisen Kirjakaupan johtaja:

Jos kirja-alalla on kaupallisia tavoitteita ja kulttuuritavoitteita, on ensiksikin todettava näiden kulkevan varsin pitkälle käsi kädessä. Jos jompikumpi on asetettava toisen edelle, se epäilemättä on kulttuuritavoite; jollei ala kaupallisena pysty näitä

¹ "Laajennamme yhtymän kustannustoimintaa eli sisältöteollisuutta hallitusti." (Siljola, Wernerin uutiset 3/97.) WSOY:n kustannustoimittaja ja kirjailija Eila Kostamo kommentoi termiä Wernerin uutisissa 4/1997: "Jo semanttisessa mielessä sisältö + teollisuus on mielenkiintoinen yhtälö. Se näyttäisi viittaavan sellaiseen ajatteluun, että luovan ihmisen ja teollisuuden prosessit ovat yksi ja sama asia. Väitetään, että puhe teollisuudesta ja tuotteista (merkityksessä teos, kirja, kasetti y.m.) on korostunut samaan aikaan, kun nimenomaan sisällöistä kannetaan yhä vähemmän huolta... Tahtovatko suurkustantajat muuntaa sisältöteollisuuden tuottajiksi?" (Kostamo, Wernerin uutiset 4/97.)

kulttuuritavoitteita riittävästi täyttämään, tulee kaupallisen kirja-alan rinnalle luoda epäkaupallinen kirjakulttuuri.” (Kaimio 1984, 71.)

Jo 1930-luvulla Frankfurtin koulukunta nimitti massakulttuuria ’kulttuuriteollisuudeksi’ (Koistinen, Sevänen, Turunen 1995, 7). Toisaalta kulttuuriteollisuus on käsitteenä laajempi kuin massakulttuuri (emt., 11; viittaa Knuuttilaan 1988, 286). Theodor W. Adornolle kulttuuriteollisuus oli samaa kuin massakulttuuri hänen liittäessään kulttuuriteollisuuteen samoja määritteitä kuin massakulttuuriin kuten manipuloinnin, yhdenmukaisuuden ja jakelutekniikan rationaalistamisen. (Jokinen 1987, 18, 1988, 61.) Itse asiassa kirjat olivat ensimmäinen kaupallinen massatuote (Lehtonen 1996, 23).

Kulttuurituotteet kuuluvat kulttuuriteollisuuteen, ja teollisuudessa tavoitellaan kaupallista voittoa (Lehtonen 1996, 101, referoi Fornäsia 1995, 219). Termeissä ’kulttuuriteollisuus’ ja ’sisältöteollisuus’ on pääsanana ’teollisuus’, jolloin molemmissa on teollisesti tuottaminen keskeisenä sisältönä. Sen voidaan ajatella olevan vastakohtaista sanalle ’taide’. Näistä teollisuuden ja taiteen, korkean ja matalan, hyvän ja huonon dikotomioista on väitely pitkään Suomessa ja muualla maailmassa kulttuurin kentillä. Kirja-alan kaupallistuminen on saanut muun muassa kirjailijat epäilemään, että jako hyvien ja huonojen kirjailijoiden välillä kulkee nykyisin hyvin ja huonosti myyviä kirjoja kirjoittavien kirjailijoiden välillä (Tuominen 1998, 38).

Kirjan arvo määräytyy pitkässä ketjussa, jonka toimijoita ovat tekijöiden lisäksi tuotannosta vastaavat monet ammattilaiset, kustannustoimittajat, tiedottajat, mainostoimittajat, markkinoijat, graafikot, kirjapainot, jakelutien osatekijät, lehtien ja sähköisen median toimittajat, kriitikot ja monet agentit ja instituutiot. Niistä portinvartijoista, jotka vastaavat kulttuurin suodattumisesta lukijoille ja hyvän ja huonon taiteen erojen määrittelemisestä, on tärkein kustannustoimittaja, joka valikoi julkaistavat teokset ja muokkaa ne yhdessä tekijöiden ja tuotantolaitosten kanssa julkaistuiksi tuotteiksi. Tiedotuksella ja muulla markkinoinnilla kustantamo vaikuttaa siihen, mitä luetaan. Sen sijaan kustantajan ei WSOY:n lukijan Tuomas Anhavan mukaan pidä käsikirjoituksia arvioidessaan ja valitessaan ennustaa niiden lukijoita (Rasilainen 1989, 29).

Kirja on kulttuuriarvonsa lisäksi myös aina markkinoitava ja myytävä tavara, joka saattaa seuloutua monimutkaisessa prosessissa jo ennen julkaisemista; se myös luokitellaan ennen kuin lukija saa sen käsiinsä (Jokinen 1997, 127). Kulttuuri ohjautuu

nykyisin entistä selvemmin markkinavoimista käsin, se on tuotantoa ja kulutusta kuten audiovisuaalisen viestinnän ja massakulttuurin valta-asema osoittaa (Sevänen, Turunen 1994, 24). Sitä ei voi siis John Urryn mukaan helposti erottaa liiketoiminnasta ja joukkoviestinnästä (Turunen 1995, 23).

On totta, että vain pieni osa julkaistuista kirjoista on kaupallisesti menestyviä tai edes itse itsensä kannattavia. Jotta kustantamot voivat jatkaa kirjojen julkaisemista, niiden pitää muutamilla menestyskirjoilla saada koko toimintansa liiketaloudellisesti kannattavaksi. Siksi ne keskittävät mainonnan ja muut markkinointi- ja myyinnedistämistoimenpiteensä potentiaalisille menestyjille. (Brunila, Uusitalo 1989, 87.) Kuitenkaan ei ole tutkittu, miten ja millä perusteilla markkinointi osaa valita potentiaaliset menestyjät. Pelkän mainonnan merkitys on kirjojen kaupallisessa menestyksessä vähäinen, sillä tavanomainen kirjojen mainonta on enimmäkseen luonteeltaan uutuuskirjoista tiedottamista, koska kirjat uniikkituotteina soveltuvat huonosti joukkomainonnan kohteiksi. Toisaalta mainonta on viime vuosina lisääntynyt voimakkaasti ja keskittynyt kriitikoista riippumattomien tekijöiden ja kirjojen tähtikultin vahvistamiseen ja läpimurtonsa jo tehneisiin suosikkikirjailijoihin (emt., 24).

Kirjailijan nimestä voi tulla kaupallinen liikemerkki kuten parhaiten myyvistä kotimaisista kirjailijoista, esimerkiksi Kalle Päätalosta, Laila Hietamiehestä ja Arto Paasilinnasta, on tullut. Mutta koska kirja on ainutkertainen tuote, sen yksilöllisyydestä johtuu, ettei siitä voi tehdä automaattisesti merkkituotetta. Kustantajan nimellä taas on yleensä merkitystä vain jälleenmyyntiportaassa. (Emt., 54.) Merkkituotteen luomisen vaikeudesta johtuu, että kustantamoissa on yleisesti ajateltu, että paras ja halvin kaupallisen menestyksen testi on julkaista teos.

Toisaalta pitkäjänteisesti kirjankustantamista harjoittava yritys, joka haluaa profiloitua yleiskustantajaksi ja niin ollen julkaista myös kaunokirjallisuutta, on valinnoissaan ennakkoluuloton, jotta sillä olisi kymmenen tai kahdenkymmenen vuoden kuluttua ohjelmistossaan Linnan tai Waltarin kaltaisia kirjailijoita.² Kaunokirjallisten esikoisteosten vuotuista määrää voidaan pitää kulttuuritahdon ja kustannustoiminnan tason mittarina. (Hellemann 1984, 40 – 41.) Kustantamon todellista sekä kulttuurista että taloudellista pääomaa edustaa back list, joka tarkoittaa aikaisemmin julkaistujen ja yhä saatavilla olevien teosten luetteloa. Vaikka koko tuotanto menisi hyvin kaupaksi,

² Linnan ja Waltarin teokset edustavat suomalaisia steadysellereitä. Steadysellereiksi sanotaan teoksia, jotka ovat säilyttäneet suosionsa vuosikymmeniä ja jotka ovat jatkuvasti saatavilla (Niemi 1983, 10, 32).

myyntiaika käsittää usein vain yhden sesongin, eikä tällainen lyhytjänteinen kustannuspolitiikka olisi taloudellisestikaan yhtä kannattavaa kuin yhtä aikaa vankkaan back listiin, laajaan yleiseen kirjallisuuteen ja ensisijaisesti taloudellisista syistä kustannettaviin teoksiin nojaava kustannuspolitiikka mahdollistaa.

Esikoisten osuus Suomen Kustannusyhdistykseen (SKY) kuuluvien noin kahdeksankymmenen yrityksen kotimaisen kaunokirjallisuuden uutuustuotannosta vuonna 1997 oli 12,9 % ja seuraavana vuonna 15 %. Kotimaisen proosan uutuuksia SKY:een kuuluvat kustantamot julkaisivat 241 kappaletta vuonna 1997 ja 205 kappaletta seuraavana vuonna. Yhteensä yleiseen kirjallisuuteen kuuluvia teoksia julkaistiin 2 915 kappaletta vuonna 1997 ja 3 039 seuraavana vuonna. (SKY 1999.) Yli kymmenen vuotta aikaisemmin (1981 ja 1982) kotimaisten esikoisten osuus oli kansainvälisestikin suuri eli 17,2 % (Hellemann 1984, 41). Esikoisten osuus uutuustuotannosta heilahteli rajusti Hellemannin kuvaamina tilastoinnin alkuvuosina. Vuosittainen keskiarvo on sittemmin ollut pienempi kuin huippuvuosina 1981 ja 1982.

Tutkimusongelma

Vaikka Tuomas Anhavan mukaan kustantajan ei pitäisi käsikirjoituksia arvioidessaan yrittää ennakoida niistä tehtävien kirjojen lukijoita, se kuitenkin niin tekee jossain määrin. Yhä kiristynvä markkinatilanne pakottaa varsinkin pienet ja keskiuuret kustantamot miettimään tarkoin, mitä niiden kannattaa julkaista. Vaikka kustantajien aineelliset voimavarat olisivatkin niukat, ne kuitenkin pystyvät kontrolloimaan julkaistua kirjallisuutta tuotantopuolen päätoimijoina. Epävirallisen kontrollin harjoittajina kustantamojen lisäksi myös kriitikoilla ja kirjallisuuspalkintojen jakajilla on portinvartijoina valtaa. (Sevänen 1994, 27 – 32.)

Suuriakin kustantajia kiinnostanee, jos on mahdollista ennakkoon päätellä mistä kirjoista voi tulla myös kaupallisesti hyvin menestyviä. Suurilla kustantamoilla on merkkikirjailijoita, joiden uutuudet menevät aina hyvin kaupaksi. Vielä enemmän kuin kaunokirjallisuudesta suurten kustantamojen liiketaloudellinen kannattavuus riippuu kuitenkin oppikirjojen ja tietokirjojen kustantamisesta sekä monilla kirjapainotoiminnasta. Siten niillä on mahdollisuus ottaa kaunokirjallisuuden puolella riskejä eli toteuttaa myös kulttuuritehtävänsä.

Kustantamojen käsikirjoituksia seuloivat ja kustannuspäätöksiä tekevät kustannustoimittajat ovat yleensä kyetneet valitsemaan niille lähetetyistä teksteistä kulttuurin kannalta parhaimmat ja kiinnostavimmat. Suurimmissa kustannustaloissa kotimaista kirjallisuutta valitsevat ja toimittavat kustannustoimittajat ovat yleensä kirjallisuutta yliopistossa opiskelleita ja jopa vuosikymmeniä kustantamoissa työskennelleitä (Kurki-Suonio 24.9.97; Harju, Reenpää, Repo 1997).

Kustantajat ovat vain harvoin pystyneet ennakoimaan merkkiteosten menekkiä. Myöskään kritiikki ei ole osannut seuloa tulevia best- ja steadysellereitä. Menekkiteoksilla on usein ollut jopa vaikeuksia löytää julkaisijaa.³ (Niemi 1983, 39.)

Tässä tutkielmassa lähestytään aihetta kustannustoimittajan näkökulmasta. Olen ollut valitsemassa kustannettavia tekstejä eri kustantamoissa ja kirjakerhoissa lähes parikymmentä vuotta, mutta enimmäkseen muualla kuin aikuisten kotimaisen kaunokirjallisuuden puolella. Kustantamot ovat olleet 1970- ja 1980-luvun määritelmien mukaan keskisuuria ja pienehköjä. Vaikka taloudellisen menestyksen paineet ovat korostuneet vasta laman myötä tällä vuosikymmenellä, minua on aina kiinnostanut, miten kustannettavaksi osataan valita myös kaupallisesti menestyviä käsikirjoituksia, kun yleinen, varsinkin kustannusalan ulkopuolella mutta myös alalla valintapäätöksiin osallistumattomien keskuudessa vallitseva uskomus kaiken viihteen menestymisestä ei pidä paikkaansa. Tutkielman käytännöllinen tavoite on yrittää ymmärtää kustannuspäätöksiä, kirjan tuloa markkinoille ja sijoittumista kirjalliseen kenttään.

Koska Kustannusosakeyhtiö Tammi laskettiin aikaisemmin kuuluvaksi niin sanottuihin keskisuuriin kustantamoihin eikä suuriin, koska sillä on ollut taloudellisia ongelmia 1980-luvun lopussa ja koska se nyt on kiinnostavassa kasvun vaiheessa ja selkeästi kirjojen kustantamiseen keskittyvä, halusin ottaa sen esimerkkikustantajaksi. Koska esikoisteoksista on kaikkein vaikein ennakkoon määritellä, millä tavalla lukijat ja ostajat ottavat ne vastaan, päädyin tutkimaan Tammen syksyllä 1996 ilmestyneitä esikoisromaneja. Tammi julkaisee vuosittain yhden tai kaksi esikoisteosta (Kurki-Suonio 24.9.97). Syksyllä 1996 ilmestyi Eeva Nikoskelaisen esikoisromani *Hytösen oireyhtymä* ja Tuula Rotkon *Saman taivaan alla*. Tutkielmani pääkohteena on *Hytösen oireyhtymä*, jonka uskoin jo tutkielmani rajausta pohtiessani menestyneen kaupallisesti

³ Tunnetuin esimerkki lienee Kalle Päätalo, jonka esikoisteos kiersi kustantamosta toiseen ennen kuin K. J. Gummerus (nykyinen Gummerus Kustannus Oy) sen julkaisi nimellä *Ihmisiä telineillä* 1958.

hyvin. Vertaan sitä soveltuvien osien teokseen *Saman taivaan alla*, jonka myyntimenestys oli esikoisromaanille tyypillinen alle 1 000 kappaletta.

Ennako-oletukseni mukaan medialla ja palkintoinstituutiolla on portinvartijoina myös suuri vaikutus kirjojen vastaanottoon. Vuoden 1996 Finlandia-palkinto myönnettiin Irja Ranen ensimmäiselle aikuisromaanille *Naurava neitsyt*, jota käsitellään tässä tutkielmassa vertaillen Nikoskelaisen ja Raneen teoksiin vain palkinnon vaikutusten ja kritiikin kannalta.⁴ Kaikille kolmelle romaanille on yhteistä, että kirjoittajat ovat keskikäisiä naisia ja jokainen kirja pääsi johonkin kirjalliseen kilpailuun palkintoehdokkaaksi.

Kustantamon koolla ja erityislaadulla on merkitystä kirjojen reseptioon, joten pientä erikoiskustantamo edustaa tutkielmassa Kirjapaja Oy, joka alkoi vuonna 1998 panostaa aiempaa enemmän kaunokirjallisuuteen. Syksyllä 1998 Kirjapaja julkaisi kaksi esikoisteosta: Anja Kohosen *Nerokkaan nollan* ja Sami Etelälähden *Piilopolun*.⁵ Kohosen kirjan kirjastoluokaksi haluttiin Kirjapajassa markkinoinnin takia elämäkerrat eikä kaunokirjallisuus, mutta se on silti tässä tutkielmassa mukana suuren mediasuosion takia ja neljäntenä naisen kirjoittamana kirjana. Etelälähden romaani on sen vertailukohtana. Kaikki viisi tekijää ovat erilaisessa asemassa kirjallisessa kentässä. Aineiston laajuuden ja tutkimusongelmien moninaisuuden takia kaikkia teoksia en pysty käsittelemään yhtä perusteellisesti kuin pääkohdettani *Hytösen oireyhtymää*.

Tutkielman tarkoituksena on yrittää selvittää, miten kustannustoimittajan on mahdollista ennustaa käsikirjoituksen perusteella julkaistavan kirjan kaupallista menestystä ja toisaalta, miten kustannustoimittaja ja kustantamo toimivat menestymisen hyväksi.

Lukijat eivät saa käsiinsä uutta kirjaa kovinkaan usein ilman minkäänlaista ennakkotietoa, suullista tai kirjallista kuvausta tai kertomusta teoksesta. Ystävien kertomukset, mainokset, lehtiartikkelit, aikakauslehtihaastattelut ja luettelotekstit luovat jo ennakkoon käsitystä siitä, miten lukija suhtautuu primaaritekstiin, miten hän sitä arvottaa, mihin kontekstiin hän sen sijoittaa, mitä odotuksia hän siihen kohdistaa. (Lehtonen 1996, 176.) Tarkastelen tutkimuksessani myös mainoksia, lehtiartikkeluja, kustannustoimittajan haastatteluja ja luettelotekstejä.

⁴ Ranen kirjan julkaissut WSOY julkaisee neljästä viiteen esikoisteosta vuodessa (Rasilainen 1989, 27).

⁵ Kirjapaja ei aina julkaise yhtään esikoisteosta vuodessa. Vuonna 1998 uuden yleisen kirjallisuuden kustannuspäällikkö Laura Voipio halusi panostaa kaunokirjallisuuteen.

Tutkielman ensimmäisessä pääluvussa ”Menestyksen oireyhtymä ja suomalaisten mielikirjat” tutkin sitä, mikä Tammen teoksissa toimii menestyksen suuntaisesti verrattuna suomalaisissa lukijatutkimuksissa esiin tulleisiin suosikkikirjojen ominaisuuksiin. Toisessa pääluvussa ”*Hytösen oireyhtymä* ja viihde” tarkastelen pääasiassa Nikoskelaisen romaania viihteen menestysedellytyksiä vasten. Kolmannessa pääluvussa ”Menestyksen oireyhtymä ja portinvartijoita” tarkastelen kustantajan lukijaa ja lehtien kriitikoita ensi lukijoina, tutkin markkinoinnin ja median vaikutusta myyntimenestykseen myös *Nerokkaan nollan* kautta ja palkintoinstituutin vaikutusta *Nauravan neitsyen* avulla. Neljännessä pääluvussa ”Parantumaton oireyhtymä ja kustannustoimittaja” tarkastelen omaa tutkimustani kustannustoimittajan näkökulmasta.

Hypoteesit ja teoriat

Tutkielma jakaantuu neljään osaan artikkelityyppisesti, ja luvun pääkysymyksen mukaan otetaan käyttöön eri teorioita.

Hypoteesini mukaan kirjan myyntimenestys riippuu pitkistä ketjusta toimijoita. Itse tekstillä, kirjailijalla ja kaikilla tuotantoportaan portinvartijoilla on merkitystä. Myös kustantamon koko ja taloudelliset mahdollisuudet vaikuttavat ratkaisevasti.

Myyntimenestys riippuu vastaanotosta, joten tutkielman keskeinen teoreettinen lähtökohta on reseptioesteettinen. Reaalilukijoita siinä edustavat kustannustoimittaja ja lehtikriitikot, joiden odotushorisontti ja kirjallisuuskäsitykset muokkaavat muiden reaalilukijoiden vastaanottoa. (Ks. Koskela, Rojola 1997, 113). Tutkimalla heidän kertomustaan teoksista voidaan ennakoida sitä, miten ne otetaan vastaan myös kaupallisesti eli tulevatko kirjat myymään hyvin, keskinkertaisesti vai huonosti. Hypoteesi on, että jos ”kustantajan lukija” ja ”kriitikon lukija” ovat mahdollisimman lähellä toisiaan, todelliselle lukijalle kerrottu viesti kirjasta vahvistuu. Kustantajan lukijalla tarkoitan positiota, jonka kustannustoimittaja ottaa lukiessaan ja arvottaessaan käsikirjoituksia ja tehdessään kustannuspäätöksiä. Kustantajan lukijassa on aineksia sisäislukijasta ja ”tavallisista lukijoista”, niistä kustantajan konstruoimista kirjoja ostavista ja lukevista suomalaisista, jotka voisivat olla kirjamyynnin potentiaalisia asiakkaita. Kriitikon lukijassa vaikuttavat kirjallisen eliitin maku ja arvostukset. Kustantajan lukija ja

kriitikon lukija tulevat fiktiivisinä luomuksina lähelle sisäislukijaa, jonka vastapooli on sisäistekijä. Kustantajan lukijan käsitteessä siihen sekaantuu yleisöjen käsite.

Katarina Eskolan, Kimmo Jokisen ja Juhani Niemen esittelemät laajat reseptiotutkimukset toimivat teoreettisina vieriteksteinä, joita vasten tutkimuksen primaarikirjallisuutta luetaan. Myös Riitta Kuivasmäen tutkimus kolmesta suomalaisesta menestyskirjailijasta ja heidän teostensa vastaanotosta tarjoaa tähän tutkielmaan vertailuaineistoa. Suomalaisen mielikirjojen määritelmien avulla verrataan tutkittavia esikoiskirjoja ja niiden mahdollisuuksia päästä lukijoiden suosioon.

Hyvin kaupaksi menevä tai odotetun myyvyyden takia kustannettava genre on viihdekirjallisuus, jota käytetään varsin laajasti pakona todellisuudesta. Fast- ja bestseller-kirjojen menestys selittyy tuolla yleisellä tarpeella, mutta pako- ja korvikevaikutusta on mukana myös steadysellereiksi kohonneiden teosten suosiossa (Niemi 1983, 51). Viihdekirjallisuuden reseptiotutkimus toimii toisena teoriapohjana havaintojen teossa. Janice Radwayn romanttisen naisten viihteen ja Jerry Palmerin viihteen tutkimukset antavat välineitä viihteen näkökulman käyttöön.

Lukijoiden merkityksenannosta käsin alettiin ensin tutkia populaarikulttuurisia tekstejä, mutta laajemmin lukijateoreettista vastaanottotutkimusta on tehty kulttuurintutkimuksen piirissä, jossa on kiinnostuttu tekstien ideologisista rakenteista ja vastaanottajien merkityksenannosta (Puoskari 1995, 69). Kulttuurintutkimukseen tämä tutkielma liittyy sikäli, että siinä pyritään selvittämään, millä tavoin tutkittavien teosten merkitys muodostuu nykyisessä yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa tilanteessa. Kulttuurisosiologia antaa teoriapohjaa kustantamojen ja välitysketjun merkityksen tarkasteluun. (Vrt. Koskela, Rojola 1997, 172). Vallan mekanismeihin tekstien tuotannossa ja vastaanotossa on kiinnitetty huomiota uushistorismissa ja käsitelty tekstien markkina-arvoa (emt., 178). Myös pragmatistinen kulturalismi on nykyisin ottanut huomioon kulttuurin tuottamisen, organisaatiotutkimukset ja yhteiskunnalliset vaikutukset (Puoskari 1995, 59).

Yleisöetnografisissa tutkimuksissa merkityksenantoprosessi on niin keskeinen, että vastaanottajista tulee kulttuuristen tekstien tuottajia (emt., 71). Sama teksti voidaan vastaanottaa monella tavalla, jopa sama lukija voi tuottaa tekstille eri merkityksiä eri lukukerroilla. Ihan näin avarasti en vastaanottajien merkityksenantoprosessia käsittele, vaikka olen asettanut itsenikin lukijana vastaanottajan asemaan ja yrittänyt lukea teokset myös tavallisena lukijana. Tavalliseksi lukijaksi määrittelen kustantajan lukijan yhteydessä

mainitsemiäni piirteiden lisäksi ihmisen, joka ylipäättänsä lukee joskus kirjoja ja ostaa niitä joko itselleen tai muille, jolla ei ehkä ole paljoa kirjallista kompetenssia tai tottumusta ja jonka lukemistapa on eläytyvä ja joskus jopa väärä ihanteellisen vastaanoton kannalta. Myös kustannusalan työtehtävissäni valitessani kustannettaviksi teoksia ja varsinkin joutuessani pohtimaan niiden myyvyyttä olen yrittänyt samaistua myös tavallisiin lukijoihin. Luonnollisesti niin työssäni kuin tässä tutkielmassakaan en voi pyyhkiä pois sen enempää taustaani kuin koko kontekstia, arvo- ja elämysmaailmaanikaan.

Reseptiotutkimus on yleensä tarkastellut todellisia lukijoita ja heidän merkityksenantoaan. Tekstin koko merkityksen selvittäminen tuotannosta kulutukseen asti kaikkine konteksteineen on lähes mahdoton suorittaa (Jokinen 1997, 128). Olen yrittänyt ottaa mahdollisimman monta puolta tarkastelun kohteeksi käsitellessäni yhtä tutkielman viidestä primaariteoksesta. Eeva Nikoskelaisen kirja *Hytösen oireyhtymä* saa osakseen tarkemman käsittelyn, kun muiden neljän teoksen kohdalla tutkitaan vain jotakin tai joitakin puolia.

Tämä tutkielma ei ole kokeellinen lukemistutkimus. Todellisia lukijoita siinä edustavat vain kustannustoimittaja ja minä tutkijalukijan funktiossa. Tekstuaalinen analyysi on otettu mukaan lähinnä vain Nikoskelaisen kirjasta kuten edellä perustelin. Ensimmäisessä pääluvussa on siten myös näkökulmana Mikko Lehtosen tekstien poetiikaksi nimittämä tekstintutkimuksen näkökulma, jolla yritetään selvittää, mitä kaikkea ja millä keinoin teksti kykenee merkitsemään (Lehtonen 1996, 115). Kysymyksiin pyritään vastaamaan Peter J. Rabinowitzin lukemisen sääntöjen, Wolfgang Iserin määrittelemän esteettisen vastavaikutuksen teorian ja Michael Riffaterren kaunokirjallisen totuuden avulla. Rabinowitzin avulla päästään käsittelemään lukijan reseptiota siltä kannalta, mitä eräänlainen oletettu sopimus tekijän ja lukijan välillä siihen vaikuttaa. Iserin teoriassa valottuu sisäislukijan, tekstin repertuaarin ja todellisen lukijan suhde sekä tekstin vaikutus lukijaan. Riffaterren avulla päästään tutkimaan tekstin lukijoiden suosikkikirjoiltaan edellyttämän realistisuuden ja kaunokirjallisen totuuden suhdetta ja tekstin alitajunnan vaikutusta.

Helena Ruuskan kritiikin analyysiin kehittämän mallin avulla tutkin Nikoskelaisen, Rotkon ja Ranen kirjojen arvosteluja ja kustannustoimittajan kuvausta valituista teoksista.

MENESTYKSEN OIREYHTYMÄ JA SUOMALAISTEN MIELIKIRJAT

Kustannusosakeyhtiö Tammi on vuodesta 1996 kuulunut ruotsalaiseen Bonnier Mediaan. Tammi-konserniin kuuluu Tammi, Kirjayhtymä Oy, Kustannus Oy Kolibri, Kirjasuomi Oy eli Ex libris -kirjakerho, Oy Satusiivet eli Lasten parhaat kirjat -kirjakerho, Opifer Ltd Oy sekä myymälä Kirjava satama. (Tammi 1997.) Kotimaisesta kaunokirjallisuudesta vastaa toimituspäällikkö Sirkka Kurki-Suonio, jonka keskustelukumppanina kustantamon sisällä on ollut toimitusjohtaja Olli Arrakoski siihen asti, kun Tammeen tuli vuoden 1997 alussa kirjalliseksi johtajaksi Jaakko Tapaninen. Hänen johdollaan kokoontuu kolmen hengen kotimaisen kirjallisuuden työryhmä, johon toimituspäällikkö Kurki-Suonion lisäksi kuuluu Kirjayhtymä Oy:n kotimaisen kirjallisuuden toimituspäällikkö Anna-Kristiina Kervinen. Työryhmälle esitellään suullisesti tai kirjallisesti kustannettaviksi ehdotettavat käsikirjoitukset. Käytännössä konsernin kahden erillisen kustantamon toimituspäälliköt eivät kovin paljon ennätä keskustella eivätkä he ainakaan ennätä paljoa lukea toistensa käsikirjoituksia. Enemmän kuin Kervisen kanssa Kurki-Suonio keskustelee avustajien kanssa. (Kurki-Suonio 24.9.97.)⁶

⁶ Syyskuusta 1999 Kurki-Suonio jäi eläkkeelle. Kotimaisen kirjallisuuden toimituspäällikkönä hänen jälkeensä toimii Silja Hiidenheimo. 1.1.1999 Kirjayhtymän kotimainen kirjallisuus sulautui kokonaan Tammeen, ja Anna-Kristiina Kervinen on vastannut sen jälkeen toisena toimituspäällikkönä Tammen

Kustannuspolitiikkaa ei Tammessa ole paperilla määritelty, mutta sisäistä keskustelua on käyty. Toimitusjohtaja Arrakosken mukaan Tammi haluaa profiloitua laatukustantajaksi. Siinä nojataan pitkään perinteeseen. Jokaisen kustannettavan kirjan pitää täyttää oman genrensä laatuvaatimukset. Tammi on yleiskustantamo, joka kuitenkin etsii kustantamon sisäisesti kulloisetkin painopistealueet. Profiloitumisessa on löydettävä ne painopistealueet, joissa voi saavuttaa optimaalisen taloudellisen tuloksen. ”Omassa strategisessa ajattelussani on selvä hyvästijätö 70-luvulle, jossa substanssi itsessään oli riittävä”, totesi toimitusjohtaja Arrakoski (Arrakoski 1.10.97). Taloudellisesti tuottavien kirjojen kustantamisen asemesta hän puhuu mieluummin asiakaslähtöisyydestä tai tarpeisiin vastaamisesta. Kotimainen kirjallisuus laatikoidaan esimerkiksi historiallisiin romaaneihin, naisten kirjoihin jne. Sitä kautta tarkastellaan sitten laatikoiden kantavuutta. Arrakosken mukaan kustannuspolitiikka näkyy niissä kirjoissa, joita kustantamo julkaisee. Tammen 1980-luvun lopun taloudelliset vaikeudet on otettu opiksi. Kustantamon omat voimavarat, maine, kyky ja kokemukset määrittelevät lopulta kustannuspolitiikan. (Arrakoski 1.10.97.)

Toimituspäällikkö Kurki-Suonio korostaa kustannuspolitiikassa perinnettä, osaamista ja tarjontaa. Tammelle tarjotaan tietyn tyyppisiä kirjoja: työväenliiketausta vaikuttaa vieläkin jonkin verran. Myös Keltaisen Kirjaston maineella on vaikutuksensa. Ihan kioskiviihteen alueelle Tammi ei mene; siihen ei ole osaamista eikä kanavia. Myös science fictionin kirjoittajia ohjataan tarjoamaan tekstejään muuhun kustantamoon. Kurki-Suonion mukaan julkaistavia tekstejä valitsevan persoona, mieltymykset ja kokemukset vaikuttavat ratkaisevasti kustannuspäätöksiin. (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Julkaistavien kirjojen hyvä kaupallinen menestys on Kurki-Suonion mukaan tärkeää. Toisaalta esimerkiksi runoudelta ei odoteta, että se välttämättä kannattaisi edes itse itsensä. Runouden julkaiseminen on sinänsä tärkeää. Vähän myyvien ja hyvin myyvien kirjojen suhteen pitää olla oikea. Myynti kasvaa ajan mittaan. Tuntemattoman tekijän esikoisteos menestyy kaupallisesti erittäin harvoin. Pitkään kustantamoissa työskennelleillä ihmisillä on kokemusta siitä, minkä verran esimerkiksi novellikokoelmia tai runoteoksia kunakin vuonna kannattaa julkaista. (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Vuosittain Kustannusosakeyhtiö Tammi kustantaa parikymmentä kotimaiseen kaunokirjallisuuteen laskettavaa teosta. Niistä yksi tai kaksi on esikoisteosta. Kurki-

kotimaisesta kirjallisuudesta. 1.1.2000 myös Kirjayhtymän oppikirjat liitetään Tammeen. (Kurki-Suonio 2.11.1999.)

Suonio tekee useimmiten sekä Tammen tiedotuslehden tekstit että takatekstit; tekstien tekemisjärjestys vaihtelee. Mainospäällikkö Toini Peltonen tekee tai teettää ilmoitustekstit. Kannen Kurki-Suonio tilaa kustantamon palveluksessa olevalta graafikolta, joka saattaa antaa sen tehtäväksi myös ulkopuoliselle graafikolle. (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Vuonna 1996 ilmestyi kaksi esikoisromania: Eeva Nikoskelaisen *Hytösen oireyhtymä* ja Tuula Rotkon *Saman taivaan alla*. Keväällä ilmestyi Maris Gothonin esikoisrunokokoelma *Peili peilistä*.

Hytösen oireyhtymän ensimmäinen painos ilmestyi 19.8.96, ja sen suuruus oli 2 000 kpl. Toinen painos oli samansuuruinen ja ilmestyi 21.10.96. Kolmas painos, suuruudeltaan 1 200 kpl, ilmestyi 20.1.97 ja neljäs painos, 3 000 kappaletta, 17.3.97. Suuri Suomalainen Kirjakerho Oy otti teosta 2 000 kappaletta kerhon lisäkirjaksi. Kirjakauppamyynti oli 4 514 kappaletta 24.10.97 mennessä. Koska Eeva Nikoskelainen on kotoisin Turusta, poimittiin erikseen Turun, Salon ja Uudenkaupungin kirjakauppojen (seitsemän kappaletta) vuoden 1996 loppuun mennessä tilaamat kirjat, joiden määrä oli 662 kappaletta.⁷ Lisää Nikoskelaisen kirjaa tilattiin 30.10.97 mennessä Turun alueelle 26 kappaletta. (Peltonen 24.11.97.) Vuoden loppuun mennessä Nikoskelaisen kirjaa oli myyty 4556 kappaletta (Peltonen (26.11.99).

Kirjan *Saman taivaan alla* ensimmäinen painos, suuruudeltaan 1 700 kappaletta, ilmestyi 16.9.96. Sen kirjakauppamyynti oli 962 kappaletta 24.10.97 mennessä. Koska Tuula Rotkon kirjan tapahtumat sijoittuvat Hailuotoon, poimittiin erikseen oululaisten kirjakauppojen (yhteensä kolme kappaletta) ennakkotilaukset, joita oli tehty vuoden 1996 loppuun mennessä 74 kappaletta. Nykyisin Rotko asuu Tampereella. Tamperelaisen kirjakaupan ennakkotilaus oli viisi kirjaa. Oululaiset ja tamperelaiset kirjakaupat tilasivat 30.10.97 mennessä yhdeksän kirjaa lisää. (Peltonen 24.11.97) Vuoden loppuun mennessä Rotkon kirjaa oli myyty yhteensä 963 kappaletta (Peltonen 26.11.99).

⁷ Kirjakauppaluvut eivät sisällä näytekappaleita, joita lähetetään automaattisesti yksi jokaiseen näytevarastolliseen kirjakauppaan. Näytevarastoluokkia on kolme: ykkösluokka saa kaikki kirjat, kakkosluokka käsittää pienemmät kirjakaupat ja paperi-, kemikalio- ja lahjatavaraliikkeet, kolmosluokkaan kuuluvat kristilliset kirjakaupat. Kustantaja määrittelee itse, mihin luokkaan mikin sen julkaisemista kirjoista kuuluu.

Seuraavissa luvuissa keskitytään tarkastelemaan ennen kaikkea *Hytösen oireyhtymää*, sen myyntimenestykseen mahdollisesti vaikuttaneita tekijöitä sekä sen vaiheita Tammessa. Vertailukohteenä käytetään kirjaa *Saman taivaan alla*.

Vuosina 1985 – 1987 tehdyn reseptiotutkimuksen mukaan ei kotimainen kirjallisuus ollut yhtä suosittua uuden keskiluokan moderneissa ammateissa työskentelevien keskuudessa kuten työväestön ja maataloudessa työskentelevien parissa (Eskola 1990, 38). Kuitenkin suomalaisten suosikkikirjat ovat yhteisiä. Makujen yhtenäisyys eri yhteiskuntaluokissa jopa lisääntyi 1980-luvulla. Myös kriitikoiden suosituslistoilla oli monia samoja teoksia kuin kirjakauppojen parhaiten myytyjen kirjojen listoilla. (Emt., 93.) Tuotannon ja markkinoinnin keskittyminen ulkoasun kaupallistumista myöten ja nimikkeiden lisääntyminen ovat lisänneet yhtenäisyyttä ja samalla pinnallistaneet mieltymyksiä (Brunila ja Uusitalo, 1989, 96; Jokinen 1987, 50 – 54).

Vaikka Juhani Niemi toteaa suomalaisten suosikkikirjoja koskevassa tutkimuksessaan, ettei viihdekirjallisuuden suosio ole pysyvää, Katarina Eskolan mukaan suomalaisten mielikirjoissa on monia viihdekirjoja, joukossa myös kauan sitten ilmestyneitä; erilainen tulkintatulos on syntynyt ehkä siitä, että viihdekirjallisuutta luetaan ja muistetaan pitkälti saman tekijän kirjasarjana, josta ei mainita yksittäistä mielikirjaa. Painosmenestykset ja lukijoille merkittävät kirjat ovat pitkälti samoja. (Eskola 1990, 115 – 116.)

On ennustettu, että kun maalta kaupunkiin muutto ja kaupunkilaisuus ovat vakiintuneet ja ammattirakenne on modernisoitunut, kansallinen makujen yhtenäisyys alkaa 1990-luvulla murtua ja lähimenneisyyteen keskittyvien suosikkikirjojen aika alkaa olla ohi (emt., 290 – 291).

Seuraavissa luvuissa tarkastellaan Tammen esikoisromaaneja laajoja suomalaisia reseptiotutkimuksia vasten. Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimusyksikkö on tehnyt mielikirjoja koskevan haastattelututkimuksen 1980- ja 1990-luvulla. Myös varhaisempia reseptiotutkimuksia käytetään tekstien vastaanoton tarkastelussa.

Koska tämän tutkielman tutkimusongelmana on, miten esikoisromaanien myyntimenestyksen voi ennustaa, bestsellerkirjailijoiden menestysteosten analyysia käytetään myös vertailukohtana. Bestsellerit ovat usein ajanvietekirjallisuuteen luokiteltavia teoksia. Siitä syystä suosion ennustettavuuden analyysissa käytetään tässä artikkelissa myös viihteen tutkimuksesta omaksuttuja menetelmiä.

Menestysteoksen sisäisinä piirteinä on mainittu ajankohtaisuus, moraalitunteellisuus, huumori ja jännittävyys. Menestykseen vaikuttavia ulkoisia piirteitä ovat teoksen suuri formaatti ja usein sensaatiomainen julkisuus. (Kuivasmäki 1974, 31 – 38.)

Esikoisromaanien tekstuaalisessa analyysissä käytetään Peter J. Rabinowitzin lukemisen sääntöjä, Wolfgang Iserin määrittelemää esteettisen vastavaikutuksen teoriaa ja Michael Riffaterren kaunokirjallisen totuuden määritelmää.

Lukijat suosivat realismia

Suomalaiset lukijat nostavat realistisuuden ja todenmukaisuuden mielikirjojensa yhdeksi tärkeäksi puoleksi. Vastaavuus itse koettuun tai läheisten elämään ja runsaat tutut yksityiskohdat mainitaan myös. Hyvän romaanin ja sen todenmukaisuuden mittarina on itse koetut asiat. Tavalliset ihmiset henkilöinä sekä työn, perheen ja läheisten ihmisten tavallinen arki kuuluvat hyvään romaaniin. (Jokinen 1997, 32, 57, 104, 133.) Toisaalta suomalaisten lukijoiden arvostama todenmukaisuus ei ole pelkästään kognitiivista, vaan siihen liittyy emotionaalinen puoli: hyvästä elämästä kertova ja lukijan moraalisesti hyväksymä saa realistisuuden leiman (emt. 141). Lähimenneisyyden kuvaaminen sellaisena kuin keski-ikäiset lukijat sen muistavat sekä humoristisuus, romanttisuus ja jännittävyys ovat myös suomalaisten suosiossa (Jokinen 1987, 90).

Menestysromaaneissa kuvataan yleensä maaseutua ja kaupunkilaisten halua paeta sivistyksen ulkopuolelle. Toisaalta Kalle Päätalon 1940- ja 1950-luvun *Suomea* kuvaavat menestysteokset ovat saaneet kilpailijoiksi 1970- ja 1980-luvun kaupunkeihin ja sen porvarillisissa ammateissa toimiviin ihmisiin keskittyvät kirjat, joiden henkilögalleriaan ovat tulleet mukaan niin insinöörit, taiteilijat kuin professoritkin. (Emt., 97, 99.)

Eeva Nikoskelaisen esikoisromaanin *Hytösen oireyhtymä* kertoo viisikymppisestä lastenlääkäristä Pentti Hytösestä, lukion englannin kielen lehtorista Aila Hytösestä ja heidän perheestään, ystävistään ja työtovereistaan. Hytöset asuvat yliopistokaupungissa valkoisilla lohkotiilillä verhoillussa talossa arvostetulla asuinalueella (Nikoskelainen 1996, 10). Pentti ja hänen työtoverinsa harrastavat golfia (emt., 7). Golf, samppanja, huvila, muotiliike, ooppera saavat lukijat antamaan tekstille sen merkityksen, ettei tässä romaanissa ihan kaikkein tavallisimmista suomalaisista ole kyse. (Ks. Koskela, Rojola 1997, 170 – 171).

Tuula Rotkon esikoisromaani *Saman taivaan alla* on taas tavallisen suomalaisen tytön kehityskertomus, jonka maisemia ovat sodanjälkeinen Hailuoto ja sisämaan kaupunki. Satu muuttaa äitinsä ja uuden isäpuolensa kanssa Klubi-askin kanteen suunniteltuun taloon (Rotko 1996, 45). Isäpuoli juo, perhe elää köyhydessä ja joutuu muuttamaan röttelöstä toiseen. Varsin monet keski-ikäiset suomalaiset ovat sodan jälkeen eläneet aineellisessa köyhydessä. Alkoholinkin aiheuttamat murheet ovat useille tuttuja. Realistisuudessa Rotkon kirja vastanee Nikoskelaisen kirjaa paremmin suomalaisten suosikkiromaaneja, mutta Rotkon kirjassa ei tapahdu mielikirjoille tyypillistä kovan työn ja yrittämisen kautta saavutettua sosiaalista nousua.

Hytösten elämää kuvataan kuitenkin realistisesti. Kovin tuttua on ainakin keski-ikäisille lukijoille jokaviikkoiset lauantaisiivoukset (Nikoskelainen 1966, 11), tupperwarekutsut (emt., 61), Tallinnan-matkan seisova pöytä (emt., 64) ja kesämökin kunnostaminen (Hytösillä tosin on kesähuvila, emt., 71). Siinä mielessä *Hytösen oireyhtymää* voi moni, varsinkin keski-ikäinen, lukija lukea kuin omaa elämäkertansa; se pitää yllä sellaisen kansakunnan osan muistia, jonka juuret ovat maaseudulla; se vahvistaa monien arvoja ja käsityksiä maailmasta. (Ks. Jokinen 1997, 118 – 119).

Klassisiin realistisiin teksteihin siinä mielessä, että niissä tekijä rajaa tulkintaa, ei Nikoskelaisen sen enempää kuin Rotkonkaan kirja vertaudu. Molempia voi lukea avoimina teksteinä, joilla on monia merkityksiä, eri lukijoille erilaisia ja eri lukukerroilla erilaisia. (Ks. Lehtonen 1997, 142 – 148.) Kirjassa *Saman taivaan alla* kerrotaan tarinoita valaan vatsaan joutumisesta ja aavelaivoista ja Kuolema antaa tulostaan enteitä (Rotko 1996, 95 – 96, 115 – 116, 264 – 266). *Hytösen oireyhtymässä* huumori ja ironia tarjoavat mahdollisuuden lukea toisin. Lääkärit lukijoina varmaankin liittävä lääketieteen termit, lääkäreiden keskustelut potilaista, yliopistollisten sairaaloiden lääkäreiden kilpailun apurahoista ja viroista aivan erilaiseen kepeän humoristisen avioliittotarinan diskurssiin kuin lääketiedettä tuntemattomat lukijat, joille samat yksityiskohdat saattavat lisätä realistisuuden kokemusta. (Ks. Nikoskelainen 1996, 20 – 22, 40, 155, 170; Lehtonen 1997, 164 - 166). Lääkärislangi toimii lääkäreille identifikaation apuvälineenä kuten vaatteet romanssien lukijoille (ks. seuraava pääluke). Vankka lääketieteellinen realismi suorastaan ylikorostuu humoristisuuteen asti mutta samalla värittää tulkintaa ja reseptiä konservatiivisia asenteita ja perinteisiä arvoja vahvistaviksi, kun maanläheinen

tavallinen elämä asettuu työura- ja seurapiiripyrkyyden vastakohtaksi.⁸ Arvokirjallisuuden tai korkeakirjallisuuden keskeiseksi piirteeksi mainitaan usein monimerkityksisyys, joka edellä esitetyn perusteella on ominaista *Hytösen oireyhtymälle*. Siten sitä ei ehkä voi ensimmäiseksi luokitella viihteeseen kuuluvaksi. (Ks. Iser 1974, 59).

Iserin mukaan lukijan ja romaanin henkilöiden ero häviää ja lukija näkee itsensä heijastuneena heissä; toimenpiteet joita lukija on houkuteltu pitämään luonnollisina näkyvät tekstin tilanteina, jotta lukija tulisi tietoiseksi itsestään (emt., 116). Kun lukija nauraa Pentti ja Aila Hytösen elämälle, hän samalla hymyilee itselleen. Iserin määrittelemä sisäislukija ja tekstin repertuaari⁹ kommunikoivat todelliselle lukijalle pehmeän humoristisesti tai ironisesti uuden näkökulman muun muassa (lääkärin) työhön, kilpailuun urasta ja sosiaalisesta asemasta, kuolemaan ja elämän perimmäisiin arvoihin. Tekstin merkitystä tärkeämpi on Iserin mukaan sen vaikutus lukijaan.¹⁰ (Iser 1987, 34 – 38, 54.)

Lääkäreille tuttu mutta muille lukijoille varsin vieras lääketieteen maailma toisaalta vieraannuttaa muita lukijoita, mutta heille tuo vieras diskurssi vaikuttaa tuttujen aineiden, perhe-elämän, parisuhteen ja kesämökin kunnostamisen, vastaanottoon niin, että tekstin realistisena lukeminen saattaa vahvistua. Jos osa lukijoista lukee *Hytösen oireyhtymää* kuten romanttista kirjallisuutta, heille kirjasta saatava tieto on merkittävää.¹¹ Naisviihdelle yleismaailmallisesti ominainen vaatteiden, ympäristön, merkkituotteiden ja tyylien yksityiskohtaiset kuvaukset ovat ominaisia myös Nikoskelaisen kirjalle, ja ne vahvistavat vastaanoton todentuntuisuutta niissä lukijoissa, jotka lukevat sitä kuin viihdettä. (Ks. Radway 1987, 193 – 194.) Luonnollisesti muunlaisessa vastaanotossa samat piirteet toimivat toisenlaisen – humoristisen, ironisen - lukutavan vahvistajana.

Jos *Hytösen oireyhtymän* vastaanotossa realistisen (suuri homogeeninen joukko suomalaisia, joiden mielikirjat ovat yhteisiä) ja humoristis-ironisen (etäännyttävästi vastaanottavat lukijat; kouluttautuneet, kaupunkilaiset, ylempiin sosiaaliluokkiin

⁸ Seuraavassa pääluvussa ”Hytösen oireyhtymä ja viihde” käsittelen toisenlaista lukemistapaa ja pyrin osoittamaan, että myös etäännyttävästi vastaanottavat lukijat voivat olla alttiina populaarikulttuurin säilyttävälle arvoille.

⁹ Repertuaarilla Iser tarkoittaa kaikkea tuttua ja tilanteiden rakentumiselle välttämätöntä sovitua aluetta, tekstien ja todellisuuden yhteistä aluetta, joka tarjoaa kohtaamispaikan tekstin ja lukijan välille (Iser 1987, 69).

¹⁰ Tekstin vaikutuksesta lukijaan enemmän alaluvussa ”Turvallisuus ennen kaikkea”.

¹¹ Pääluvussa ”Hytösen oireyhtymä ja viihde” käsittelen Nikoskelaisen kirjaa naistenviihteen näkökulmasta ja pyrin osoittamaan, että sellainenkin lukutapa on mahdollinen.

kuuluvat) lukutavan lisäksi on mahdollinen viihteellinen lukutapa (naistenviihdettä lukevat, alempiin sosiaaliluokkiin kuuluvat), potentiaalisten vastaanottajien määrä on melkoinen, ja siten myyntimenestys olisi ennustettavissa.

Joka tapauksessa *Hytösen oireyhtymän* myynnilliseen suosioon (ensimmäisenä vuonna 4 556 kappaletta kun normaalisti esikoisromaanina myydään 700 – 1 000) on merkittävästi vaikuttanut se, että lääkärit muodostavat varsin tiiviin ja homogeneenisen ammattikunnan, jonka keskuudessa apulaisprofessori Eeva Nikoskelainen on varsin tunnettu ja arvostettu ja niin ollen aiemmin tieteellistä tekstiä julkaiseen ylilääkärin romaani uteliaisuutta herättävä. Lääkäreitä oli Suomessa vuoden 1996 alussa yli 16 000, joista Turun ja Porin läänissä asui yli 2 000 (Läkarfakta 96). Kun sekä miehet että naiset ovat eniten kiinnostuneita lukemaan itsestään, on ymmärrettävää, että lääkärit kiirehtivät ostamaan *Hytösen oireyhtymän*. (Ks. Eskola 1990, 156).

Sirkka Kurki-Suonion mukaan Nikoskelaisen kotikaupungissa Turussa kirjaa oli pidetty suorastaan avainromaanina. Kirjan ilmestyttyä tekijältä oli kysytty, oliko kirjan kampaamo tai putiikki juuri tietty liike. Nikoskelaisen ensimmäisen Turun Suomalaisessa Kirjakaupassa pidetyn haastattelun jälkeen oli loukkaantunut ystäväntär soittanut tekijälle ja kertonut, että hän on kyllä yrittänyt pitää kotinsa puhtaana eikä häntä olisi pitänyt pilkata kirjassa.¹² Ennakoidessaan vastaanottoa Nikoskelainen olisikin halunnut alun perin käyttää salanimeä Kauno Kiuru. Loppujen lopuksi hän alkoi haastatteluissa sanoa, ettei *Hytösen oireyhtymä* ole avainromaanina tai jos se on, niin hän itse on Aila. Ensimmäisessä naistenlehtihaastattelussaan hänellä sitten olikin päällään röyhelöpusero, jonka hän kertoi toimittajalleen laittaneensa tarkoituksella päälleen ollakseen Ailan kaltainen.¹³ (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Yleensä päädyttiin jakkupukuun, jonka alla oli valkoinen paitapusero. Puseroon kuului jokseenkin poikkeuksetta rusetti, ja jakkupukua piristettiin jollain tekokukalla tai korulla, joka rouva Suomisen mukaan täydensi asua. (Nikoskelainen 1996, 9.)

Avainromaanina romaania lukevat korostavat sen realistisuutta, ja lukutapa muistuttaa naistenviihteen lukemistapaa. Avainromaneissa ja romanttisessa viihteessä pitää olla riittävästi verifioitavia asioita tai asioita, joita voidaan pitää totena. Avainromaanien kohdalla astuu juoruilun ulottuvuus kuvaan, ja ”suusta suuhun”-

¹² Turun Suomalaisessa Kirjakaupassa haastattelutilanteeseen varatut 50 kappaletta kirjaa eivät riittäneet. Varauslistan kautta meni vielä 30 lisää. (Kurki-Suonio 24.9.97.) Määrä on erittäin hyvä kenen tahansa kirjailijan esiintyessä kirjakaupassa.

menetelmällä viedään informaatiota tehokkaasti eteenpäin. Samaan tapaan romanssien lukijat kertovat edelleen mielikirjoistaan. Yhtä tehokkaasti tämä kirja-alalla parhaimpana tunnettu markkinointikeino ei toimi arvokirjallisuuden kohdalla, vaikka sitä käytetäänkin myös sen piirissä. Informaation alkupään välittäjinä arvokirjallisuudessa toimivat median kriitikot, joiden arvottamia kirjoja kirjallisessa kulttuurissa pätevoityneet tai siihen mukaan pyrkivät lukijat ottavat vastaan ja välittävät statuksensa vahvistamiseksi edelleen.

Jokisen mukaan Kalle Päätalon, Laila Hietamiehen ja myös humoristisesti kirjoittavien Veikko Huovisen ja Arto Paasilinnan suosio perustuu realismiin ja arkielämän tapahtumien kuvaamiseen ”sellaisina kuin ne ovat” (Jokinen 1997, 34 – 39).¹⁴ Nikoskelaisen romaanin arkisista tapahtumista voi lukea ”sellaisina kuin ne ovat” tai niin kuin ne muistettaisiin.

Nikoskelaisen romaani kertoo kaupunkilaissivistyneistöstä, mutta perheen ongelmat ovat tavallisia. Hytösten parisuhde on vuosien varrella päässyt väljähtymään.

Hytönen katsoi uudestaan nukkuvaa vaimoaan miettien mitä tapahtuisi, jos hän koskisi Ailaan. Todennäköisesti rubiinisormuskäsi kohoaisi tyynyltä ja työntäisi hänet pois. Hän otti aamutohvelit sängyn alta ja meni kylpyhuoneeseen. (Nikoskelainen 1966, 6.)

Lääkkeeksi parisuhteen väljähtymiseen tulee ensin Pentti Hytösen syrjähyppy ja myöhemmin myös Aila-rouvan.

Heti aamulla Hytönen tiesi olevansa rakastunut. Tunnetta ei voinut tukahduttaa. Se oli ja pysyi... Hänen elämässään oli nyt uusi hurmaava tunne. Olihan hän Ailaankin aikanaan rakastunut, mutta se oli niin erilaista kuin nuorempana. Eikä hän itse asiassa siitä tunteesta enää mitään muistanut. (Emt., 181.)

Anoreksian rajoilla oleva murrosikäinen tytär ja ensimmäisen poikaystävänsä kanssa seurusteleva lukiolaistyttö aiheuttavat vanhemmilleen huolia niin kuin monissa keski-ikäisten perheissä todellisuudessa.

Yö yhdestä eteenpäin oli sävyttynyt Ainin odotteluun. Hytönen oli herännyt siihen, että vaimo otti häntä tiukasti kiinni käsivarresta ja puhui kiihtyneesti:

- Pentti, minä en hyväksy tällaista. Tästä on tultava loppu. Tytöille on annettu selkeät rajat ja ne on pidettävä. Kyllä sinun perheen päällä on nyt otettava ohjat käsiin ja saatava Aino ymmärtämään, mitkä ovat tämän kodin säännöt... (Emt., 41.)

¹³ Kodin Kuvalehti 22/96.

Monet suomalaiset myös vertailevat kadehtien omaa elämäänsä ja elintasoaan naapureiden ja sukulaisten saavutuksiin, niin tekee myös fiktiivinen Aila Hytönen.

Soile istui kirkonpenkissä krimitrukissa minkkihattu päässään, värikäs silkkihuivi pursuillen puolittain avatun turkin raosta... Ailaa hävetti istua Soilen vieressä vanhassa kuluneessa krimikoipiturkissaan, omakotitalon rakentaminen kun nieli niihin aikoihin kaikki ylimääräiset rahat... (Emt., 190.)

Mediassa usein toistuva aihe on laman jälkeen 1990-luvulla ollut suomalaisten työssään kokemat paineet: työtä näyttää olevan liikaa, burn out vaivaa ja eläkkeelle paetaan liian aikaisin. Keski-ikäiset ja työpaineista kärsivät varsinkin ylempien sosiaaliluokkien lukijat kokevat Pentti Hytösen väsymyksen ja kyllästymisen tutuksi.

Hytönen hieroi ohimoitaan, nojautui tuolissa taaksepäin ja ajatteli työtään lastenklirikalla. Ei jaksanut enää pitää itseään ajan tasalla ammatillisesti. Ei jaksanut enää kilpailla viroista tai taistella apurahoista. Sormet näppäilivät neljännen rivin:

4. *Työpaikka stressaa.* (Emt., 95.)

Suomalaisten lukijoiden kertomuksissa suosikkikirjoistaan korostuu työn merkitys, miehenä ja naisena oleminen, perhe ja suku; yleensä nykyaikaisen elämänmenon pohdinta, yhteinen todellisuus, jonka yksi nimittäjä voisi olla teollinen yhteiskunta. Nikoskelaisen romaani täyttää kaikki nuo suosikkikirjojen piirteet, vaikka kaikki Hytösen sivistyneistöelämän puolet eivät olekaan yhteistä todellisuutta edes kaupunkilaiskeskiluokalle.

Ehkä *Hytösen oireyhtymä* vastaa monilta piirteiltään 1970- ja 1980-luvun suosikkikirjoja, mutta koska sen maisemaa on kaupunki ja ylemmän keskiluokan ja sivistyneistön elämä, siinä on jo aineksia 1990-luvun suomalaisen kulttuurin murroksesta. Koska siinä kuitenkin kaihotaan menneitä aikoja ja maaseutuyhteiskunnan arvoja, se houkuttelee myös niitä lukijoita, joiden siteet maaseudulle ovat toisen ja kolmannen polven kaupunkilaisia lähempänä.

Rotkon kirja sijoittuu ajallisesti selkeästi menneeseen aikaan ja vertautuu siten aikaisempien vuosikymmenien suomalaisten mielikirjoihin. Sodan aikana ja sodan jälkeen syntyneille se tarjoaa monia samaistumisen kohteita ja yhteisiä muistoja. Pienen lapsen ja nuoren sodanjälkeisestä kokemusmaailmasta ei suomalaisessa kirjallisuudessa ole paljon

¹⁴ Vrt. viihteen lukijoiden arvostamaan kerrontaan, jossa kuvataan tapahtumat kuin ne muistettaisiin eivätkä tapahtuisi sitä mukaan kuin lukija ne luo, luvussa ”Viihde ja Hytösen oireyhtymä”.

kirjoitettu. Vaikka *Saman taivaan alla* vastaa realismiudessaan suomalaisten odotuksia paremmin kuin *Hytösen oireyhtymä*, se ei kuitenkaan saavuttanut yhtä suurta suosiota (myynti vuoden loppuun mennessä 963 kappaletta) kuin Nikoskelaisen kirja. Rotkon kirjasta puuttuu sosiaalinen nousu, joka mainitaan yhdeksi hyvän teoksen piirteeksi lukijatutkimuksissa. Lisäksi siitä puuttuu tuo Nikoskelaisen kirjaan sopiva 1990-luvun murroksen toiselle puolelle kurkottava ulottuvuus, jossa yhteiskunta on muuttunut moderniksi. (Ks. Eskola 1989, 63). *Hytösen oireyhtymä* sijoittuu selvästi nykyaikaan ja kaupunkilaiselämään perinteiden arvottamisen lisäksi. Siinä mielessä se on modernin elämän kuvausta ja saattaa enteillä lukijasuosion ennustettua siirtymistä postmodernin maailman kuvaukseen.

Suomalaisten juuret ovat maaseudulla

Menestyneissä suomalaisissa romaaneissa on käsitelty maaseutua ja kaupunkilaisten halua paeta sivistyksen ulkopuolelle (Jokinen 1987, 97). Myös humoristiset romaanit, kuten Paasilinnan ja Huovisen, kuvaavat usein ihmisiä, jotka pakenevat erämaihin tai pientilalle, missä he vasta pystyvät olemaan onnellisia (Jokinen 1989, 54). Myös Maaria Linko kiinnittää huomiota Laila Hietamiehen Kannas-sarjan vastaanotossa lukijoiden kokemaan luonnon ja kyläyhteisön elämyksellisyyteen (Linko 1998, 49). Katarina Eskola määrittelee suosittujen kirjojen yhteisiksi piirteiksi vanhan maaseutuyhteiskunnan kuvaamisen, kovan työn, suvun ja perheen yhteyden säilyttämisen ja luokkien lähestymisen (Eskola 1990, 99).

Vaikka Rotkon kirja kuvaakin sotaa edeltänyttä ja sodan jälkeistä aikaa ja vastaa siten suosikkikirjoille tyypillistä menneen elämän kuvausta, siinä eivät toteudu mitkään Eskolan määrittelemät ihanteellisen suomalaisuuden piirteet. Siinä ihannemaailmana kyllä kuvataan Hailuotoa esittävä mystinen Hyljesaari ja siellä vallitseva vahva ja lämmin perhe- ja kyläyhteys, mutta pikku Satu joutuu jättämään ne taakseen. Perheyhteydestä isäpuolen komennon alla säilyy vain äidin ja Sadun side.

Nikoskelaisen kirja kuvaa huvilalle siirrettyssä unelmamuodossa vanhaa maaseutuyhteisöä, kovaa työtä sekä kaupunkilaisessa yrittäjähenkisessä yliopistomaailmassa että mökin, tosin mieluisissa, puutarhatöissä, suvun tai ainakin perheen merkityksen palauttamista ja luokkien lähestymistä ainakin sellaisessa

sisäislukijan kertomuksen muodossa, että todellinen, keskiluokkainenkin lukija voi samaistua sivistyneistön tavallisuuteen.

Maaseutu on keskeisessä merkityksessä niin Rotkon kuin Nikoskelaisenkin romaanissa. Itse asiassa *Hytösen oireyhtymän* teemoja on maaseudun ja maaseutuun liittyvien perinteiden arvostaminen. Teeman symboliksi nousee heti ensimmäisessä kappaleessa mainittu ruskea kirjekuori: ”Hän siirsi katseensa nopeasti pois pöytälamppuun nojaavaan ruskeaan kirjekuoreen kuin aavistaen että se tulisi muuttamaan hänen elämänsä.” (Nikoskelainen 1996, 5.) Kuori sisälsi Pentin äidin kuolinpesäselvitykseen liittyviä papereita, joista tärkein oli vahvistus että Pentin lapsuudenkesiltä tuttu vapaa-ajan asunto Suviranta oli siirtynyt hänen omistukseensa. Kuoren ja Suvirannan merkitys vahvistetaan monta kertaa kerronnan kuluessa. Heti alussa Hytönen tekee poikkeuksen iltarutiineistaan siemailemalla viskigrogia kuorta katsellessaan (emt., 13).

Suomen vuodesta toiseen suosituimpiin kuuluva kirjailija Kalle Päätalo on Jokisen mukaan kertonut arvostavansa suomalaista arkea, tunnollista miestä, joka viihtyy suomalaisella maaseudulla ja luonnossa. Rehellisyys ja lämpö ovat suomalaisten arvostamia ominaisuuksia. Vaikka suosikkikirjoissa ei poiketa perinteisistä roolimalleista, miehet ovat usein hiukan saamattomia ja naiset vahvoja. (Jokinen 1989, 41, 54.) Pentti Hytönen on monella tavalla Päätalon ihaileman ja kuvaaman miehen kaltainen: yliopistollisesta urastaan ja kaupunkilaiselämästään huolimatta hän on tavallisen oloinen, tunnollinen ja ennen kaikkea maaseudulla viihtyvä. Tosin Hytösen maaseutua on mökkialueella oleva huvila, mutta siellä hän kääntää omin käsin maata ja istuttaa samanlaisen perennanpenkin kuin isänsä aikoinaan. Maalla ja tuntiessaan mullan käsissään Hytönen on onnellinen mies – niin kuin tuhannet, joka perjantai mökille tai lapsuutensa kotitalalle kesäisin suuntaavat suomalaiset.

Perinteisistä roolimalleista poiketaan Nikoskelaisen romaanissa sen verran, että Pentti käy kaupassa ja osallistuu lauantaisiivoukseen, mutta Aila-rouva on mestari laittamaan erilaisia herkkuja, reseptikansiot ovat ojennuksessa ja niissä on muistiinpanoja vieraskutsujen illallisista. (Ks. Nikoskelainen 1996, 10 - 11). Monien suosikkikirjojen tapaan Pentti on vähän saamaton ja vaimo vahva.

Ehkä Nikoskelaisen kirjan Rotkon kirjaa parempi myyntimenestys johtuu myös siitä, että *Hytösen oireyhtymässä* paluu kaupungista ja muutenkin modernisoituneesta maailmasta maaseudun ja lapsuuden tyyneen rauhaan ja elämän ennustettavuuteen

tehdään mahdolliseksi. Romaanissa *Saman taivaan alla* taas realistinen ja kuitenkin samalla ihannoitu, mystinen Hailuoto jää taakse, eikä paluu kaupungin epävarmuudesta ja ristiriidoista enää ole mahdollinen.

Lukijat muistavat tai sanovat muistavansa omasta tai sukulaistensa elämästä samoja tai samanlaisia asioita kuin suositussa romaanissa. Yhteisöllinen muistaminen saa painotuksia lukijan oman elämän ja minän tulkitsemisesta ja uudelleen tulkinnoista. Hyvän kirjallisuuden tehtäviä on lukijoiden mielestä antaa materiaalia muistojen muokkaamiseen ja oman itsen määrittelemiseen. (Jokinen 1997, 199 – 122.) Muistot voivat tuoda lukijan nenään tuoksuja lapsuuden kesistä tai saavat hänet tuntemaan kuumuuden, työn nostattaman hien, omasta menneisyydestä tuttujen materiaalien kosketuksen iholla vaikka tekstissä ei kuvattaisikaan tarkasti juuri samoja tuntemuksia tai aistielämyksiä, jotka lukijan mieleen suosikkikirjaa lukiessa tulee.

Hytösen oireyhtymä kuvaa suoraan muistoja, joita monilla lukijoilla on: ”Suviranta oli sekoitus makeita mansikoita, tillintuoksuisia rapuja, kädenlämpöistä järvivettä, kullankeltaisia ulpukankukkia, räjähtäviä salamoita, maidonhakumatkoja ja paljon muuta.” (Nikoskelainen 1996, 13.) Tässä yhdessäkin lainauksessa on paljon tunnetta ja muistot palautetaan mieleen kaikkia viittä aistia käyttäen.¹⁵

Hytösen oireyhtymässä kuvataan vähän päästä tunnelmoiden maaseutuun ja menneeseen aikaan liittyviä, muistoja ainakin keski-ikäisissä lukijoissa herättäviä esineitä ja tekoja: Laiturin reunassa on jouhinarulla kiinni kapula jolla Pentin äiti kutsui kaloja syömään. Hytönen sitoo suopursuista perinteisen tuoksuvan lölyvihdan. (Nikoskelainen 1996, 19.) Putiikeista vaatteensa ostavalla vaimolla on maahan ylettyvä pitkähihainen flanelliyöpaita (emt., 42). Lapsuudenkodissaan Aila Hytönen teki puisilla voilusikoilla voipalloja, rypytti tyynyliinojen kanttinauhat veitsellä, kansakoulussa käsityötunnilla opeteltiin reikäommelta (emt., 227 – 228).¹⁶ Sen verran rouva Hytönen on äitiänsä nykyaikaisempi, että omassa kodissaan hän käyttää pussilakanoita eikä tyynyliinojen nauhoja rypyttä, mutta jauholaatikoiden siisteydestä hän saa nuhteet omalta äidiltään. Uutta, jo täysin kaupunkilaistunutta sukupolvea edustava tytär Liisa asettuu tarmokkaasti puolustamaan äitiään mummon moitteita vastaan. (Emt., 230.)

¹⁵ Kielen vaikuttavuutta käsitellään enemmän luvussa ”Suostuttelua kielen avulla”.

¹⁶ Kurki-Suonio mainitsi haastattelussa oman lapsuudenmuistonsa tyynyliinojen kanttinauhojen rypyttämisestä palautuneen mieleen, kun hän luki Nikoskelaisen käsikirjoitusta (Kurki-Suonio 24.9.97).

Huumori miellyttää

Lukijatutkimuksissa ja parhaiten myyvien kirjojen listoilla näkyy huumorin suosio. Voidaan sanoa, että myyntilistoilla ovat menestyneet kansakunnan lähihistoriaan, humoristiseen suomalaisuuden kuvaukseen, jännitykseen ja romantiikkaan keskittyneet kirjat (Jokinen 1987, 40). Kirjallisuuden reseptiotutkimuksen haastatteluaineistossa mainituista kirjailijoista Laila Hietamies, Mika Waltari, Kalle Päätalo, Kaari Utrio, Jörn Donner (Angela-sarjallaan) ja Eeva Joenpelto kirjoittavat historiallisista aiheista, heistä Waltari muinaisista ajoista ja vieraista kulttuureista ja Utrio enimmäkseen kaukaisesta suomalaisesta menneisyydestä. Arto Paasilinna ja Veikko Huovinen kuvaavat humoristisesti suomalaisuutta. Anni Polva edustaa romantiikkaa ja Matti Yrjänä Joensuu jännitystä.

Kirjastolehden vuosina 1978 – 1987 kokoamat painosmenestykset käsittivät edellisistä kahdeksan kirjailijaa: Jörn Donnerin ja Anni Polvan tilalla olivat jännitys- ja sotakirjailijat Reino Lehväslaiho ja Mauri Sariola. Helsingin Sanomien kulttuuritoimituksen noin kolmenkymmenen kirjakaupan myynnistä keräämillä listoilla esiintyi 1980-luvun loppuun mennessä seitsemän samaa kirjailijaa kuin Kirjastolehden listoilla: Mika Waltarin, Matti Yrjänä Joensuun ja Reino Lehväslaihon tilalla olivat historiallisista aiheista kirjoittavat ja suomalaista elämänmenoa kuvaavat Ursula Pohjolan-Pirhonen, Anu Kaipainen ja Antti Tuuri. (Jokinen 1997, 13.)

Edellä on viitattu *Hytösen oireyhtymän* humoristisiin piirteisiin. Voidaanko se rinnastaa Arto Paasilinnan teoksiin? Tässä yhteydessä joudutaan miettimään tyypittelyn ja genreyttämisen ongelmia. Jerry Palmerin mukaan genreen liittyy lukijan odotushorisontti (Palmer 1991, 122). Kyky ennakoida tekstuaalisia muutoksia ei niinkään riipu tiedoista mihin tietynlaiset olosuhteet johtavat todellisessa elämässä, vaan tiedoista mihin ne johtavat sen tyyppisessä romaanissa, jossa ne esiintyvät. Siten syyn ja seurauksen suhde kirjallisuudessa on riippuvainen genrestä. (Rabinowitz 1987, 139.) Jos Nikoskelaisen romaania tutkitaan humoristisena, se ohjaa reseptiota ja avaa teoksen merkityksen. (Ks. reseptio ja teoksen merkitys: Lappalainen 1988, 191).

Genreen liittyy myös sisäislukijan määritelmä. Sisäislukijan synonyymina käytetään usein myös kirjailijan lukijaa tai ihannelukijaa. Joka tapauksessa sisäislukija on fiktiivinen ja sitä vastaa sisäistekijä. Jos Nikoskelaisen kirjan todellisella lukijalla on suunnilleen samanlainen koulutus, elämäntilanne ja kokemukset kuin sisäislukijalla, hän voi hyväksyä humoristisen lukutavan ja todennäköisesti myös käyttää enimmäkseen sitä lukiessaan *Hytösen oireyhtymää*. Muunlaiset lukijat eivät välttämättä osaa käyttää humoristista lukutapaa. Jotkut harvat lukijat eivät ehkä hyväksy huumoria avioliittoon ja terveyteen liittyvissä asioissa.

Peter J. Rabinowitzin lukemisen säännöissä on yksinkertainen ohje: teoksen nimi on tärkeä. Se sekä kiinnittää lukijan huomion siihen, mikä on huomionarvoista, että toimii tulkinnan välineenä. Lukija lähestyy kirjaa odottaen, että hänen täytyy tulkita se sillä tavalla, joka sopii nimeen. (Rabinowitz 1987, 44, 61.) Kurki-Suonion mukaan Nikoskelaisella oli käsikirjoitukselleen valmis nimi "*Hytösten oireyhtymä*", josta lopullisessa nimenannossa pudotettiin t-kirjain pois, koska kustannustoimittajan mielestä kirja käsitteli vain Pentti Hytösen ongelmaa (Kurki-Suonio 24.9.97). Lääkäreille ja varmaan monille muille lukijoille romaanin nimi antaa välittömästi ironis-humoristisen sävyn koko kirjalle, koska tuollaista oireyhtymää ei ole olemassa. Vaikka monia oireyhtymiä onkin nimetty keksijänsä mukaan (mutta ei suinkaan potilaan mukaan), päähenkilön nimeksi valittu Hytönen edustaa perisuomalaisuudessaan *ö*-kirjaimineen ja *nen*-päätteineen tavallista suomalaista, ketä tahansa Virtasta. Ehkä tahattomasti mieleen tuleva alluusio 'hyttynen' ei ole niinkään kaukaa haettu. Kirjan nimi on joka tapauksessa selkeä viite odotettavissa olevasta hauska tekstistä.

Erityyppisiin kirjoihin sovelletaan Rabinowitzin mukaan erilaisia tulkintasääntöjä. Kaikki lukijat soveltavat yhtä tai useampaa neljästä erilaisesta säännöstä. Teoksen nimi kuuluu havaitsemisen sääntöihin (rules of notice) ja antaa jo heti mallin, kuinka tarinassa käy: oireyhtymä diagnosoidaan, siihen tarjotaan hoitoa ja lääkettä ja potilas paranee. Kirjan neljä ensimmäistä virkettä määrittelee Hytösen tilanteen, josta voi päätellä sairauden alkusyy: työpaineet, stressi, keski-ikä kriisi; eli kysymyksessä on yleensä keski-ikäisten sairaus. Kirjan ensimmäisessä kappaleessa esitellään jo varsinainen hoito sairauteen: ruskea kirjekuori joka sisältää omistusoikeuspaperin lapsuuden Suvirantaan.¹⁷ Toisessa kappaleessa tuodaan esiin sairautteen alistava tekijä, vaimo.

¹⁷ Kesäpaikka maaseudulla liittyy arvoihin ja perinteeseen, joita käsitellään myöhemmin luvussa "Turvallisuus ennen kaikkea".

Lukemisen säännöt toimivat eräänlaisena oletettuna sopimuksena tekijän ja lukijan välillä; ne luovat pohjan sille miten lukemisen on tarkoitettu tapahtuvan (Rabinowitz 1987, 43). Myös teoksen ensimmäiset ja viimeiset virkkeet ovat ratkaisevia. *Hytösen oireyhtymä* loppuu koiran näkökulmaan: ”Kuului muiskahduksia ja jääpalojen kilinää laseissa. Isäntäväki alkoi nyt puhella siihen malliin, että koira katsoi viisaimmaksi oma-aloitteisesti siirtyä kampauspöydän alle omaan koppaansa.” (Nikoskelainen 1996, 267.) Koiran näkökulma ja muiskahduksia-sana ovat selkeästi humoristisia. Loppu vahvistaa tittelin osoittaman ironian; oireyhtymä on parantunut.

Romansseissa voi lopussa olla useamman parin avioliitto. Myös koomiset romaanit päättyvät usein tuohon kulminaatiopisteeseen (Rabinowitz 1987, 168). Vaikka *Hytösen oireyhtymän* juoni ei vaatisi tuota lopullisten avioliittojen perinteistä yhdistelemisen sääntöä, myös toinen pari eli Pentin ihastus, tekstiilitaiteilija Ilona Sirkiä ja Ailan ihastus, arkkitehti Kalevi Rastas löytävät toisensa. Tuon keinotekoisuuden takia lukija saattaa alkaa epäillä kaikkia avioliittoja – ehkä koko instituutiota. Se ei ole kylläkään romanttisen viihteen vaikutuksen tarkoitus, mutta ironisissa romaaneissa ratkaisu saattaa vaikuttaa siten.

Lukujen ja kappaleiden alut ja loput toimivat samoin kuin teoksen alku ja loppu. Erityisen korostetun merkityksen saavat sellaiset alut ja loput, joiden jälkeen tai joita ennen tarinan käännekohta tapahtuu. Pentti Hytönen on jo aiemmin kiinnostunut naapurihuvilassa asuvasta naisesta Ilona Sirkiästä. Lähempää kohtaamista edeltää kuvaus Hytösen kongressimatkasta, jonka aikana hän muisteli syyllisyydentuntoisena kollegansa puheita kongressimorsiamista. Tuliaisena vaimolleen Pentti ostaa hajuvesipullon. Luku päättyy humoristisesti ja oireellisesti: ”Hytönen tunsi itsensä suorastaan onnelliseksi, kun hän kellahti kielolta ja myskiltä tuoksuvan brysselinpitsiyöpaitaan verhoutuneen vaimonsa viereen aviovuoteeseen.” (Nikoskelainen 1996, 173.)

Vaikka lukija noudattaisi merkityksellistämisen sääntöä (rules of signification), humoristis-ironinen vastaanottotapa on mahdollinen (Rabinowitz 1987, 44). Symbolisia merkityksiä voi poimia muun muassa oireyhtymästä, koiran näkökulmasta, kirjeestä ja kesähuvilasta, jotka toistetaan jatkuvasti. Toisto korostaa mainittujen asioiden merkitystä.

Viihteeksi tarkoitettujen tekstien puolia ovat yksinkertaiset lauseet, kuvailu, stereotyyppiset henkilöt, perinteiden, tutun ja turvallisen osoittaminen hyväksi.¹⁸ Yhdistelyn sääntöjä (rules of configuration) käytetään yleisesti populaarikirjallisuuden vastaanotossa. Tiettyjen elementtien ilmestyminen annetussa kontekstissa aktivoi tiettyjä odotuksia. Ihanteellisimmillaan tekstiä pitäisi lukea niin, että siitä tulisi paras mahdollinen. Silloin vastaanotossa noudatetaan tekstin yhtenäisyyden sääntöä (rules of coherence). (Emt., 44 – 45, 111; Eskola 1990, 222.)

Hytösen oireyhtymässä tekijän (authorial) ja todellinen (actual) yleisö (audience) ovat hyvin lähekkäin, lähes päällekkäin samoin kuin narratiivinen (narrative) ja tekijän yleisö kuten realistisessa kirjallisuudessa.¹⁹ Ironia ja realismi ovat puolestaan lähellä toisiaan. Kaikki romaanit ovat ainakin hiukan realistisia heijastaessaan tekijän yleisön uskomuksia. Ei ole olemassa koomista tapaa puhua jostain, jota ei ole. Siksi huumori edellyttää aina havaittavaa kuvauksen mallia, joka on ensin ”luonnollisessa”, ei humoristisessa muodossaan. (Riffaterre 1990, 41, 45.) *Hytösen oireyhtymässä* tulee mukaan ironinen, ulkopuolisen ääni, jota osoittaa persoonan vaihto ihmisestä koiran näkökulmaan. Tuo ulkopuolinen ääni on fiktiivisen kertojan, joka astuu sisäistekijän tilalle (emt., 41, 45.)

Romanttisessa kirjallisuudessa tekijän yleisö on kaukana todellisesta ja narratiivisesta yleisöstä, mutta todellinen ja narratiivinen yleisö ovat lähellä toisiaan.²⁰ Ironinen diskurssi edellyttää kahdenlaisia vastaanottajia: sellaisia jotka tajuavat ironian ja sellaisia jotka eivät tajua.²¹ Sovinnainen todellinen lukija tai narratiivinen yleisö voidaan johtaa harhaan, mutta ironinen sisäistekijä ja sisäislukija iskevät toisilleen silmää.²² Siten ironisessa tekstissä tapahtuu kommunikaatiota usealla eri tasolla. (Tammi 1988, 201 –

¹⁸ Viihteen lukutapaa käsitellään enemmän pääluvussa ”Hytösen oireyhtymä ja viihde”.

¹⁹ Rabinowitzin mukaan kirjailijat haluavat yleensä pitää kuilun kahden yleisön välillä mahdollisimman pienenä, vaikka se usein on väistämätön. (Ks. Rabinowitz 1987, 80, 98 - 100.) ’Narratiivinen yleisö’ on rooli, jonka teksti pakottaa lukijan ottamaan. Kun tekijän yleisö tietää lukevansa fiktiivistä tekstiä, narratiivinen yleisö uskoo lukemaansa todeksi. Tavallisesti narratiivinen yleisö jakaa tekijän yleisön uskomukset ja odotukset paitsi silloin, jos tekstissä tai kirjallisessa perinteessä on viitteitä päinvastaisesta. (Rabinowitz 1987, 98 – 100.) Todellinen yleisö on yhtä tekstuaalinen ja abstrakti käsite kuin tekijän yleisö tai narratiivinen yleisö, ja sillä on hyvin vähän tekemistä todellisten lukijoiden kanssa.

²⁰ ’Narratiivinen yleisö’, ks. edellinen viite.

²¹ Diskurssilla tarkoitetaan Foucault’n mukaan lausumien ryhmää. Diskurssi on erityistä kieltä, jolla jostakin asiasta puhutaan, ja se mahdollistaa että asia nähdään tietyllä tavalla. (Koskela, Rojola 1997, 163.)

²² Tekstin esittämä kommunikaatio tekijän ja lukijan välillä on fiktiivinen rakennelma. Ironisissa teksteissä yleisön kategoria hajoo. On monenlaisia lukijoita ja yleisöitä: Sisäistekijä ja sisäislukija ovat

209.) Nikoskelaisen kirjassa ironia kohdistuu juuri sovinnaisuuteen parisuhteessa, perheessä, tavoissa ja sivistyneessä käytöksessä.

Kirjallisuuden kommunikaation tutkimuksessa Hans Robert Jauss on esitellyt sankareihin samastumisen interaktiomallin, jossa on viisi tapaa. Kehityshistoriallisesti lähtömalli on assosiatiiivinen samastuminen ja kehittynein on ironinen, jolla on vieraannuttava vaikutus vastaanottajaan. (Eskola 1990, 226 – 227; viittaa Jaussiin 1984/1982, 224 – 292.)

Odotushorizontti saattaa lääkärilukijoiden kohdalla muuttua, jos he odottavat Nikoskelaisen tekstiltä viihteellisyyttä tai lukevat sitä kuin avainromaanina, mikä lukutapa on hyvin lähellä populaarin kirjallisuuden lukemista. Lääketieteen diskurssissa ei puhuta siitä, miltä tuntuu, mutta *Hytösen oireyhtymässä* toiseutta kuunnellaan. Kepeän huumorin kääntyminen ironiaksi, joka yllätyksellisesti kohdistuu myös lääkärin haavoittuvuuteen oman itsensä suhteen ja oivallukseen, että lääkärikin on vain tavallinen ihminen, saattaa lukijan miettimään uudelleen suhdettaan lääketieteeseen ja omaan rajallisuuteensa. Itse asiassa *Hytösen oireyhtymän* yhtenä, vakavana teemana voi pitää teoksessa kuvattuja useampia lääkäreiden sairastumisia ja epäonnistumisia. Pentti Hytönen joutuu korkean verenpaineen takia ensimmäistä kertaa elämässään sairaalaan. Tunnetusti lääkäreiden on erittäin vaikeata joutua potilaaksi.

Kun aamukierrolla lääkärit ja hoitajat tulivat Korhonen etunenässä Hytösen sängyn kohdalle, ei hän tahtonut saada sanaa suustaan, vähätteli oireitaan eikä kuullut tai tajunnut, mitä kollegat hänelle sanoivat. Silloin vasta tuli mieleen, mistä kaikesta olisi ehkä pitänyt mainita tai kysellä kierron yhteydessä. Hytösen vieressä oli onneksi kroonista munuaisvikaa sairastava mies, joka oli kymmeniä kertoja ollut osastolla potilaana. Hän selvitti Hytöselle yksityiskohtaisesti, minkälaista verenpainelääkitystä hänelle oltiin kokeilemassa ja minkälaisia lisätutkimuksia suunnittelemassa. (Nikoskelainen 1996, 115.)

Hytösen kansainvälisestä tutkijamenestyksestä ja naistenmiehen otteista kadehtima työtoveri Kari Korpela saa aivohalvauksen ja menettää puhekykynsä, tehopakkausena tunnettu Sinikka Sjögren kertoo Pentille sairastavansa rintasyöpää ja kirurgian klinikan apulaisprofessuuria odotteleva Eero Elo jättää tutkijan uransa muuttaakseen ylilääkäriksi Joensuuhun siepattuaan koe-eläimeksi tarkoitetun koiranpennun itselleen.

fiktiivisen tekijän ja teokseen sisälle rakennetun fiktiivisen lukijan kommunikaation intiimeimpiä kerroksia, jotka edellyttävät todelliselta lukijalta kirjallista kompetenssia.

Nikoskelaisen romaanin juonirakenteessa voimistuu alun tilannekuvausten jälkeen keskittyminen parisuhteeseen. Kertomuksen edetessä Lelli-koiran rooli alkaa kasvaa, ja se alkaa saada yhä inhimillisempiä piirteitä, kun Nikoskelainen kuvaa parisuhdetta koiran näkökulmasta. Eläimen inhimillistäminen on tuttua myös Arto Paasilinnan kirjoissa (ks. esim. Arto Paasilinna: *Rovasti Huuskosen petomainen miespalvelija* 1995). Romaanin alkupuolella koira kuvataan vain kävelykumppanina tai kuin jonakin taloon kuuluvana tavarana. Sitten sitä aletaan kutsua nimellä ja kuvataan Pentti Hytösen mielentilojen heijastajana.

Makupaloja kyöräävän Lellinkin mieliala laski mollin puolelle kun se näki isäntänsä alakuloisena yksinään olohuoneen sohvan nurkassa.
(Nikoskelainen, 84.)

Koira katseli neuvottomana vuorotellen emännän ja isännän suuntaan, kummankohan sana painaisi enemmän? Se asettui oman etunsa nimissä isännän puolelle. (Emt., 117.)

Koiran silmin kuvatut tapahtumat tuovat romaaniin suomalaisten lukijoiden suosimaa huumoria, ja kuten edellä on kerrottu koiran silmin tapahtuva kerronta tuo tekstiin ulkopuolisen äänen, joka on ironinen.

Parisängyn jalkopäähän peiton alle luikahtanut koira kuunteli uneliaana huoneessa liikuskelevan isäntäväen leppoisaa juttelua. Kylläpä sitä tänään oltiin samaa pataa...

Kuului moiskahduksia ja jääpalojen kilinää laseissa. Isäntäväki alkoi nyt puhella siihen malliin, että koira katsoi viisaammaksi oma-aloitteisesti siirtyä kampauspöydän alle omaan koppaansa. (Emt., 266 – 267.)

Mieskirjailijat menestyksen kärjessä

Harrastajakirjoittajista yli kuusikymmentä prosenttia on naisia, mutta heistä kustantajalle käsikirjoituksia tarjonneista lähes kuusikymmentä prosenttia on miehiä (Rasilainen 1989, 42). Vuoden kirjat -luetteloissa 1980-luvulla naiskirjailijoiden osuus sekä ulkomaisessa että kotimaisessa kaunokirjallisuudessa oli noin kolmannes (Eskola 1990, 41). Myyntimenestyslistoilla naiskirjailijoiden teokset ovat menestyneet hiukan paremmin, sillä heidän osuutensa on ollut lähempänä neljäkymmentä prosenttia (emt., 42; Jokinen 1987). Naisten kirjoittamia kirjoja oli vuonna 1973 haastateltujen suomalaisten aikuisten havaitsemista, lukemista ja mieluisista kirjoista yksi kolmasosa.

Mieslukijat suosivat kaikessa lukemisessaan mieskirjoittajia ja valitsevat varsin harvoin naisen kirjoittaman teoksen. Sukupuolinen eriytyminen korostuu kirjatyypeittäin: esimerkiksi jännitys-, salapoliisi- ja sotaromaanien lukijat ovat vielä useammin miehiä kuin muiden kirjatyyppien. Naiset taas valitsevat luettavakseen sekä miesten että naisten kirjoja. (Eskola 1990, 158 – 163.)

Taulukko 1. Mies- ja naiskirjailijoiden romaanien lukijat sukupuolen mukaan (%) (Eskola 1990, 162).

Lukijan sukupuoli	Luetun romaanin tekijä	
	mies	nainen
Mies	44	16
Nainen	56	84
(N)	100 (277)	100 (62)

Mieluisissa kirjoissa miehet valitsivat miehen kirjoittaman romaanin suosikikseen peräti 98 prosentissa. Suuntautumiset korostuivat kotimaisessa kirjallisuudessa. (Eskola, 158 – 163.)

Lukijoiden mielikirjoista 1980-luvulla oli 79 prosenttia miesten kirjoittamia ja kotimaisista mieleisistä kaunokirjoista miesten kirjoittamia oli 57 prosenttia ja naisten 42 prosenttia (Eskola ja Linko 1986, 84).

Kun tarkastellaan kriitikoiden listoja, voidaan päätellä, että painopiste siirtyi tavallisten lukijoiden listaa enemmän miehen kirjoittamiin kirjoihin. Helsingin Sanomien kriitikot suosittelivat lukijoilleen enimmäkseen miesten kirjoittamaa kaunokirjallisuutta vuosina 1969 – 1985. Kotimaisten naiskirjailijoiden teoksia listoilla oli alle neljännes; ulkomaisista kaunokirjoista niitä oli alle kymmenesosa. Myös tutkijat ja kirjallisuudenopetus kouluissa painottavat miesten kirjoittamaa kirjallisuutta. Kriitikoiden, tutkijoiden ja opetuksen kirjallisuus on niin sanottua arvokirjallisuutta, jolla on selvästi sukupuoli. (Eskola 1990, 178 – 179; Jokinen 1997, 95 – 102.) Lisäksi näyttää, että kirjallisuuden sukupuolitettu jako jatkuu ja vahvistuu: helsinkiläisten yliopisto-opiskelijoiden suosituimmissa mielikirjailijoissa ei 1980-luvulla ollut yhtään naiskirjailijaa, ja kaikista maininnan saaneistakin vain yksitoista prosenttia oli naisia (Eskola 1990, 307).

Nikoskelainen ja Rotko ovat molemmat naisia, joten edellä mainittujen tutkimusten perusteella heidän kirjoillaan voisi olla kohtuullinen suosio myyntilistoilla mutta ei

kovinkaan paljon mahdollisuuksia päästä kriitikoiden listoille. Myös myynnin kannalta kirjailijan naissukupuoli on hiukan huonompi kuin miehinen. Tekijän nimi toimii myös odotushorisontissa samaan tapaan kuin genre. Kun tekijä on julkaissut useita kirjoja, ne esitetään yhtenäisenä tuotantona. (Lehtonen 1996, 113.) Jos kriitikko on määrittänyt jonkin kirjan viihteeksi ja jos kirjoittaja on nainen, odotushorisontti vaikuttaa arviointeihin ja seuraavien julkaisujen kohdalla viestiä 'naiskirjailijasta' ja 'viihteestä' vielä vahvistetaan ja naiskirjailijoiden kohdalla niputetaan ja yhtenäistetään entistä enemmän, kuten lehtikritiikkejä koskevissa tutkimuksissa on todettu.²³

Myyntimenestyksen toteutumista Nikoskelaisen kirjan kohdalla voinee kuitenkin tarkastella myös mieskirjailija-naiskirjailijajoon avulla. Feministisen kirjallisuustutkimuksen mukaan naiset lukevat kirjallisuutta kuin miehet. Kirjallinen kulttuuri ja arvomaailma määräytyvät miesten kirjallisuuden pohjalta (Lehtonen 1996, 153). *Hytösen oireyhtymässä* päähenkilö ja tarinan näkökulma on miehinen. Voidaan sanoa, että tekstin "sisäistekijä" tai "kirjailijan kirjoittaja" on mies.²⁴ Puhtaasti naiselliset piirteet, vaatteet ja asenteet esitetään siinä huvittavina; Ailaan kohdistetaan maskuliininen iva, kun samanlaiset konservatiiviset asenteet Pentissä hyväksytään hymyillen.

Aila suoristi selkärankansa ottaen hänkin epätavallisen pitkän kulauksen viinilasista.

- Niin, kyllähän se varmaan on ikävystyttävää tällaisen ikälopun kanssa. Ilmankos sitä herrat vaihtavatkin niihin parikymmentä vuotta nuorempiin. Jos sinä Pentti odotat minulta jotain akrobatiaa tai muita iljettävyksiä, niin ei kiitos. Tämä maailma on mennyt aivan hulluksi. Ei tarvitse muuta kuin katsoa sanomalehteä. Nämä puhelinalstat. Minua aivan oksettaa. Joka paikka tihkuu samoja asioita. Naisia pistetään huokealla ja halvalla vain miesten lihallisten halujen tähden. Me naiset emme Pentti ole eläimiä! (Nikoskelainen 1996, 97.)

Ailan Tupperware-kutsut korkeaoktaavisine "kukko käski"-kiljaisuineen (emt., 57), värianalyysi (emt., 238), naisten kilpailu kampaamossa (emt., 27 – 31) ja tanssilattialla (emt., 66) saavat miehisen katseen osakseen ainakin miesten ja miesten tapaan lukevien naisten vastaanotossa.

²³ Pääluvussa "Kritiikki arvottaa ja määrittää menestyksen" tarkastellaan myös sukupuolitettua kritiikkiä.

²⁴ Boothin-Chatmanin mallissa puhutaan implisiittisestä tekijästä, joka on implisiittisen lukijan, tekstin sisäisen kerronnallisen agentin, vastapari (Koskela, Rojola 1997, 58). Implisiittistä lukijaa kutsutaan myös sisäislukijaksi, jolloin tämän tekstuaalisen lukijan vastaparia voidaan nimittää sisäistekijäksi, jolla on yhtä vähän tekemistä todellisen tekijän tai kirjoittajan kanssa kuin implisiittisellä lukijalla tai sisäislukijalla.

Pentille ja miehille yleensäkin hymyillään lempeästi esimerkiksi, kun Pentti miettii miesten totuttuja ja yleisesti hyväksytyjä käyttäytymisen ja pukeutumisen normeja.

Menestyvän miehen ulkoisen olemuksenkin tuli noudattaa hyväksytyjä sääntöjä. Hiusten tuli olla lyhyet ja takaa rajatut. Asuksi kelpasi vain kauluspaita, kokopuku tai vaihtoehtoisesti suorat housut ja irtotakki. Takkia oli pidettävä myös juhlatilaisuuksissa vaikka olo oli kuumissa keskuslämmityshuoneissa sietämätöntä. (Emt., 56.)

Ratkaiseva ero Penttiin liittyvissä kuvauksissa verrattuna Ailan kuvauksiin on se, että Pentin mietteitä tai hänen tekemisiään kuvattaessa häneen luodaan kaksoisvalaistus, jossa hän samalla analysoi ja kritisoi omia ajatuksiaan ja tekojaan. Jos *Hytösen oireyhtymän* sisäistekijänä ja sisäislukijana pidetään miestä, sisäislukija tulee lähelle Pentin ”parempaa” ja ”älykkäämpää” minää, ymmärtää sitä ja hymyilee lempeästi sen kanssa tekstin Pentille ja muidenkin miesten fiktiivisille minä-hahmoille. Ailan kohdalla kaksoisvalaistusta ei useinkaan tapahdu, ja sisäislukija pitää koko ajan etäisyyttä henkilöhahmoon ja samalla todellisen elämän naisiin. Jos miehisen sisäistekijän kommunikaatioparina pidetään naispuolista sisäislukijaa, henkilöihin ja kertomukseen voidaan luoda monivalaistus: silloin sisäislukija hymyilee hyväksyvästi myös Ailalle. Jos sisäistekijänä ja sisäislukijana pidetään sen sijaan naista, sisäislukija voi tarkastella Penttiä myös ironisesti, jopa hiukan ivallisesti. Jos todellinen lukija haluaa käyttää tällaista tekstuaalista tulkintaa ja lukustrategiaa ja toteaa sen toimivan, *Hytösen oireyhtymän* esteettinen arvo kasvaa hänen silmissään, koska monitasoisuus määritellään yhdeksi hyvän kaunokirjallisuuden piirteeksi.

Hytösen oireyhtymää voi lukea myös feministisen kirjallisuudentutkimuksen tapaan dekonstruktivisesti, vastakarvaan, jolloin kulttuurisesti hallitsevat, maskuliiniset elementit taistelevat kulttuurisesti tukahdutettujen, feminiinisten elementtien kanssa. Feministisesti suuntautunutta lukijaa kiinnostaa tarkkailla, kuinka naiskirjailija kirjoittaa tekstiin miespuolisen sisäistekijän, miten hän onnistuu tehtävässään, millaisia jännitteitä hallitsevien ja piilossa olevien ainesten välillä on ja murtautuuko kirjoittajan sukupuolen ansiosta feminiininen taso joskus hallitsevaksi. Jos Nikoskelaisen kirjan feministisesti lukeminen on mahdollista, voisi ajatella, että se houkuttelisi lisää erityyppisiä lukijoita

Hytösen oireyhtymälle.²⁵ Nikoskelaisen tekstin feministinen lukeminen on mielestäni jopa poikkeuksellisen kiinnostava vaihtoehto.

Ratkaisevinta myyntimenestykseen mies-naisnäkökulmasta on lääkäreiden erityiskohderyhmässä se, että Nikoskelainen on arvostettu tutkija, ja tieteessä ja varsinkin lääketieteessä tutkimus on ”miehistä”, miehet sitä tekevät enemmän ja naistutkijat noudattavat miehistä mallia. Nikoskelaisen tutkimuksia luetaan lääketieteessä samalla tavalla kuin miesten tutkimuksia; samanarvoisuudella on miehinen sukupuoli. Myös hänen romaaniaan lääkärikollegat lukevat kuin mieskirjailijan romaania: se saa lääketieteestä miehistä kontekstuaalisuutta. Odotushorisontti lukemistapahtumassa häivyttää edellä mainituista syistä todellisen kirjailijan sukupuolen ja sisäistekijä näyttäytyy miehenä, siten *Hytösen oireyhtymä* saa saman arvon ja huomion kuin miehen kirjoittama kirja. Suunnilleen samalla tavalla kuin lääkärit sitä voivat lukea ilmeisesti muutkin ylempien sosiaaliluokkien kouluttautuneet vastaanottajat.

²⁵ Feministisestä lukemisesta ja dekonstruktiosta ks. Koskela ja Rojola 1997, 153. – Tässä tutkielmassa ei ole tutkimusongelman näkökulmasta tarkoituksenmukaista jatkaa pitemmälle feministisen kirjallisuudentutkimuksen menetelmin.

VIIHDE JA HYTÖSEN OIREYHTYMÄ

Ajanvietekirjallisuustermiä käytetään usein puhuttaessa populaari- tai kioskirjallisuudesta; muu osa fiktiota on taidetta, mutta näiden kahden rajaa ei ole pystytty määrittelemään selkeästi, koska määrittely on tekstikeskeistä. Reseptiotutkimuksessa on tultukin siihen tulokseen, ettei niiden välillä ole selkeätä rajaa. (Segers 1985, 18, 27.) Raja kaunokirjallisuuden tai niin sanotun arvokirjallisuuden ja populaarikirjallisuuden välillä on liukuva ja myös historiallisesti muuttuva. Samoin kysymys vallasta liittyy siihen keskeisesti. Sama teksti voidaan myös vastaanottaa monella tavalla, jopa sama lukija voi eri lukukerroilla tuottaa eri merkityksiä tekstille.

Nykyisessä voimakkaasti kaupallistuneessa ja tuottamiseen keskittyneessä maailmassa tuntuu, että kaikkia käytänteitä, myös kulttuurisia, vain tuotetaan ja niillä on arvoa vain mikäli ne tuottavat taloudellista voittoa. Siitä voisi pitää yhtenä esimerkkinä vaikkapa tätä tutkielmaa, jossa jäljitetään tekstien kaupallista merkitystä. Toisaalta lukeminenkin on aina tuottamista: teksteissä mitään ei ole valmiina otettavaksi sellaisenaan, vaan lukija tuottaa tekstin ja sen merkitykset.

Käsitteiden sekamelskaan voidaan lisätä vielä 'massaviihde'. Sillä tarkoitetaan tuotteita, jotka tuotetaan teollisesti tuotantoprosessin ehdoin. Sen esittämä elämä ja tapahtumat ovat mahdollisia vain realistisen maailman vastamaailmassa. (Karkama 1991, 52, 79.) Massaviihdettä ja kioskiviihdettä voidaan pitää samaa tarkoittavina käsitteinä. Esimerkkeinä teollisesti tuotantoprosessin ehdoilla tuotetuista kirjoista voidaan mainita lääkäri-, lännen- ja romanssisarjat, joiden formaatti-, kansi-, nimi- ja kerrontatarkaisuudet ovat tarkalleen tuotantoprosessin ja markkinoiden säätelemiä. Myös nämä kaikkein standardoiduimmat tuotteet voidaan nähdä niiden vastaanottajien kannalta ennakkomääritelmiä monipuolisemmin.

Distinktiivisen kulttuurikehityksen myötä erotellaan kulttuurituotteita nelikentässä, jonka ääripäät ovat korkea-vakava ja matala-kevyt, väliin jäävät matala-vakava ja korkea-kevyt. Korkea-kevyt on hyväksyttyä populaarikulttuuria, ammattimaista hyvää viihdettä, jossa on myös vakavalle tyypillisiä syvällisiä aineksia. (Turunen 1995, 20 – 22.) Tällainen nelikenttäjako osoittaa rajojen liukuvuutta ja mahdollistaa samalla viiheellistenkin teosten arvottamisen muuksikin kuin roskaksi.

Populaarikulttuurista ihmiset hakevat nautintoa ja mielihyvää, sen tuotteet ovat jollain tavalla viihdyttäviä (Grossberg 1995, 40). Kun suomalaisissa lukemistutkimuksissa on lukijoilta kysytty, millaisia kokemuksia heillä on suosituista kirjoista, he kertovat rentoutumisesta ja arjesta irrottautumisesta; juonesta saa hyvin kiinni, kirjat on hyvin kirjoitettu ja loppukin on onnellinen. (Jokinen 1997, 131 - 133.) Rentoutumisen lisäksi kirjoista halutaan oppia ja lukemista verrataan todellisuuteen. Toisaalta Jokisen mukaan populaarikirjallisuuden käyttö oppimiseen ei ole suomalainen ilmiö (Jokinen 1989, 48). Kuitenkin hänen mukaansa suomalaiset lukijat eivät käytä viihdekirjallisuutta vain ajankuluna vaan se vahvistaa heidän omien kokemustensa totuutta ja auttaa heitä havainnoimaan ja ymmärtämään elämäänsä uudella tavalla ja lisäämään heidän tietoaan maailmasta (emt., 55).²⁶

Suurinta osaa suomalaisten mielikirjoista voidaan kutsua realistiseksi proosaksi, mutta koska monet rajat ovat häilyviä, kuten edellä on useamman kerran todettu, voidaan sanoa, että suomalaisten aikuisten mielikirjalistoissa realististen kirjojen rinnalla on vahvassa suosiossa ajanvieteromaanit, tai suosikkikirjat ovat usein realistisia ja viihdyttäviä yhtä aikaa – lukijoiden mielestä.

²⁶ Mielestäni elämän uudella tavalla ymmärtäminen ja tietojen lisääminen maailmasta on oppimista.

Suomalaisten aikuisten mielikirjat/mielikirjailijat –luettelossa vuonna 1973 oli kolmentoista vähintään viisi mainintaa saaneen kirjailijan joukossa Anni Polva, Aino Räsänen, Hilja Valtonen ja Mauri Sariola. Juhani Niemen painosmenestyslistalla vuonna 1983 oli vain yksi viihdekirjailija Aino Räsänen. Siitä Niemi vetää johtopäätöksen, että viihde ei tuo pysyvää suosiota. (Eskola 1990, 113 – 127).

Myös Kimmo Jokisen tutkimuksen mukaan suomalaiset lukevat kohtuullisen vähän viihdettä, varsinkin suomalaista (Jokinen 1987, 34). Toisaalta hänen reseptiotutkimuksen haastatteluaineistossaan, kirjastojen lainatuimpien kirjojen listassa ja kirjakauppojen myyntilistoissa ovat mukana Laila Hietamies, Arto Paasilinna, Matti Yrjänä Joensuu, Kaari Utrio, Anni Polva, Reino Lehväslaiho, Mauri Sariola ja Ursula Pohjolan-Pirhonen (Jokinen 1997, 113).²⁷ Tutkijat voivat arvottaa mainittujen kirjailijoiden teoksia myös muulta kannalta kuin puhtaana ajanvietteenä, mutta myyntimenestyksen näkökulmasta näyttää tärkeältä se, voidaanko tietty teos lukea ensisijaisesti viihtymisen kannalta.

Kuten toisaalla tässä tutkimuksessa on mainittu viihteen nimien vähäinen esiintyminen suosikkikirjojen listoilla selittyy osittain sillä, että yksittäisiä teosten nimiä ei niinkään muisteta, ja niinpä lukijan mielikirjoja voi olla pitkä lista samalta suosikkikirjailijalta ja vain kirjailijan nimi muistetaan tai viihteelle niin tyypilliset sarjat muistetaan yksittäisiä teoksia paremmin. Myös yhä vielä yhtenäinen vankka kirjallinen koulutus ja kulttuuri sekä kriitikoiden populaarikirjallisuuden hylkiminen vaikuttavat osaltaan sekä lukijoiden kommentteihin että valintoihin. Siitä kertoo myös se, että käänöskirjallisuudessa viihteen suosio on vankka. (Rasilainen 1989, 52 – 53.)

Kirjoja voidaan lukea myös eri tavoilla: etäännyvää lukutapaa käyttävät usein kriitikot ja tutkijat ja sitä sovelletaan erityisesti arvokirjallisuutta luettaessa. Eläytyvä lukija samaistuu henkilöihin, etsii henkilökohtaista merkitystä lukemalleen, antaa tunteiden elää vahvana lukemistapahtumassa. Usein populaarikirjallisuutta lukevat käyttävät eläytyvää lukutapaa. (Eskola 1990, 223 – 225.) Tällaista lukutapaa, jossa teoksen antamat virikkeet liitetään suoraan omaan elämään ja maailmankatsomukseen, kutsutaan myös liittämiseksi (Makkonen 1989, 22). Emotionaalisesti virittynyt lukuelämys on monivivahteisempi kuin populaarikirjallisuuden vastaanottoon liitetty todellisuuspakoisuus antaa ymmärtää (Linko 1998, 50.) Feministinen kirjallisuudentutkimus on kiinnittänyt huomiota naistenviihteeseen ja sitä kautta myös populaarikulttuurin teoriaan. Viihdekirjallisuudessa on feministisenkin

kirjallisuudentutkimuksen mukaan alettu nähdä myös monimuotoisuutta ja ristiriitaisuutta. (Koskela, Rojola 1997, 153 – 154.)

Itsensä toteuttaminen elämyksiä kokemalla on nykyisin merkittävämpää kuin statuksen osoittaminen taiteen avulla (Linko 1998, 67). Kun suomalaiset lukijat kertovat heille tärkeistä kirjoista, he käyttävät elämyksiin, tunteisiin ja lämpöön viittaavia sanoja (Jokinen 1997, 104).

On moitittu, että populaarin vastaanoton tutkijat soveltavat tutkimusalueeseensa etääntyvää lukutapaa eikä heillä siksi ole paljoa sanottavaa viihteen reseptiosta. Kaikkeen lukemiseen pitäisi Eskolan mainitsemien Elisabeth A. Flynnin ja Jan Blomstedtin mukaan kuitenkin käyttää molempia lukutapoja, jotta vuorovaikutus olisi tuottavaa. (Eskola 1990, 223 – 225.)

Kulttuuritutkimuksessa ja reseptiotutkimuksessa kannattaa populaarikirjallisuuden kohdalla ottaa huomioon konteksti: eri-ikäisten ihmisten ja kodin arjen käytännöt. Siten Birminghamin koulukunnan cultural studies –tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota naisten viihteestä saamaan nautintoon. Myös amerikkalaisen Janice Radwayn kioski-viihteen tutkimuksessa kulttuurituotteiden merkityksenannot nähdään osana vastaanottajien arkielämää. (Linko 1998, 31 – 32.)

Kirjallisuuden eliitti eli se intellektuellien ryhmä, joka määrittää kirjallisuutta koskevia arvoja, ja korkeakouluopiskelijat, jotka tavoittelevat tuohon ryhmään pääsyä, lukevat kanonisointua kirjallisuutta, arvokirjallisuutta (Eskola 1990, 310). Näistä ryhmistä eliitti ja varsinkin sodan aikana tai sodan jälkeen syntyneet ikäluokat saattavat ottaa Rotkon kirjan luettavakseen. Se on esikoiskirjojen tapaan omista kokemuksista ammentava lapsuuskuvaus, jossa suuret ikäluokat voivat peilata omia muistojaan ja kokemuksiaan. Oman elämän ja oman minuuden jäsentämisen mahdollisuus lukemisen avulla on myös lukijatutkimuksissa esiin tullut mielikirjojen ominaisuus, jota vastaanottajat arvostavat. Yliopistoissa parhaillaan opiskelevat eivät ole Rotkon kirjan kohderyhmää, koska heillä ei ole omakohtaista kosketusta 1940- ja 1950-lukuun. Yliopisto-opiskelijoiden keskuudessa 1978 – 1989 tehtyjen lukijatutkimusten mukaan he myös suuntaavat kiinnostuksensa muita suomalaisia enemmän käännöskirjallisuuteen (Eskola 1990, 293 – 310).

Vaikka suuret ikäluokat on kohderyhmänä riittävän suuri, se on myös epäyhtenäinen. Erilaisista eroista tässä yhteydessä ei kannata ottaa esille muuta kuin

²⁷ Enemmän luvussa ”Huumori miellyttää”.

lukemistavat ja lukemistottumukset: suuri osa vastaanottajista ei pysty lukemaan tai ei halua lukea muuta kuin riittävän helppoa ja kevyttä, viihteellistä. Kuten aikaisemmin mainittiin Rabinowitzin mukaan populaarikirjallisuuden lukijat noudattavat sellaisia yhdistelyn sääntöjä, että he pyrkivät ennakoimaan juonen kehitystä ja tarinan päätöstä (Rabinowitz 1987, 44 – 45).

Aikaisemmin mainitussa distinktiivisessä kulttuurituotteiden nelikenttäjaossa *Saman taivaan alla* voidaan määritellä korkean vakavaksi, mutta ei korkean kevyeksi, vaikka se ei olekaan vaikealukuista tai vaikka yksi kriitikko vertaakin sitä viihteeseen.²⁸ Korkean vakavalla tarkoitetaan yleensä esteettisesti arvotettua kaunokirjallisuutta, taidetta, jonka määrittelee kulttuurinen yläluokka, kriitikot, tutkijat, opettajat, kustannustoimittajat. Ajanvietteen kevyt ulottuvuus teoksesta *Saman taivaan alla* puuttuu. Huumoria siinä kyllä on, vaikkapa silloin kun Jenny-täti käynnistää Sadulle ja muille lapsille pieruvalistuksen ja laittaa heidät harjoittelemaan tuhnapierun ja paukkupierun eroja käytännössä (Rotko 1996, 191 – 192).

Hytösen oireyhtymä voidaan määritellä edellisen kappaleen nelikenttäjaon mukaan korkean kevyeksi, jolla tarkoitetaan lajissaan onnistunutta ja hyvin kirjoitettua viihdettä. Siinä on viihteellisyyttä ja huumoria, sen kieli on riittävän helppoa tottumattomillekin tai lähinnä viihdettä lukeville runsaista eksoottisista lääkäri- ja sanoista huolimatta. Mielestäni edellisellä tavalla määritellyt lukijat voinevat lukea sitä myös kevyen korkeana, jopa vakavan korkeana, eli he voivat saada siitä tietoja ja oppia omaa elämäänsä varten ja samalla viihtyä ja nauttia lukemastaan. Lääkärit ja muut ylempiin sosiaaliluokkiin kuuluvat korkeakoulutusta saaneet lukijat, jotka ovat edellisiä lukijoita tottuneempia ja ensisijaisesti ehkä taidekirjallisuutta lukevia voivat vastaanottaa sen viihteenä, joka ei kuitenkaan aliarvioi heitä. Molempien karkeasti jaoteltujen lukijoiden ryhmille *Hytösen oireyhtymä* sopii mielestäni määriteltäväksi korkean kevyeksi. Sen vastaanottajat eivät ole nuoria eivätkä ehkä edes lääketiedettä opiskelevia, koska kirjan tematiikka liittyy niin suoraan keski-ikäisten elämään ja itsensä peilaamiseen.

Etäisyys odotushorisontin ja teoksen välillä määrittää reseptioesteettisestä näkökulmasta teoksen taiteellisen luonteen. Jos etäisyys on pieni, teos ei vaadi horisontin muutosta, vahvistaa tuttuja tunteita, rohkaisee kuvitelmia ja ratkaisee ongelmat sovitulla tavalla rakentavasti, teos Hans Robert Jaussin mukaan kuuluu ajanvietekirjallisuuteen. (Jauss 1983, 205.) Myös Wolfgang Iserin näkemys odotushorisontin yllätyksellisyydestä

tai yllätyksettömyydestä auttaa määrittelemään tekstin arvon (Koskela ja Rojola 1997, 104).

Tämän tutkielman tarkoitus ei ole määritellä, miten kirjallisia tekstejä luokitellaan, vaan yrittää selvittää, miksi tutkittavat teokset menestyivät kaupallisesti hyvin, keskinkertaisesti tai huonosti, ja luoda mahdollisesti teoria, jonka avulla tekstien julkaisemisesta päätettäessä osattaisiin ottaa taloudelliset riskit oikealla tavalla huomioon. Jos ainakin riittävän iso joukko vastaanottajia voi lukea teosta viihteen odotushorisontista käsin, sen kaupallinen menestys on mahdollinen. *Hytösen oireyhtymä* täyttää tutkija-lukijan pinnallisenkin lukemisen pohjalta Jaussin määritelmät ajanvietekirjallisuudesta. Siksi seuraavissa luvuissa sitä tutkitaan myös viihteen kannalta.

Hytösen oireyhtymää voidaan lukea viihteenä, koska se ei pyri muuttamaan mitään keski-ikäisyyden tai suomalaisuuden diskurssissa vaan säilyttämään tavat, arvot ja ihanteet ennallaan. Vihteeseen on totuttu liittämään muuttumattomuuden piirre. Mutta viihteen diskurssissa eli viihteen ”kielellä” tai näkökulmasta Nikoskelaisen kirjan voidaan ajatella tarjoavan myös jotain uutta: ironisen mahdollisuuden lukea viihteen kannalta romanttista vaikkakin humoristista kertomusta.

Lääkätieteen diskurssissa sen voi ajatella pyrkivän muuttamaan lääkäreiden suhtautumista omaan itseensä, sairauteen ja lääketieteen ylivoimaisuuteen (ks. luvut ”Huumori miellyttää” ja ”Turvallisuus ennen kaikkea”).

Teoksen kaupallinen menestys ei takaa sitä, että tekijä on tehnyt oikeanlaiset johtopäätökset lukijoistaan (Rabinowitz 1987, 195). Toisaalta suosituimmat teokset eivät välttämättä yhdenmukaista kokemuksia ja kavenna todellisuustulkintoja, vaikka lukijoiden kertomukset mielikirjoistaan eivät paljasta kovin monikerroksisia tulkintoja. Totuuskin on usein sitä, mitä he haluavat pitää totena. (Jokinen 1997, 141.) Samalla tavalla kuin suomalaiset lukijat suosikkikirjoihinsa suhtautuvat lukemansa totuuteen myös amerikkalaiset romanssien lukijanaiset.

Naistenviihteen yksi tärkeä erityisalue on romanssit, joita Janice A. Radway on uraa uurtavassa tutkimuksessaan tarkastellut reseption kannalta antaen lukijoiden itsensä määritellä ja arvottaa sitä, miksi he lukevat romansseja ja mihin tarpeisiin ne vastaavat. Romanssiksi määrittelyn ensimmäisiä ehtoja on, että kosiskelu päättyy onnellisesti ja partnerit arvostavat avioliittoa, mikä takaa että teos on lukemisen arvoinen (Radway 1987, 170). Romansseissa teksti paljastaa tapahtumat vasta kun ne sattuvat eikä lukija

²⁸ Ks. myöhemmin luku ”Kriitikot Rotkon kirjan ensi lukijoina”.

tiedä mitä seuraavaksi tulee, vaikka narratiivinen rakenne samalla vahvistaa, että lukija aina jo tietää vastaukset (emt., 190, 206 – 207). Tätä tapahtumien ajallista kokemista ja vastaanottoa voidaan soveltaa osin muuhunkin populaarikirjallisuuteen. Erinomaisen hyvin se käy mielestäni myös avainromaanien reseptioon. Siltäkin osin populaarikirjallisuutta ja avainromaaneeja luetaan samalla tavalla.

Romanssien lukijat eivät pidä suosimiansa kirjoja epärealistisina, vaan he olettavat että romanttinen maailmankaikkeus on samanlainen kuin se maailma, jossa todelliset naiset elävät (emt., 186 – 188). Romanssien vastaanottajien kannalta heidän lukemansa kirjat ovat kompleksisia, monitasoisia ja realistisia, kaikki ominaisuuksia joista taidekirjallisuutta kiitetään.

Kun lukijoilla aina on jonkinlainen ennakkokäsitys tai odotushorisontti teoksesta ja kun siihen kuuluu keskeisenä tekijänä genre, se samalla ohjaa havaitsemista. Suurinta kaupallista menestystä odotetaan yleensä viihteeltä, ja siitä näkökulmasta Nikoskelaisen ihannelukijana voidaan pitää lukijaa, jonka odotushorisontti suuntautuu humoristiseen viihteeseen. Kun tässä tutkimuksessa valitaan yhdeksi tarkastelukulmaksi viihde, se muodostaa rasterin, joka korostaa tiettyjä tekstin piirteitä ja hämärtää toisia.

Samaistuminen on tärkeää

Mielikirjoistaan kertovat lukijat korostavat saavansa lukemisestaan vahvistusta omalle itselleen ja omille näkemyksilleen. Tärkeätä on myös, että he voivat samaistua johonkin kirjan keskeisistä henkilöistä. Silloin on hedelmällistä, jos he eivät koe kirjan henkilöitä täydellisinä (Linko 1998, 48). Henkilöiden täydellisyys loitontaisi kirjoja todellisuudesta, joka taas suomalaisten lukijoiden mielestä on hyvän kirjallisuuden tärkeimpiä elementtejä.

Hans Robert Jaussin interaktiomalli sankareihin samaistumisesta käsittää viisi eri tapaa, jotka mm. Katarina Eskola on esitellyt (Eskola 1990, 226 – 227; viittaa: Jauss 1974; 1984/1982, 224 – 292). Nuoruudessa, kun elämäkokemusta on vähän, lukijat suhtautuvat kirjojen sankareihin assosiatiivisesti tai ihailevasti, jolloin kirjan henkilöt, miljöö ja tapahtumat siirretään suoraan omaan elämään tai jolloin esimerkiksi päähenkilö koetaan täydellisenä ja esimerkillisenä sankarina (emt., 279 – 280).

Aikuiset suhtautuvat harvoin lukemiensa kirjojen sankareihin assosiatiivisesti. Eläytyvässä lukutavassa, jota populaarikirjallisuuteen yleensä käytetään, suhtaudutaan

sankariin tavallisesti ihailevasti tai sympaattisesti. Realistisuutta korostavat suomalaislukijat eivät useinkaan suhtaudu sankareihin ihailevasti. Sympaattisessa samaistumisessa lukijat tuntevat myötätuntoa tai sääliä epätäydellistä sankaria kohtaan (emt., 227).

Pentti Hytöseen Nikoskelaisen kirjassa voivat niin mies- kuin naislukijat suhtautua sympaattisesti. Häneen on helppo samaistua, vaikka lukija ei olisikaan korkeasti koulutettu tai tärkeässä asemassa yhteiskunnassa. Pentti Hytöstä kuvataan ennen kaikkea hänen arkisen elämänsä, toiveidensa, pelkojensa, unelmiensa ja epäonnistumistensa kautta. Erityisesti keski-ikäinen lukija on jossain vaiheessa elämässään tuntenut hukkuvansa työhön ja väsyneensä ainaiseen puurtamiseen. Siitä viimeaikaiset uutiset, lehtiartikkelit ja sähköisen median tuotteet ovat toistuvasti viestittäneet. Elämänkaaripsykologian mukaan ihminen väistämättä keski-ikäisenä alkaa kysellä, onko elämältä saatu sitä mitä haluttiin, onko kaikki jo myöhäistä vai olisiko vielä mahdollista tehdä jotain muutoksia.

Pitkän parisuhteen aikana ja lasten jo irtautuessa kotoa keski-ikäisten parisuhteetkin joutuvat kriisiin. Nikoskelaisen kirjassa sekä Pentti että hänen vaimonsa Aila kokevat avioliiton ulkopuolisen suhteen.

Pentti Hytönen alkaa käydä omaa elämäänsä läpi avaamalla tietokoneensa tiedostolistaan julkaisut-tiedostoon uuden tiedoston ”Hytösen oireyhtymä”. ”Milloin elämä oikein oli muuttunut tällaiseksi harmaaksi tasapaksuksi pötköksi? Oliko mitään hauskaa enää odotettavissa?” hän miettii ja alkaa sitten kirjata oireyhtymänsä oireluetteloa, jonka ensimmäiset viisi kohtaa tulevat tutuiksi kaikille keski-ikäisille jossain vaiheessa: elämänilon häviäminen, pelko odotettavissa olevaa vanhuutta ja kuolemaa kohtaan, parisuhteen näivettyminen, stressi työstä ja seksin sujumattomuus. (Nikoskelainen 1996, 94 – 95.)

Myös Aila käy läpi niin omaa naiselämäänsä kuin parisuhdetta, vertailee molempia lukemiinsa artikkeleihin ja opettajakollegoittensa kertomuksiin.

Hän tarkasteli otsaansa. Siihen oli ilmaantunut rivistö vaakasuoria rypyjä. Kumpaakin suupieltä reunusti syvä uurre. Mitkään rypyyvoiteet eivät niihin tehonneet, yhdentekevää mitä ihmeaineita voide sisälsi. Hän oli kokeillut monenlaisia hyviksi testattuja voiteita, viimeksi Kaunis Nainen -lehden mainostamia AHA-hedelmähappoa sisältävää ihonhoitokapseleita, mutta vastoin lupauksia mitään dramaattista muutosta ei kuukauden hoidon jälkeen ollut havaittavissa.

Hän otti lavuaarin yläpuolelta peilikaapista rautatiekioskista ostamansa suurentavat silmälasit ja päätti katsoa peilissä näkyvää hirviötä oikein tarkasti silmästä silmään. Nyt näkyivät selvästi myös ne ylähuulen päällä olevat pienet pystyrypyt, joihin huulipuna väkisinkin ajautui ensimmäisen kahvikupillisen ja kakkuviipaleen jälkeen. Ruotsalainen naisten lehti väitti, että tällaiset rypyt tulivat paljosta viheltämisestä, mutta eihän hän edes osannut viheltää. (Emt., 226.)

Myös Jaussin määrittelemä katartinen samaistuminen sen koomisessa muodossa on mahdollinen suhteessa Nikoskelaisen sankareihin, jotka joutuvat monenlaisiin pulmatilanteisiin. Kun ne laukeavat, niistä tulee koomisesti vapauttava kokemus. Vaikka Ailaan ei mielestäni suhtaudutakaan yhtä lempeästi kuin Penttiin, voi naislukija kuitenkin samaistua häneen hymyillen itsellensä vähän nolona. Esimerkiksi kun Aila vihdoin uskaltautuu tapaamaan ihastustaan arkkitehti Kalevi Rastasta tämän kotiin, hän törmää pois lähtiessään lukion keskeyttäneeseen oppilaaseensa Hannaan, jonka isä on Pentin työtoveri.

Tytön ruskeat silmät tuijottivat julkeasti oviaukossa seisovaa pariskuntaan ja suu vääntyi vahingoniloiseen virneeseen. Aila jähmettyi paikalleen eikä osannut päättää peruuttaako vai mennäkö eteenpäin. (Emt., 251.)

Ailan tajuntaan tökkäsi taas muisto Hanna Rusasesta. Skandaalit olivat jännittäviä, kun ne sattuivat muille, mutta pöyristyttävää olisi itse joutua naisten juoruilun kohteeksi... Vaakakuppi notkahti nyt raskaana oman aviopuolison ja siveellisen perhe-elämän puolelle. Ailan tunneside Rastaaseen katkesi kuin taloussaksilla poikki ripsaisten. (Emt., 253 – 254.)

Osa Nikoskelaisen kirjan lukijoista voinee samaistua henkilöihin myös Jaussin mallin viidennellä tavalla ironisesti. Siinä lukija houkutellessaan samaistumaan, mutta teksti muuttuukin ironiseksi ja sitä kautta vieraannuttavaksi (Eskola 1990, 227).

Olen aiemmin esittänyt, että lääkärilukijat ottaisivat *Hytösen oireyhtymän* vastaan ironisena teoksena. He voivat samaistua Pentti Hytöseen, fiktiiviseen kollegaansa, mutta he samaistuvat ironisesti alusta pitäen, heitä ei houkutella yllättäen siihen. Kun lääkärilukijoiden tekstiin liittämät kontekstit otetaan huomioon, esimerkiksi heidän lääketieteellinen tietämyksensä, heidän oma tapansa tuottaa ja vastaanottaa tekstejä ja heidän tietonsa kirjoittajasta ja hänen tieteellisestä kirjoittajanurastaan, he määrittelevät pelkästään kirjan nimen pohjalta romaanin ironiseksi. Jos Jaussin ironinen samaistuminen edellyttää lukijan hämäämistä, lääkärilukijat eivät mielestäni samaistu kirjan sankariin ironisesti vaan sympaattisesti. Osa tavallisista, keskiluokkaisista, lääkäreitä vähemmän

koulutusta saaneista ja lääketiedettä tuntemattomista lukijoista saattaa houkuttaa samaistumaan kirjan henkilöihin, kunnes se huomaakin tekstin ironian ja tulee yllätetyksi. Tunne saattaa muistuttaa petetyksi tulemista, joten sellaisen kokemuksen ei voi ajatella ainakaan lisäävän kirjan myyntiä. Eikä siten vastaanotettua kirjaa voine pitää viihteenä.

Radwayn haastattelemat romanssien lukijat korostavat suhteista saamaansa tietoa ja sovittavat sen omaan elämäänsä. Vaikka he tietävätkin tarinoiden olevan fantasiaa, romansseille tyypillinen yksityiskohtien, kuten esimerkiksi vaatteiden, esineiden, huonekalujen ja arkkitehtuurin, runsaus ja tarkka kuvaus saa mielikuvitusmaailman tuntumaan lähes todelliselta. (Radway 1987, 186 – 194.) Myös Nikoskelainen kuvaa yksityiskohtaisesti sankareidensa kotia, esineitä niin kotona kuin huvilalla, Ailan vaatteita ja kampauksia, hänen lukemiaan lehtiä, trendikkäitä harrastuksia kuten esimerkiksi värianalyysia ja positiivisen ajattelun kurssia; yksityiskohtaisesti mainituiksi tulevat muun muassa rubiinisormus, Rolex, bermudasortsit, housuhame, Zonta-klubi, Pelastakaa katulapset -yhdistys, Suomisen muotihuone jne. Ympäristö on täynnä merkkejä ja osalle lukijoista siinä on arjen näkökulmasta rikkaiden maailmaan kuuluvia asioita kuten romanttisessakin viihteenä. Tekstin herättämien tuttuun tunteiden ja sen kuvaamien riittävän runsaiden arjen kokemusten takia *Hytösen oireyhtymä* voi toimia suomalaisille naislukijoille kuten romanssit amerikkalaisnaisille.

Vaikka *Hytösen oireyhtymä* ja sen rakkauskuvaukset eivät noudata puhdasta romansseille tyypillistä rakennetta, jossa sankari on alussa vieras ja sankarittareen ehkä vihamielisestikin suhtautuva, mutta tarinan lopullisena päämääränä on osoittaa, että hellä avioliitto on mahdollinen, voi osa suomalaisista naislukijoista Nikoskelaisen käyttämän tekniikan takia vastaanottaa tekstin romanttisen viihteen lailla: he voivat ehkä samaistua yhteiskunnallisesti itsensä yläpuolella elävään Ailaan, johon Pentti suhtautuu aluksi kylmäkiskoisesti mutta lopussa aviosuhde kukoistaa. Suurin ero romanttiseen viihteen on siinä, että Aila ja Pentti ovat jo pitkään olleet naimisissa, eikä kertomuksen päämääränä siten ole johtaa pari avioliittoon.

Samaistumisen mahdollisuuden kannalta myös todellinen kirjailija on merkittävä. Kun teoksen kiinnostavuus ja kirjailijan imago ovat yhdenmukaisia, menestyskirjailijan menestys kasvaa ainakin naislukijoiden keskuudessa, koska menestys perustuu molempiin. (Linko 1998, 50.)

Radwayn mukaan romanssien yksinkertainen, lukijoiden omaa kielenkäyttöä vastaava kieli toimii realismisuuden vahvistajana (Radway 1987, 183). *Hytösen*

oireyhtymän kieli on yksinkertaista ja helppolukuista lääkärislangia lukuun ottamatta; ehkä tuo vieraannuttava puhetapa toimii joillakin vastaanottajilla realistisuuden vahvistajana.

Ironinen ja romanssiin liittyvä vastaanotto ovat toistensa vastapareja. Jos sama teksti, kuten tässä olen esittänyt, voi toimia osalle lukijoista ironisena ja osalle kuten romanssi, tekstin potentiaalinen vastaanottajajoukko on suurempi kuin kummankaan lukijaryhmän yksinään.

Kaipuu arjesta pois

Ajanviettekirjallisuuden vastaanotossa on korostettu paon merkitystä. Pako arjesta on myös romanssien lukijoiden mainitsema tarve, jota tekstit täyttävät (Radway 1987, 186 – 188). Eskapistinen viihde täyttää lukija- ja yhteisökohtaisia odotuksia; suosioon vaikuttaa mikä lukijan mielestä on arvokasta elämässä (Kovala 1992, 103). Pakoa työstä merkitykselliseen, ihmisen itsensä hallitsemaan elämään edustaa *Hytösen oireyhtymässä* runsas vapaa-ajan tapahtumien kuvaaminen. Golf-kentällä ollaan usein, samoin kutsuilla, kerran Tallinnan-matkalla, ja ennen kaikkea korostuu huvilan kunnostus ja siellä ajan viettäminen. Tavalliset lukijat voivat samaistua Hytösen työväsymykseen vaikka eivät hänen työhönsä. He voivat myös samaistua pakoon maalle ja mielekkääseen, omaehtoiseen elämään siellä ja pieneen irtiottoon Tallinnan-matkalla. Mielekkään ja arvokkaan elämän esittäminen työn ulkopuolella on yhteiskunnallinen kannanotto, joka näkyy myös lehti- ja televisiomainoksissa vapaa-ajantilanteiden suurena määränä (Vestergaard, Schrøder 1985, 123).

Hytösen oireyhtymässä Barthesin termiä käyttäkseni implisiittinen merkitty on perinteinen maalaishenkinen elämä ja sen paremmuus nykyiseen teolliseen, kaupunkilaiseen tai kulttuurisesti ja sosiaalisesti yläluokkaiseen elämään verrattuna (ks. Barthes 1993, 89). Metaforisesti kirjassa käytetään muun muassa Hytösen sisaren kirjettä, siinä olevaa valokuvaa Hytösestä pikkupoikana äitinsä kanssa, huvilan omistusoikeuden osoittavaa paperia, itse huvilaa, perennojen luettelemista ja lakanoiden pitsien viikkaamista viittaamassa perinteiseen maalaiselämään. Varsinkin kirjettä, valokuvaa ja huvilaa toistetaan useita kertoja. Riffaterren mukaan toisto sekä auttaa kerronnan edistymisessä että totuuden paljastumisessa (Riffaterre 1990, 20).

Jonkinasteista pakoa arjesta *Hytösen oireyhtymä* merkitsee varmaan useimmille lukijoille, koska se on helppolukuinen, siinä on riittävästi fiktiivisiä, todellisesta elämästä loitontavia piirteitä, jotka mahdollistavat sen vastaanoton viihteenä, ja huumori vielä korostaa sen poikkeamaa arjesta. Kirjan ja sen päähenkilön vertauskuvallinen nimi tuo toisen, tässä tapauksessa ironisen äänen kerrontaan (ks. vertauskuvalliset nimet, emblematic names, Riffaterre 1990, 33 – 35). Toisen naisen nimenä Ilona Sirkiä ja toisena miehenä Kalevi Rastas ovat myös vertauskuvallisia. Sirkiä asuu Käpykuja 6:ssa. Hän ja Hytönen tapaavat Hotelli Helmessä.

Hytönen edustaa ketä tahansa perisuomalaista miestä, jonka työ ei koskaan ole ollut tai joka on lakannut olemasta merkityksellistä ja miehen ominaislaatua leimaavaa. Sen sijaan se mitä hän tekee omaehtoisesti, se mihin hän pakenee työtä, vaimoa, perhettä, arkea, velvollisuuksia, on arvokasta. Hytösen tapauksessa monet suomalaiset miehet ja naiset jakavat sankarin kiintymyksen kesäpaikkaan ja halun tehdä omilla käsillään töitä luonnon parissa. Arto Paasilinnan kirjoissa on usein samanlaisia vertauskuvallisia nimiä kuin Hytönen ja Hytösen oireyhtymä ja Voitto ja Martta Hytönen Pentti Hytösen vanhempina.²⁹ Hytönen voi tuoda mieleen hyttysen; joka tapauksessa se on tavanomainen suomalainen *nen*-päätteinen ja *ö*:llinen nimi. 'Voitto' merkitsee muutakin kuin nimeä, ja Martta voi edustaa kaikkia ahkeria marttoja. Tällaiset vertauskuvalliset nimet korostavat niin Paasilinnan teoksissa kuin Nikoskelaisen romaanissakin tavallista suomalaista ja tavallista suomalaista elämää. Lukijat voivat samaistua Hytöseen, hänen elämäänsä ja työhönsä, vaikka niissä onkin näennäisesti vierasta yläluokkaisuutta osalle suomalaisia. Huumori, vaikkakaan ei ilmeisesti ironia, vielä lisää *Hytösen oireyhtymän* läheisyyttä.

Turvallisuus ennen kaikkea

Populaarikulttuurin perustana on usein merkitysten tuotanto. Merkitykset eli ideologiat ovat karttoja, joita pidetään tosina kuvauksina siitä, mikä on luonnollista. (Grossberg 1995, 40.) Arvot paljastuvat niissä seikoissa, joita ihmiset pitävä kommunikaatiosysteemissä itsestään selvinä. Merkitys, jonka massamedia välittää, vastaa

²⁹ Paasilinnan kirjoissa vertauskuvallisia nimeä ovat mm. Pirjeri Ryyänen *Auta armiaassa*, 1989, Taavetti Rytönen kirjassa *Elämä lyhyt, Rytönen Pitkä*, 1991, Asser ja Eemeli Toropainen, kuolinkirkkosäätiö ja Ukonjärvi *Maailman parhaassa kylässä*, 1992, Aatami Rymättylä ja Eeva

heidän asenteitaan, toiveitaan ja unelmiaan. (Vestergaard, Schröder 1985, 120 – 122.)
 Viihde perustuu maailmankuvalle, joka hyväksytään sellaisenaan ja ymmärretään yleisesti.
 Maailmankuva myös vahvistetaan affirmaatiivisesti. (Karkama 1991, 109.)

Monille suomalaisille yleisesti hyväksytty totuus ja maailmankuva on perinteisen työlle perustuvan ja läheisessä yhteydessä luontoon olevan elämäntavan paremmuus ja suurempi arvo kaupunkilaiselämään ja palkkatyöhön verrattuna. Perinteiset arvot ovat yhä vielä suosiossa suomalaisten lukijoiden keskuudessa kuten lukijatutkimukset osoittavat.

Hytösen oireyhtymän keskeisenä maailmankuvana ja arvona esiintyy juuri maalaiselämä, Hytösen vanhempien perinteet ja Hytösen muistot lapsuudestaan. Maailmankuva vahvistetaan moneen kertaan affirmaatiivisesti toistamalla kirjettä, valokuvaa, huvilaa, siellä tehtävää työtä, vanhoja esineitä ja tapoja. Huvilan, perinteiden ja entiseen palaamisen merkityksen kruunaa tekstin loppuminen Hytösen 50-vuotisjuhliin kunnostetussa Suvirannassa.³⁰

Kirje, valokuva ja huvila saavat tekstin rakenteessa erityisen suuren huomion. Ne mainitaan ensimmäisessä kappaleessa, ja niitä toistetaan jatkuvasti kerronnan kuluessa.³¹ Kieli saa näin käytettynä tropologisen luoteen. Kun kieli on metaforista, tropologista, sen tarkoitus ei ole välittää tietoa vaan toistaa, muotoilla tai vihjailla jotain (Savolainen 1991, 43). Merkitysten muodostumisessa metafora ja metonymia ovat tärkeitä; metafora selittää jotain seikkaa toisen avulla, metonymia liittyy toisen nimen toiseen tai korvaa toisen toisella (Lehtonen 1996, 132 – 133). Kirje, valokuva ja huvila ovat metaforisia ilmaisuja, jotka viittaavat koko tekstin tarkoitukseen: luonnonläheisen yksinkertaisen elämän arvoon. Ne toimivat symboleina ”hyvälle elämälle”, joka *Hytösen oireyhtymässä* kuvataan perinteisiin maanläheisiin arvoihin ja perheyhteyteen liittyväksi. Siinä mielessä teos vastaa suomalaisten ja myös muiden ihmisten yleisiin perusarvoihin, joiden joukossa on muun muassa hyvinvointi, perheturvallisuus, onnellisuus, sisäinen harmonia ja kypsä rakkaus. (Ks. Kuivasmäki 1974, 105 – 106; viittaa Rokeach 1969, 547 – 559.)

Taidekirjallisuuden vaatimuksiin kuuluu muun muassa, että teksti kommunikoi lukijoille jotain uutta. Tavallisuus ja jokapäiväisyys ovat ei-taidetta (Jokinen 1997, 81).

Kontupohja *Aatamissa ja Eevassa*, 1993, nimisankari ja Laura Loponen *Volomari Volotisen ensimmäisessä vaimossa*, 1994, ja Ronkoteus *Lentävässä kirvesmiehessä*, 1996.

³⁰ Rabinowitzin lukemisen säännöissä kiinnitetään huomiota tärkeisiin paikkoihin tekstissä. Sellaisia ovat mm. kirjan alut ja loput. Ks. edellä luku ”Huumori miellyttää”.

³¹ Lukemisen sääntöjen mukaan myös toisto korostaa merkitystä..

Kokemuksen konkreettiset puolet eivät ole taiteessa arvostettuja (Rabinowitz 1987, 221). *Hytösen oireyhtymä* tarjoaa hyvän elämän malliksi hyvin perinteisen ja turvallisen, viihdekirjallisuuden mukaisen elämäntavan. Malli tuskin tarjoaa mitään uutta ainakaan kouluttautuneelle keski-ikäiselle lukijalle. Myös tämä romaanin keskeinen teema oikeuttaa lukemaan *Hytösen oireyhtymää* myös viihdekirjallisuuden diskurssissa.

Kun Nikoskelaisen kirjaa luetaan emotionaalisesti ja nostalgoiden, keski-ikäisten ihmisten hahmottama kollektiivinen muisti, lukijan omat kokemukset lapsuudesta tai kertomukset vanhempien elämästä käyvät vuoropuhelua tekstin kanssa. (Ks. emotionaalisesti virittynyt lukeminen, nostalgia, kollektiivinen muisti: Linko 1998, 48 – 50).

Hytösen oireyhtymän maailmankuva on varsin poroporvarillinen ja perinteinen. Kirje, valokuva ja huvila voivat merkitä myös Hytösen paluuta omaan itseensä, isänsä kaltaisuuteen, kotiintuloon. Hytönen on eksyksissä ja onneton, ja todellisena lääkkeenä todelliseen oireyhtymään ei voi toimia toinen nainen, vaikka se ratkaisu parantaakin humoristisen oireyhtymän. Myös vaimo ottaa perinteisen roolin miestään tukevana. Samoin hänessä toistuu sama symboliikka kuin kesähuvilassa, hän siivoaa, huolehtii erinomaisesti miehestään ja lapsistaan, valmistaa herkullista ruokaa antaumuksellisesti ja pukeutuu kauniisti. Siinä mielessä *Hytösen oireyhtymä* ei tuota reseptiossa pettymystä.

Myös kouluttautuneet keski-ikäiset ihmiset, jotka eivät edusta vielä kulttuurista murrosta ja irtiottoa maaseudusta, ovat alkaneet iän myötä kaihota johonkin tuttuun ja turvalliseen, yksinkertaiseen, siihen jonka he muistavat. Murroksen etujoukkoa ovat vasta keski-ikäisten nuoret aikuiset lapset, joille maaseutu ja perinteiset maahan liittyvät arvot eivät ole läheisiä eikä maaseutuun liity enää omakohtaisia muistoja. Sitä kuvastaa myös se, että Kurki-Suonion mukaan nuoret tammelaiset kollegat eivät innostuneet *Hytösen oireyhtymästä* (Kurki-Suonio 24.9.97).

Toisena merkitystasona voidaan pitää sairautta ja vanhenemista, jotka ovat vastakkaisia symbolin, merkityn, kanssa, mutta vahvistavat tekstin tarkoitusta: Hytösen vanhempien kuolema ja kollegoiden ja Hytösen itsensäkin sairastuminen vahvistavat perinteiden ja maanläheisyyden arvoa. Hytösen menestyvä työtoveri, joka toimii perinteisiä arvoja vastaan ja kehuskelee irtosuhteillaan, sairastuu vakavasti. Toinen naispuolinen kollega on rikkonut arvoja vastaan, koska ei ole perustanut perhettä, ja hänkin sairastaa vakavasti.

Lääketieteen näkökulman ottaminen mukaan lukemistapahtumaan toimii kuin tekstin alitajunta: *Hytösen oireyhtymä* symboloi lääkäreille ja lääketieteelle ominaista tapaa selittää kaikki määrittelemällä ja nimeämällä. Siitä seuraa usein kliininen ja esineellistävä suhtautuminen sairauksiin ja potilaisiin sekä vaikeus myöntää, että lääkäritkin ja lääketiede ovat usein avuttomia sairauden edessä; lääkäritkin voivat sairastua ja kuolla. Psykoanalyttisessa kirjallisuudentutkimuksessa puhutaan tekstin tiedostamattomasta: Nikoskelaisen kirjan kohdalla voitaisiin tulkita tekstuaalista alitajuntaa, josta tuleva viesti muistuttaa, etteivät lääkärit ole jumalia, että lääketieteenkin ulkopuolella on elämää.³²

Viihteelle tyypilliseen tapaan *Hytösen oireyhtymä* ei muuta ainakaan tavallisten lukijoiden eettisiä säilyttäviä arvoja vaan vahvistaa niitä. Lääkärilukijalle tarjoutuu helpommin ironinen lukutapa, jota vahvistaa romanssien parodinen kuvaaminen. Lukija tulee yllätetyksi tekstin alitajunnan merkityksellisyydestä, joka mahdollistaa muutoksen. Jos tekstejä voidaan lukea monella tavalla, jopa väärin sisäistekijän vastaparin sisäislukijan näkökulmasta, silloin *Hytösen oireyhtymää* voidaan tarkastella sekä viihteenä että kaunokirjallisuutena. Mahdollisuus lukea usealla tavalla, lisää potentiaalisten ostajien määrää eli teoksen myyvyyttä. Jos toiset lukijat voivat lukea Nikoskelaisen kirjan romanttisena viihteenä ja toiset humoristisena, jopa ironisena, mahdollisten todellisten lukijoiden määrä kasvaa. Ehkä ei kuitenkaan löydy paljonkaan sellaisia lukijoita, jotka lukisivat Nikoskelaisen kirjan romanttisena viihteenä, mitä lukutapaa ehkä on pidettävä sisäistekijän ja sisäislukijan näkökulmasta väärinlukemisena. Olen kuitenkin ammentanut seuraavaan lukuun aineksia Radwayn romansseja koskevasta tutkimuksesta etsiäkseni erilaisia, Nikoskelaisen kirjan myyntimenestykseen ehkä vaikuttavia tekijöitä. Toisaalta rakkaus teemana nousee merkittävään asemaan myös suomalaisten lukijoiden mielikirjoissa.

Rakkaus on keskeinen voima

Lukijatutkimuksissa Hannu Salaman tuotantoon suhtauduttiin kielteisesti. Sitä kautta paljastui muun muassa vuorovaikutussuhteiden ihannekuvana rakkaus, avioliitto ja perhe.

³² Psykoanalyttisesti suuntautunut kirjallisuudentutkija saattaa kiinnittää huomiota niin kirjailijan kuin teoksen henkilöidenkin tiedostamattomiin motiiveihin (Koskela ja Rojola 1997, 98).

(Eskola 1990, 101.) Naisten romanttisessa vihteessä kosiskelun päämäärä on aina onnellinen avioliitto, jota molemmat partnerit arvostavat. Onnellinen loppu on minimiehto, että kirja määritellään romanssiksi. (Radway 1987, 170.) Voidaan ajatella, että hyvän kaupallisen menestyksen edellytyksiin kuuluu siis yhtenä keinona tekstissä kuvattu rakkaus, joka johtaa onnelliseen avioliittoon.

Hytösen oireyhtymän teemoja on avioliiton arkiseksi muuttuminen, uusi intohimoinen rakkaus (tai seksuaalinen vetovoima) ja vanhan suhteen uusi kukoistus käänteiden jälkeen. Kaavamaisuudessaan romanssit eivät käsittele rakkautta tällä tavoin. Jos Nikoskelaisen kirjaa kuitenkin tarkastelee joiltain osin kuten rakkausviihdettä, voidaanko Hytösen suhdetta toiseen naiseen ja lopulta onnellista loppua oman vaimon kanssa verrata romanssien lukijoille tärkeään normin mukaiseen avioliittoon, jossa kypsä naisellinen yksilöllisyys toteutuu? (Vrt. Radway 1987, 16.)

Ihanteellisissa romansseissa on tärkeää, että rakkaus on olemassa ennen seksiä. Ne jatkavat siten romanttisen rakkauden ideaa, että miehen ja naisen avioliitto ei ole taloudellinen, sosiaalinen tai puhtaasti seksuaalinen liitto vaan vapaasti valittu emotionaalinen side. (Radway 1987, 170.) Pentti ja Aila Hytönen olivat rakastuneita ennen avioliittoa, ja koska molempien uusi suhde perustuu seksiin, se ei voi kestää. Kun molemmat puoliset yhdessä haluavat jatkaa arvostamaansa avioliittoa, se vastaa romanssien lukijoiden vaatimuksia lukemisen arvoiselle kirjalle.

Romansseissa on tärkeää, että vaikka sankarit ovat aluksi kovia ja etäisiä, heissä kuitenkin paljastuu lopussa pehmeä ja hoivaava puoli (Radway 1987, 140 – 149.) Pentti Hytönen on alun alkaen pehmeä ja kiltti ja Aila Hytönen on se, joka pitää miehen ja lapset järjestyksessä. Hiukan nahjusmainen mies ja voimakastahtoinen nainen kuuluvat tyyppinä suomalaisten mielikirjoihin. Siinäkin mielessä Nikoskelaisen kirja toimii hyvin suomalaisten suosikkikirjojen suuntaisesti. Romanssien lukijoille Pentti Hytönen voisi aluksi edustaa heidän kaipaamiensa äidillisiä ominaisuuksia ja tekstin loppua kohti niitä patriarkaalisia isän piirteitä, jotka tuovat lukijoille turvallisuutta ja lohtua. Rakkausromaanienkin sankari on yhtä aikaa ihanneisän ja ihanneäidin kaltainen (Lehtolainen 1995, 21; viittaa Treacheriin 1988, 80).

Hytösen oireyhtymää voidaan pitää nykyaikaisena rakkausviihteenä, jossa on androgyyninen sävy, mikä ehkä auttaa kouluttautuneita lukijoita, jos heillä ajatellaan olevan tarve älyllistää myös tunteita. Yllättävää on, että puhtaasti tunteilla, ilman älyllistämistä vastaanotetuissa ihanneromansseissa on keskeisenä piirteenä, että sankarit

ovat androgyynisiä. Feministisen psykoanalyysin avulla voidaan selittää, miksi romanssit vastaavat haluun saada sekä hoivaa esioidipaaliselta äidiltä että oidipaaliseen isään liittyvää voimaa ja itsenäisyyttä (Radway 1987, 12 – 14).

Myös kouluttautunut lukija voi lukea *Hytösen oireyhtymää* romanttisena viihteenä, koska ironisen diskurssin kahden äänen ymmärtämisen lisäksi hän voi ammentaa aidosti myös tunteet, jotka kuvaavat perustarpeita. Populaarikin kirjallisuus vastaa aitoihin tarpeisiin, ei vain manipuloituihin.

Ihmisten perustarpeet ovat samankaltaisia riippumatta koulutuksesta ja sosiaalisesta asemasta: läheiset ihmissuhteet, turvallisuus ja työ ovat merkityksellisiä ainakin keski-ikäisille kuten lukijatutkimuksetkin osoittavat. Niiden tarpeiden tyydytystä ihmiset hakevat myös kirjoista. Hyvän elämän mittareiden paikkansapitävyys tarkistetaan myös lukemisella ja vahvistetaan omia käsityksiä hyvästä elämästä tekstien representaatioista. Myös suosittu viihde sen lisäksi että se täyttää lajiin kohdistetut odotukset vastaa lukijansa käsityksiin siitä, mikä on hyvää ja arvokasta elämässä (Kovala 1992, 103). Perustarpeet liittyvät arvoihin, joita ihmiset kaikkialla maailmassa pitävät tärkeinä. Kahdeksantoista perusarvon joukossa on samoja kuin lukijatutkimuksissakin on tullut esiin: esimerkiksi hyvinvointi, perheturvallisuus, onnellisuus, kypsä rakkaus, onnellisuus ja todellinen ystävyys. (Kuivasmäki 1974, 105 – 106; viittaa Rokeachiin 1969, 547 – 559.)

Lukijatutkimuksissa 1970- ja 1980-luvulla esille tulleissa työhön, miehenä ja naisena olemiseen, perheeseen, sukuun ja muihin yhteisömuotoihin liittyvissä arvoissa on tapahtumassa muutoksia. Puhutaan modernin murroksesta, lopullisesta hyvästijätöstä maaseutuyhteisölle ja sen arvoille, jälkiteollisesta yhteiskunnasta tai Erik Allardtin mukaan informaatioteknologisesta yhteiskunnasta. Kun mielikirjojen lisäksi lukijatutkimuksissa kymmenen vuotta myöhemmin on käsitelty outoa ja vastenmielistä kertomusta, keski-ikäiset ja lukiolaiset ovat varsin yksimielisiä siitä, että moderni on tuhonnut paljon ihmiselämään liittyvää arvokasta. Varsinkin nuoret pitävät perinteisestä sukupuolien roolimallistosta kiinni. Toisaalta nuorten lukijoiden vastauksista on havaittavissa merkkejä perinteisiin liittyvien siteiden löystymisestä. He myös keski-ikäisiä herkemmin sallivat epäonnistuneen parisuhteen rapautua. (Jokinen 1997, 172 - 207.)

Yksilöllisyys, elämykset, tunteet, tämänhetkisyys, suunnittelemattomuus ja kuuluminen yhtä aikaa moniin hetkellisestikin syntyviin yhteisöihin ovat postmodernille maailmalle annettuja määritelmiä. (Ks. Jokinen 1997, 143 – 210.) Muuttuvassa

maailmassa myös suhde lukemiseen, odotukset lukemisen merkityksestä ja hyvän elämän mittarit muuttuvat.

Pienen pieniä merkkejä muutoksesta on havaittavissa jopa romansseissa, joissa on tullut tarvetta ottaa huomioon feminismin protestit (Radway 1987, 15). Suomalaisissa naistenviihteen bestsellereissa on ollut suosittuina tyyppinä aktiiviset, oikeuksistaan taistelevat sankarittaret jo Hilja Valtosen romaaneista asti ja jopa historiallisissa romaaneissa kuten esimerkiksi Kaari Utrion (Niemi 1983, 78).

Hytösen oireyhtymän merkitystasoihin kuuluu myös rakkauteen liittyvä: rakkaus ja tunteet ovat vain fiktiota verrattuna koviin faktoihin kuten sairauteen ja kuolemaan. Oireyhtymään ja lääketieteeseen liitettynä ”lääke” fiktion on perinteet ja side maahan, faktoihin ei lääkäreillä olekaan lääkettä. Onko sisäistekijä siis resignoitunut, keski-ikäisen luovuttanut? Kenelle hän nauraa, itselleen, lääkäreille, keski-ikäisille yleensä?

Suostuttelua kielen avulla

Lukijat korostavat suosikkikirjoissaan elävää ja tavallisille ihmisille tuttua arkista puhekieltä. Kertoessaan lukuelämyksistään he käyttävät tunteisiin ja lämpöön viittaavia sanoja. (Jokinen 1997, 32, 59, 104.) Romanssien sanasto taas on yksinkertaista ja kielen rakenne standardi. Kieli toimii niissä kuin ikkuna joka avautuu jo olemassa olevaan maailmaan eikä merkityksiä ole olemassa sanojen takana. Lukijat arvostelevat kirjoittamista vain siltä pohjalta kuinka hyvin se saa aikaan tarinan. (Radway 1987, 189.)

Tuula Rotko kirjoittaa elävää kuvailevaa kieltä kertoen tutuista maanläheisistä asioista. Seuraavassa näytteessä Otto ja Reetta tallustelevat, Sylvi lyllertää takapuoli pitkällä, Sanna mallaa kävelytyyliä, tuuppii tytön matkaan ja vinttoo suuntaa. Repliikit ovat luontevia ja nasevia. Kieli tuo vaikutelman menneestä maailmasta.

Otto ja Reeta tallustelivat kujaa pitkin, vaikka heillä ei pitänyt olla enää mitään tekemistä. Sanna oli jo käynyt moneen kertaan ikkunassa. Siinä samassa kun hän näki heidät, hän tuuppasi Sadulle lapun, jonka hän oli kirjoittanut valmiiksi ties milloin.

- Vie tämä Kahlon Sylville, hän sanoi. – Tuolla metsän reunassa se valkoinen talo.

Satu oli kummissaan. Sanna ei ollut huomaavinaan mitään erikoista vaan tarkensi:

- Kyllähän sinä Sylvin tiedät, takapuoli pitkällä lyllertää.
- Jolta on varvas jäänyt kärrynpyörän alle?

- Ei, ei Fiina, eihän Fiinalla ole takapuoli pitkällä. Kahlon Sylvi, Sanna mallasi kävelytyyliä, - ja aina kakaroita helmoissa.
 - Ja isäntää pitäisi salvata?
 - Ala jo laputtaa.
- Nauruaan pidätellen Sanna tuuppi tytön matkaan ja vinttoi vielä suuntaa. Otto ja Reeta olivat menneet suoraan navetalle. (Rotko 1996, 90.)

Myös Eeva Nikoskelaisen kieli on tuttua ja kuvailevaa, vaikka siinä usein onkin lääketieteellisiä sanoja. Ailan pitkä hengästynyt repliikki seuraavassa näytteessä kuvastaa hyvin henkilön luonnetta ja touhukasta tapaa hoitaa asioita. Puhetapa ja Hytösen mietteet ovat nykykielen mukaisia, yksinkertaisia ja selkeitä, kaupunkilaisiakin, vaikka mökkielämään liittyvissä kuvauksissa onkin muistumia monen kymmenen vuoden takaa.

Saunan lämmitessä vaimo siivosi pukuhuonetta ja päivitteli piirongin laatikosta löytyvää tavaranaljotta.

- Jestas sentään, että kaikki pitää säilyttää! Kyllä minä ymmärrän, että on eletty pula-aikaa, mutta että tällaisia likaisia, piikittömiä kampoja ja kaikenmaailman vanhoja grillihaarukoita pidetään vuodesta toiseen. Mitään ei raatsita heittää pois. Tällaiset vanhat ryjät voivat olla vaikka minkälaisia infektiopesiä... Et sinä Pentti hakisi ylhäältä mustaa jätessäkkiä niin saadaan siistittyä paikat.

Siivoaminen näytti olevan Ailalle tärkein asia maailmassa. Hytönen mietti mäkeä astellessaan, miten paljon naiset käyttivät aikaa tarpeettomaan siivoamiseen. Siitäkin ajasta olisi ainakin neljäsosan voinut käyttää aviollisiin iloihin. Hän tunsikin mäkeä ylös noustessaan päänsärkyä ja huimausta. Oireet häipyivät, kun he paria tuntia myöhemmin istuivat saunan lauteilla. Ensimmäisen löylykipollisen myötä kiukaalle sovitetusta vihdasta tulvahti ylös koivunlehtien ja suopursujen kesäinen tuoksu. Kun kuumuus alkoi käydä voimille, hän lähti saunasta ja testasi uuden laiturin trampoliinin hyppäämällä pää edellä vilvoittavaan veteen. (Nikoskelainen 1996, 111 – 112.)

Luettavuudesta on tehty tutkimuksia, mutta koska nyt käsiteltävässä aineistossa ei ole kysymys yksittäisen viestin vastaanotosta ja ymmärtämisestä ja koska viestin vastaanottajat, tässä tapauksessa potentiaaliset todelliset lukijat, valitsevat todennäköisesti vapaaehtoisesti luettavakseen Nikoskelaisen tai Rotkon teoksen, ei tässä yhteydessä kannata syventyä enempää viestinnän perustutkimukseen. Yleisesti voidaan todeta, että huono luettavuus voi karkottaa lukijoita, mutta hyvä luettavuus ei yksinään lisää heidän määräänsä. Sisältö on valinnassa ratkaiseva tekijä. Vaikeat vierasperäiset sanat ovat merkittävimpiä yksittäisiä tekijöitä, joka voi saada lukijan jättämään vapaaehtoisen lukemisen kesken, koska hänelle saattaa tulla tunne, että hän on tyhmä.

(Ks. Wiio 1970 ja 1974.)³³ Nikoskelaisen käyttämä lääketieteen kieli voi olla luettavuustutkimusten perusteella tekijä, joka torjuu osan lukijoista, elleivät termit sitten toimi totuudellisuuden vahvistajana sekä *Hytösen oireyhtymän* romanssina että avainromaanina vastaan ottaville.³⁴

Suostuttelevassa kielessä, jota esimerkiksi mainonta käyttää, vedotaan tarpeisiin ja käytetään erilaisia ärsykeitä huomioarvon lisäämiseksi (Wiio 1974, 50). Viihdekirjallisuus muistuttaa mainontaa siinä, että se esittää unelmia ja päiväunia, mutta väittää että niiden ja todellisuuden välillä on silta. (Vrt. Vestgaard, Schrøder 1985, 118.)

Suosittu kirjallisuus vetoaa ihmisten varsin yhteisesti jakamiin perustarpeisiin kuten aiemmin on esitetty. Maslowin tarvehierarkian alimmat tarpeet on Suomessa kaikissa ihmisryhmissä varmaan tyydytetty, mutta sodan aikana ja sodan jälkeen syntyneillä vaikuttaa vielä voimakkaasti turvallisuuden tarve. Nuorempien ihmisten kohdalla ja yleensä jälkiteollisessa yhteiskunnassa arvostuksen ja kehittymisen tarpeet ovat keskeisiä. Todennäköisesti yhdessäolon tarpeet vaikuttavat molemmissa ryhmissä edelleen. (Wiio 1974, 21 – 26.) *Hytösen oireyhtymä* puhuttelee voimakkaasti turvallisuuden ja yhdessäolon tarpeita kuten aikaisemmin on esitetty. *Saman taivaan alla* tekee samoin, vaikka tarpeet esitetäänkin negaation kautta.

Ihmiset vastaanottavat kaiken tiedon ympäristöstään aistiensa välityksellä. Aistit keräävät tietoa, joka joko häviää nopeasti tai säilytetään kestonmuistissa. Asiat muistetaan paremmin, jos niihin liittyy tunne-elämyksiä. (Emt., 21 – 28.) Asiat ja muistot linkittyvät ja vaikuttavat toisiinsa, saavat sävyä toisiltaan. Esimerkiksi sana 'kesä' saattaa liittyä jonkun vastaanottajan mielessä saunaan, sen lämpöön, tuoksuihin ja yhdessäolon tunnelmiin. Silloin sana 'kesä' saa voimakkaan positiivisen affektion aikaan esimerkiksi *Hytösen oireyhtymää* luettaessa. Kun siinä lisäksi kuvataan sauna ja saunominen hyvin positiivisiksi, jo valmiiksi lukijan mielessä myönteinen vaikutelma vahvistuu mielihyväksi.

Neuro-linguistic programming (NLP), joka on sovelletun psykologian suuntauksia, kiinnittää huomiota ihmisten väliseen kommunikaatioon, sen ehtoihin, mahdollisuuksiin ja esteisiin, ja käsittelee myös kieltä kommunikaation yhteydessä.³⁵ Sen mukaan ihmiset

³³ Luettavuus on tässä mainittu sen takia, että *Hytösen oireyhtymän* lääketieteen kieli voi karkottaa lukijoita niin, että he eivät edes valitse kirjaa luettavakseen, jolloin myynti ei toteudu.

³⁴ Moderneimpia ja syvällisimpiä kielen pragmaattisen luonteen tutkimusmenetelmiä on 'speech-act theory', joka pyrkii kuvaamaan lingvistisen kommunikaation menestymisen tai epäonnistumisen ehtoja. (ks. Iser 1987, 55).

³⁵ NLP kehittyi 1970-luvun alussa matemaatikko Dr. Richard Bandlerin ja kielitieteen apulaisprofessori Dr. John Grinderin tutkimuksista, joissa he käyttivät omien tieteenalojensa lisäksi psykoterapian,

käyttävät kaikkia aistejaan kerätessään tietoja ulkomaailmasta ja palauttaessaan niitä muististaan eli ajatukset ilmenevät aistikokemusten muodossa, mutta ihmiset ovat taipuvaisia suosimaan ajattelussaan yhtä aistikanavaa, tai ainakin tiettyjen asioiden yhteydessä tietty aistikanava on toistuvasti käytössä. Kuvaillessaan ajatuksiaan he käyttävät sellaisia sanoja, jotka vastaavat parhaiten heidän suosikki-aistikanavaansa. Samoin lukiessaan he ottavat vastaan parhaiten niitä asioita tai kohtia, joista kerrotaan heille läheisillä sanoilla. (O'Connor ja Seymour 1995, 25 – 48; Grönfors ja Roos 1997, 84 – 91.)

Suosituksessa kirjassa voidaan olettaa käytettävän mahdollisimman rikkaasti ja monipuolisesti kaikkiin aisteihin liittyviä sanoja, jotta mahdollisimman monien lukijoiden aisteja kutkutetaan ja saadaan heidät sitäkin kautta viehättymään kirjan tekstistä. Nikoskelainen käyttää kaikkia aisteja varsin elävästi ja tasapuolisesti. Erinomainen esimerkki aistivoimaisesta kielestä on heti ensimmäisessä luvussa.

Ajatus Suvirannasta aiheutti rinnassa ylimääräisiä sydämenlyöntejä. Paikkaan sisältyi niin paljon tunnetta. Suviranta oli sekoitus makeita mansikoita, tillintuoksuisia rapuja, kädenlämpöistä järvivettä, kullankeltaisia ulpukankukkia, räjähtäviä salamoita, maidonhakumatkoja ja paljon muuta. Oli kuin rinnassa olisi ollut jättienlähdon aika. Hytönen istui pitkään hämärtyvässä illassa muistellen ja mietiskellen, siihen asti kun yläkerrasta kuului Ailan kimeä huuto ”Tule nyt jo, minne sinä oikein jäit?” (Nikoskelainen 1996, 13.)

Lainauksessa visuaalisia, näköaistiin liittyviä, sanoja ovat ’kullankeltaisia’ ja ’hämrtyvässä’. Auditiiivisia, kuuloaistiin liittyviä, ovat ’räjähtäviä’, ’kuului’ ja ’kimeä’. Kinesteettisiä, tuntoaistiin liittyviä, sanoja ovat ’rinnassa’, ’sydämenlyöntejä’, ’tunnetta’ ja ’kädenlämpöistä’. Usein kinesteettisiksi määritellään myös maku- ja hajuaistiin liittyvät sanat. Makuaistia edustaa sana ’makeita’ ja hajuaistia sana ’tillintuoksuisia’. Pääaistikanavina kaikessa viestinnässä pidetään visuaalista, kinesteettistä ja auditiiivista; maku- ja hajuaistiin liittyviä sanoja käytetään yleiskielessä selvästi kolmea muuta vähemmän.

Laskin esimerkiksi *Hytösen oireyhtymän* ensimmäisessä luvussa (sivut 5 – 13) esiintyvät aistipohjaiset ilmaukset. Visuaalisia ilmauksia on puolet kaikista, reilut kolmekymmentä prosenttia on kinesteettisiä, yksitoista prosenttia auditiiivisia, viitisen prosenttia hajuun liittyviä ja yksi makuun liittyvä ilmaisu. Myös kirjailijat suosivat jotakin

systemiteorian ja kybernetiikan aineksia. NLP:tä käytetään mm. kommunikaation ja vaikuttamisen

aistikanavaa, vaikka osaisivatkin ottaa monenlaiset lukijat huomioon ilmaisuvalinnassaan. Voidaan ajatella, että Nikoskelaisen kirja antaa aistillisia elämyksiä kaikenlaisille lukijoille, mutta näkömielteitä suosivat ovat tässä mielessä parhaimmassa asemassa.

Kirjassa *Saman taivaan alla* on samassa sivumäärässä visuaalisia ilmauksia kolmekymmentäkuusi prosenttia, kinesteettisiä yli puolet, auditiivisia yksitoista prosenttia ja yksi hajuun ja yksi makuun liittyvä ilmaisu. Samoin kuin Nikoskelaisen kirjan kohdalla voidaan ajatella, että Rotkon kirja viehättää kaikenlaisia ihmisiä, mutta se saattaa tuntua kaikkein läheisimmältä kinesteettistä aistikanavaa suosivista ihmisistä.

Neuro-linguistic programmingin piirissä kielestä tutkitaan myös uskomuksia ja arvoja. *Hytösen oireyhtymästä* on poimittavissa useita konservatiivisia asenteita pönkittäviä ilmauksia: On luonnollista, että Ailan kodissa seurustelulle asetetaan rajat ja kihloihin ja naimisiin mennään, kun intiimin seurustelun aika tulee. Pentin rinnan karvoitus herättää mielihyvää ja viestittää miehisydestä. Valkoisilla lohkotuulilla verhoiltu talo sijaitsee kaupungin arvostetuimmalla alueella. Sunnuntain aterialla käytetään kankaisia ruokaliinoja ja ruokalajeja on vähintään kaksi. Ihaillussa kodissa on antiikkiliikkeestä ostettu kristallikruunu ja biedermeiersohva. Lapset harrastavat musiikkia ja lähtevät yliopistoon opiskelemaan. Hyvät tavat, sosiaalinen näyttävyys ja oikeanlaiset ystävät ja tuttavat ovat tärkeitä.

MENESTYKSEN OIREYHTYMÄ JA PORTINVARTIJOITA

Kustantajan tärkein tehtävä on valikoida kustannettavia teoksia. Se päättää siitä mitä kutsutaan kirjallisuudeksi. Myös markkinoinnilla se voi vaikuttaa siihen, mitä luetaan. Siksi kustantaja on kirjallisuustuotannon ensimmäisiä ja tärkeimpiä portinvartijoita. Tehdessään julkaisemispäätöksiä se valikoi teoksia niiden esteettisen arvon mukaan mutta myös sen mukaan mitä taloudellisia seuraamuksia julkaisemisella on. Teoksen tuottamisen tekniset kustannukset, joita ovat tekijänpalkkio, kansi, kustantamon jyvitetty kiinteät kulut, kirjapainokustannukset, normaalit minimimarkkinointi- ja myyntikustannukset, on helppo arvioida. Varsinkin kirjapainokustannuksiin vaikuttaa ratkaisevasti se, kuinka suuri painos teoksesta otetaan. Sen ja kansi-, hinta ja markkinointiratkaisujen perustana taas on myynnin ennakoiminen, jonka vuoksi kustantajan on yritettävä ennakoida ostajakunta. (Ks. Rasilainen 1989, 17 – 18; Escarpit 1970, 75, 77; Neavill 1975, 27.)

Vaikka WSOY:ssä ei valintaa tekevän kustannustoimittajan tarvitsekaan eikä ehkä pidäkään arvioida kustannettavan teoksen lukijaa, koska suuressa kustantamossa se kuuluu markkinointiosaston tehtäviin, Tammessa kustannustoimittaja ja markkinointi

toimivat läheisessä yhteistyösuhteessa ja kustannustoimittaja tuntiessaan käsikirjoituksen parhaiten myös ennakoii ja määrittelee mahdollisen lukijakunnan.³⁶ Kustannustoimittaja ei kuitenkaan voi, vaikka tahtoisikin, koskaan valita varmasti hyvin myyvää teosta. Esteettiset arvot painavat valinnassa kaupallisia enemmän, mutta käsikirjoituksen esteettisenkään arvon määrittely ei ole ongelmatonta. (Rasilainen 1989, 29.) Yrittäessään määritellä lukijakuntaa ja päättäessään teoksen ulkoasusta kustantaja myös genreyttää ja luokittelee teoksen.

Kirja-arvostelut ovat tavallisesti ensimmäinen porras, jossa erotellaan ja määritellään julkaistuja kirjoja. Kustantamoille on erittäin tärkeää luoda ja pitää yllä suhteita mediaan ja arvostelijoihin. Erityisesti suurten lehtien kriitikot ovat ratkaisevassa asemassa myös kirjojen myynnin suhteen. Suomessa Helsingin Sanomien vaikutus kirjallisuuden portinvartijana on ylitse kaikkien muiden lehtien. Haastattelussa esikoiskirjailijat ovat kertoneet toivovansa siinä ilmestyvää kritiikkiä, vaikka negatiivinen arvostelu saakin siinä liikaa painoarvoa (Tuominen 1998, 69). (Ks. Jokinen 1987, 93; Coser 1982, 308 – 317.)

Kriitikoiden määritelmässä hyvästä kirjallisuudesta korostuvat kielelliset kokeilut, älyllisyys, vaativuus, aihepiirien laajuus, kyynisyys ja maailman absurdus, mutta ero taide- ja populaarikirjallisuuden välillä ei ole sama kuin kriitikoiden arvostaman ja yleisön suosiman kirjallisuuden välillä. Sekä lukijoiden että kirjallisuuden ammattilaisten suosimissa kirjoissa käsitellään suomalaista todellisuutta, mutta kun lukijat kuvaavat itselleen tärkeitä lukukokemuksia oman kokemuksensa, elämysten ja tunteiden kautta, kriitikot etäännyttävät yksityisestä yleiseen, tunteesta järkeen. Kun oma kokemus on kätketty, yleistyksen voidaan väittää koskevan mahdollisimman monia. Järki ja yleinen on totuttu liittämään maskuliinisuuteen ja tunne ja henkilökohtainen feminiinisyteen. (Jokinen 1987, 54, 90; Jokinen 1997, 104, 142.)

Suomen Arvostelijain Liiton jäsenten tärkein arvostelualue on naisista 43,2:lla ja miehistä 56,8 prosentilla kirjallisuus. Sitä arvostelevista SARV:n jäsenistä 38,1 prosenttia on naisia ja 61,9 prosenttia miehiä. Kriitikot ovat siis voittopuolisesti miehiä, kun taas kulttuurin harrastajat ovat naisia. (Jokinen 1988, 23 – 24.) Kirjallisuuden kaanon, hyvien kirjojen joukko, on valkoisen, keskiluokkaisen ja miehisen kulttuurin ja koulutuksen tulos (Koskela ja Rojola 1997, 180 – 181). Taideteoksen arvoon vaikuttaa ennen kaikkea

³⁶ Tuomas Anhavan mielipiteestä on maininta tutkielman ”Johdanto”-osassa. Sirkka Kurki-Suonion mukaan on luonnollista pohtia myös kaupallisia mahdollisuuksia (24.9.97).

miesarvostelijoiden ja yli viisikymmentävuotiaiden arvostelijoiden mielestä eniten taiteilija. Nuoret kriitikot korostavat mainonnan ja yleisön merkitystä. He myös katsovat arvostelun merkityksen vähentyneen viime aikoina. Vanhemmat kriitikot ovat päinvastaista mieltä. (Jokinen 1988, 48 – 49.) Valtakunnallisiin sanomalehtiin kirjoittavista kriitikoista 85 prosenttia arvostelee vain taidekulttuuria (emt., 59).

Pekka Tammen mukaan fiktioteksti ohjaa sisäislukijan huomaamaan yleisöön kohdistuvan polemiikin (Tammi 1988, 236). Jos kustannustoimittaja pätevänä lukijana osaa tulkita sisäislukijan ja ennakoida todellisia lukijoita, hän osaa välittää omana ”kertomuksenaan” viestin takatekstin ja mainosten todelliselle lukijalle kirjasta, joka täyttää ”oikeanlaisen” lukijan odotukset. Jos arvostelut ovat analogisia kustannustoimittajan määritelmille ja niiden heijastumille kustantamon informaatiomateriaalissa, takateksteissä ja mainoksissa, viesti odotukset täyttävästä teoksesta vahvistuu kritiikin toiston avulla.

Helena Ruuska on kotimaisen kirjallisuuden lisensointityössään kehittänyt arvostelujen tutkimiseen mallin, jonka avulla on mahdollista tarkastella merkityksenmuodostumista ja kritiikin pohjalla olevaa ideologiaa. Keskeiset elementit mallissa ovat negaatio, trooppi ja alluusio.³⁷ (Ruuska 1995, 2.) Käytän mallia jatkossa erityisesti Nikoskelaisen ja Rotkon kirjojen arvostelujen tarkastelemisessa, mutta myös soveltuvien osin kustannustoimittajan selostuksen, takatekstien, tiedotuslehden tekstin ja mainosten analyysissä. Sekä arvostelujen että kustantamon tuottamien tekstien kielellisen vaikuttavuuden ja itse tutkimusten alaisten kirjojen kielen analogisuuden vertaamiseen käytän myös Neuro Linguistic Programmingin kielimalleja.

Kustannustoimittaja arvottaa ja sijoittaa teoksen

Negaation avulla suhteutetaan uutta vanhaan ja siitä paljastuu odotushorisontti. Teoksen tai tekijän nimeämisessä käytetään trooppeja ja niistä erityisesti metaforaa, jotka paljastavat, missä sävyssä teksti on tarkoitettu luettavaksi. Alluusioilla tarkoitetaan

³⁷ Negatiivisia ilmauksia ovat kiellon sisältävät sanat ja lauseet, joissa kielteisyys ilmenee semanttisena piirteenä. Alluusioilla tarkoitetaan teoksen rinnastamista tai vertaamista toiseen tai sijoittamista tai arvottamista. Myös genreen viittaavat ilmaukset toimivat allusiona. Trooppi, esimerkiksi metafora, tekee vieraan asian tutuksi kuvan avulla. Samalla paljastuu kirjoittajan näkökulma asiaan. (Ruuska 1995, 26, 31, 34.)

esimerkiksi viittausta toiseen kirjailijaan tai teokseen tai myös genreen. Sekä trooppeja että alluusioita hallitsee arvosteluissa negaatiostrategia. (Ruuska 1995.)

Kustannusosakeyhtiö Tammessa päätöksen Eeva Nikoskelaisen esikoisromaanin *Hytösen oireyhtymä* ja Tuula Rotkon esikoisromaanin *Saman taivaan alla* kustantamisesta teki toimituspäällikkö Sirkka Kurki-Suonio. Nikoskelaisen kohdalla hän teki kustannuspäätöksen ensi ihastuksen perusteella. Hän arveli, että kirja menee myös hyvin kaupaksi, vaikka ei odottanutkaan ihan niin hyvää menestystä kuin siitä sitten tuli. Toisaalta Kurki-Suonio ei myöskään nojannut päätöstään esikoiskirjailijoiden normaalityypiseen: odotukseen seuraavista kirjoista. (Kurki-Suonio 24.9.97)

Mä pidin siitä ihan tekstinä ja sit samalla niin kuin aavistin sen kaupalliset mahdollisuudet... Hän on niin tarkkanäköinen, arjen kuvaaja ja verraton humoristi. Hän, ehkä mä oon yleensäkin mieltynyt tommoseen ironiseen kerrontaan, jota mä oon kohdannut erityisesti anglosaksisilla kirjailijoilla, lukenut monia erityisesti naiskirjailijoita sieltä. (Kurki-Suonio 24.9.97)

Paikantaessaan Nikoskelaisen kirjaa Kurki-Suonio vertasi sitä naiskirjailijoiden ja erityisesti Barbara Pym, Anita Brücknerin ja Fay Weldonin teoksiin, jotka kuvaavat naisen arkea, perhekuvioita ja ihmisten välistä seurustelua. Negaatiota hän käytti kertoessaan, ettei niissä tapahdu ulkonaisesti suuria ja jännittäviä asioita. Suomalaisen kirjallisuuden negaation kautta hän liitti myös Nikoskelaisen kirjan anglosaksiseen:

Tämmöinen mentaliteetti on aika harvinainen Suomessa, suomalaisessa kirjallisuudessa, joka on enempi sellaista vakavaa ja raskassoutuista. Minusta Nikoskelainen olikin näiden kirjailijoiden henkinen sukulainen. (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Kurki-Suonio koki vaikeaksi sijoittaa Nikoskelaisen kirjaa kirjallisuuden kenttään. Hän totesi, että se on viihteellinen, mutta ei halunnut luokitella sitä viihderomaaneihin. Kustantamon tiedotuslehden *Tammenlehdet* ensimmäisessä versiossa tiedotuslehden toimittaja Sinikka Partanen oli sijoittanut sen ryhmään 'viihdekirjallisuus'.

Kun mä näin sen lehden ensimmäisen version, niin mä järkytyin kun siellä kotimaisissa kertojissa ei ollut sitä Nikoskelaista, että mitä ihmettä on tapahtunut. Ja mä löysin sen sit ihan toisesta päästä sitä lehteä, viihdekirjailijoiden joukosta, jossa muut viihdekirjailijat olivat semmoisia Sandra Brown ja Victoria Holt ja joitain tällaisia takuunimiä. Sitten mä menin ja vaadin, että se pitää sijoittaa toiseen, se pitää sijoittaa sen kotimaisen proosan joukkoon, muuten sitä ei esimerkiksi arvostelijat ota ollenkaan vakavasti. Eivät todennäköisesti ollenkaan, koska nää Brownit ja Holtit ovat sellaisia, että ne menee omia teitään ja ne eivät kiinnosta lehtien kirjallisia osastoja. (Kurki-Suonio 24.8.97.)

Alluusion ja negaation avulla Kurki-Suonio sijoitti Nikoskelaisen kirjan kotimaiseen kirjallisuuteen eikä viihdekirjallisuuden tuttujen ulkomaisten nimien joukkoon. Hän halusi luonnehtia *Hytösen oireyhtymää* humoristiseksi romaaniksi, mutta totesi, että sitä on nimitetty myös viihderomaaniksi. Lukuromaani olisi hänestä pelastava käsite, koska se kuvaisi sitä, että kirja ei ole laskelmallisesti tehty eikä pelkkää viihdettä vaan täysipainoinen makukokemus. (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Arvostelijoilta Kurki-Suonio odotti, että he ylipäättänsä huomaavat Nikoskelaisen kirjan ja yhtyvät hänen innostukseensa hauskan kirjan ilmestymisestä. Hän ei odottanut, että sitä mestariteokseksi ylistetään. Kun kustantamon sisällä nuorehko kolmekymppinen lukija sanoi, ettei *Hytösen oireyhtymä* ollut erityisen hauska, ettei siinä tapahdu mitään erikoista ja että keskipaikkeilla se alkoi kyllästyttää, Sirkka Kurki-Suonio puolestaan piti hyvänä sitä, ettei aviokriisiä ja syrjähyppyjä paisuteltu vaan että realismi säilyi ironiasta huolimatta. Hän huomautti myös, että avioliittoaihe on nykyaikana keskeinen, sitä televisiossakin puidaan.

Kirjallisuudella ja taiteella on yleensäkin vähän sellainen taipumus, että dramatisoidaan, että saadaan sitä kaivattua draamallista jännitettä kirjoihin. Ne on sitten niin synkkiä syövereitä, joita kaivellaan, eikä se monienkaan ihmisten elämä ole sellaista. Halusin, että myös näitä ihmisiä kuvataan. (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Nikoskelaisen kirjan lukijoiksi Kurki-Suonio arveli ennakkoon 40 – 60-vuotiaita, Hytösten näköisiä ihmisiä, opettajia, lääkäreitä ja niitä jotka tunnistavat kirjasta itsensä. ”Siis ne, jotka on itse kokeneet nämä tyynyliinujen nauhojen rypytykset ja muut tällaiset asiat, niin voi niille nauraa.” (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Tammessa on tapana luettaa ainakin esikoistekstit myös toisella, talon ulkopuolisella lukijalla. Nikoskelaisen kirjan luki itsekin ”huumorin lahjaa omistava” kirjailija. Tuula Rotkon kirjan toinen lukija oli suomentaja. Molemmat lukijat pitivät lukemistaan teoksista.

Kurki-Suonio määritteli romaanin *Saman taivaan alla* perinteiseksi kehitysromaaniksi, tytön kasvutarinaksi. Hän ajatteli ennakkoon, että sen moni lukisi mielellään, koska se on helposti lähestyttävä ja valoisa kirja lopulta. Myynti- ja arvostelumenestykseen hän pettyi vaikka piti itsekin Rotkon kirjaa melko tyyppillisenä esikoiskirjailijan omista kokemuksista ammentavana lapsuusiän kasvutarinana. (Kurki-

Suonio 24.9.97.) Kehitysromaani-alluusion lisäksi Kurki-Suonio mainitsi kirjan alun sadunomaisen tunnelman. Negaatiota hän käytti vain kuvatessaan kirjan henkilöä, ettei isäpuoli ollut mikään Turmiolan Tommi.

Tuula Rotkon kohdalla Kurki-Suonio käytti kirjan kustantamisen puoltolauseena sitä, että Rotkolta on odotettavissa uusia teoksia. Vaikka Rotko ja Nikoskelainen ovat molemmat keski-ikäisiä, Rotko on ammattikirjoittaja ja kertoi jo ensi kontaktissa kustantamoon toisen tekstin olevan tulossa, kun taas Nikoskelaisella on vaativa ylilääkärin ja tutkijan ura, eikä Kurki-Suonio ajatellut voivansa odottaa hänen luopuvan urastaan ja heittäytyvän apurahojen varaan. (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Kirjan *Saman taivaan alla* lukijoista Kurki-Suonio arveli ennakkoon, että he ovat naisia, koska naiset ylipäättänsä lukevat miehiä enemmän ja koska tyttölapsen tarinaan on helppo samaistua. Keski-ikäiset lukijat, jotka pystyvät tunnistamaan sodan jälkeisen ajan, olivat Rotkonkin kirjan kohdalla kustannustoimittajan mielessä, vaikka hän uskoi myös nuorempien tarttuvan kirjaan, koska se on lapsuuden ja nuoruuden kuvaus. (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Kirjojen valintaan vaikuttavia omia mieltymyksiään Sirkka Kurki-Suonio kertoi pohtineensa usein ja oli sanonutkin vuonna 1996, että olikohan sattumaa, että sen vuoden molemmat esikoiskirjailijat olivat naisia ja viidenkymmenen ikävuoden paikkeilla. Toisaalta Tammen esikoiskirjailija Maris Gothoni oli 17-vuotias, kun hänen runokokoelmansa *Peili peilistä* ilmestyi keväällä 1996.

Kurki-Suonio paikkaa mahdollisia vinoutumia valinnoissa käyttämällä ulkopuolisia lukijoita, joille hän lähettää vilkaisun perusteella potentiaalisia tekstejä. Jos lukijalta tulee jyrkkä kielteinen vastaus, hän ei itse lue käsikirjoitusta ainakaan perusteellisesti, mutta myönteiset hän lukee ehdottomasti myös itse. Hän saa nautintoa kirjojen lukemisesta. ”Se perustuu yksinkertaisesti ajatukseen, minä tästä pidän, niin tästä pitää sitt niinko 10 000 muuta tämänikäistä naista. Minun pitäisi osata valita myös kirja, tässä ei ole mitään tuttua, mutta tästä pitää varmasti 10 000 kaksikymmentävuotiasta miestä.” (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Sirkka Kurki-Suonion haastattelusta litteroitu teksti (14 liuskaa) paljastaa, että hänen tiedon lajittelujärjestelmässään korostuu erityisesti negatiivinen lajittelutyylisi sekä jako kahteen ja sen rinnalla myös vertailu.³⁸ Lajittelujärjestelmien analysointi kirjoitetusta

³⁸ NLP:ssä tiedon lajittelujärjestelmiä tutkitaan, jotta vuorovaikutusta voitaisiin tehostaa sen kautta, että opitaan tuntemaan toisen ihmisen maailmankuva, tapa suhtautua itseensä ja ympäristöönsä. Tiedon

tekstistä on vieläkin helpompaa kuin puhutusta. Jo muutamasta virkkeestä paljastuu puhujan tai kirjoittajan käyttämät järjestelmät ja tyyli. Lainauksessa kursivoidut kohdat osoittavat Kurki-Suonion lajittelutyylejä.

Ainakin julkinen arvostus on, siis viihteen arvostus on noussut, sitä *ei* siis niin selvästi vähätellä kuin ennen. Niillä on varmasti aika lailla *eri* lukijakunta. *Eri* ihmiset on kiinnostuneempia. Viihteessä myös on sitten tarkka kategoria, että viihdettä voi olla *parempaa* ja *huonompaa*. Viihde on ehkä, sanoisin, että viihde on *pimmallisempaa*, niin kuin henkiseltä sisällöltään. Siinä *ei* pyritä askarruttamaan lukijaa, vaan viihdyttämään häntä. (Kurki-Suonio 24.9.97)

Ruuskan kirja-arvosteluista osoittama negatiivinen strategia vastaa tiedon lajittelutyyleissä negatiivista tyyliä. Samoin voidaan olettaa, että myös kritiikkiin kuuluu läheisesti vertailu. Sillä perusteella voidaan olettaa, että Kurki-Suonion ja arvostelijoiden tapa puhua kirjoista on vähintäänkin saman henkinen: yhteisymmärrys on helppo saavuttaa.

Kun verrataan Kurki-Suonion kieltä Nikoskelaisen ja Rotkon kieleen, voidaan verrata sitä, missä aistikokemuksen tai aistikokemusten muodossa ajatukset heillä esiintyvät. Kurki-Suonion haastattelusta on laskettavissa, että hän käytti yli kuusikymmentäprosenttisesti visuaalisia, kolmekymmentäprosenttisesti kinesteettisiä ja viisiprocenttisesti auditiivisia ilmaisuja. Lisäksi hänellä oli yksi haju- ja kaksi makuaistiin liittyvää ilmaisua. Kurki-Suonion oma kieli ja ajattelu on erittäin voimakkaasti visuaalista kuten Nikoskelaisenkin kieli, jossa on puolet visuaalisia ilmauksia, kun taas Rotkon kielessä on kinesteettisiä ilmauksia yli puolet. Voisi ajatella, että Kurki-Suonio piti *Hytösen oireyhtymästä* tuolla perusteella hiukan enemmän kuin kirjasta *Saman taivaan alla*. Mikään ei kuitenkaan kustannustoimittajan haastattelun perusteella vahvista tällaista arvelua.

lajittelujärjestelmistä pystytään havaitsemaan, mitä henkilö mieltää ympäristöstään ja mihin tärkeysjärjestykseen hän laittaa havaintonsa paikkojen, asioiden, toiminnan, rahan, tiedon, ajan, esineiden, ihmisten ja hyödyn suhteen. Lajittelukohtien lisäksi puhutaan lajittelutyyleistä, jotka kertovat, miten henkilö havaitsemansa asiat mieltää. Lajittelutyylejä ovat yksityiskohdat ja kokonaisuudet, jako kahteen tai useampaan, listaaminen, positiivinen ja negatiivinen tyyli, sisäinen ja ulkoinen referenssi, kohti jotakin – pois päin jostakin, vertailut, polariteetti, vastaan väittäminen, kyllä mutta. (Grönfors ja Roos 1997, 124 – 134.)

Markkinointi saattaa maailmalle

Kustantajan keinot välittää tieto julkaisemistaan kirjoista kuluttajille ja myös yritykset vaikuttaa heidän ostopäätöksiinsä kuuluvat markkinoinnin piiriin. Kustantajilla on omia tiedotuslehtiään ja Suomen Kustannusyhdistykseen kuuluvat kustantamot julkaisevat yhdessä Vuoden kirjat –luetteloa. Tiedotuslehdet ja Vuoden kirjat –luettelo leviävät kirjakauppoihin, kirjastoihin ja tiedotusvälineisiin, jotka edelleen levittävät tietoa julkaistuista kirjoista. Myös kirjakauppojen näytevarastoihin ja arvostelijoille lähetettävät kirjat palvelevat markkinoinnin tarpeita.

Kirjakauppaketjujen (Suomalainen Kirjakauppa, Akateeminen kirjakauppa, Suomen Osuuskuntakirjakaupat Info Oy ja Kipa Oy tärkeimpinä) sisäänostajat ovat entistä tärkeämmässä asemassa, ja ilmoitusmarkkinoinnissa niiden joulu- ja keväluetteloihin pääseminen korostuu. Kirjojen mainontaa paperi- tai sähköisessä mediassa tekevät enimmäkseen kustantajat yksin tai yhdessä kirjakauppojen tai ketjun kanssa. Ilmoittelu puolestaan keskittyy voimakkaasti niihin kirjoihin, joiden myyntimenestykseen kustantamot eniten uskovat tai jotka jo ovat osoittaneet myyntimenestystä. Mainontaa tärkeämmäksi on viime vuosina noussut tiedottaminen, jonka kautta kirjailijoita markkinoidaan kirjakauppoihin tai muihin tilaisuuksiin esiintymään ja saadaan kirjailijoista henkilöhaastatteluja esimerkiksi naistenlehtiin. (Ks. myös Juntunen 1982, 89 – 91.)

Suuret kustantamot saavat helpommin median huomion kiinnitetyksi kuin pienet tai pienehköt kustantamot, joille taas julkisuus myyntiä edistävänä tekijänä on suorastaan elintärkeä. Tammi, joka aikoinaan laskettiin niin sanottuihin keskisuuriin kustantamoihin yhdessä Kariston, Gummeruksen ja Kirjayhtymän kanssa, voidaan nyt määritellä kuuluvaksi jo suuriin kustantamoihin, kun toisena vaihtoehtona on pienet erikoiskustantamot. Vuonna 1995 kirjojen myynnin mukainen suuruusjärjestys oli seuraava: WSOY, Otava, Valitut Palat – Reader's Digest, Helsinki Media, Gummerus ja Kirjakanava/Bonnier (Tammen emoyhtiö). Jos kirjojen myynti suhteutetaan liikevaihtoon Kirjakanava/Bonnier johti, koska sen kirjojen myynti oli 92 prosenttia liikevaihdosta; muilla liikevaihdosta suuri osa tulee kirjapainosta, lehdistä tai muusta toiminnasta, esimerkiksi WSOY:llä kirjojen osuus on puolet ja Helsinki Medialla vain kahdeksan prosenttia liikevaihdosta. (Toimialaraportti 1997, 48.)

Nykyisin varsinaiset kustannusyhtiöt jaetaan perinteisiin yleiskustantajiin ja pienempiin erikoiskustantamoihin (emt., 46). Kirjapaja kuuluu kokonsa puolesta Suomen kymmenen suurimman kustantamon joukkoon, vaikka sen liikevaihto tilikautena 1997 - 1998 oli vain noin kaksitoista prosenttia Tammi-konsernin liikevaihdosta. Kirjapaja on siis kuitenkin pienkustantaja, joka lasketaan julkaisuprofiiltaan erikoistuneisiin: sen julkaisemisen painopiste on uskonnollisessa ja teologisessa kirjallisuudessa. Siitä tuli osakeyhtiö 1.7.1996, kun se irtosi emoyhtiöstään Kotimaa-konsernista. Samalla siihen liittyi toinen erikoiskustantamo Kirjaneliö, joka lopetti oman toimintansa.

Osakeyhtiöksi muuttumisen myötä Kirjapaja Oy halusi kasvaa ja panostaa entistä enemmän yleiseen kirjallisuuteen. Vuoden 1998 alusta yleisen kirjallisuuden kustannuspäälliköksi tullut Laura Voipio alkoi kasvattaa myös kaunokirjallisuuden osuutta. Keväällä 1998 julkaistiin Aino-Kaarina Mäkisalón esikoisromaani *Keltainen kevät* ja syksyllä Sami Eteläláhdén *Piilopolku* ja Anja Kohosén *Nerokas nolla*, joka viime hetkellä päätettiin sijoittaa markkinoinnillisista syistä kirjastoluokkaan 99 eli elämäkertoihin.

Tässä luvussa käsitellään markkinoinnin vaikutusta kirjojen myyntimenestykseen. Markkinoinnin yksittäisistä tekijöistä julkisuus on viime vuosina noussut ehkä merkittävimmäksi myyntimenestykseen vaikuttajaksi kuten edellä olen esittänyt. Koska myös kustantamon koolla ja tyyppillä on vaikutusta kustantamon menestykseen, olen ottanut Tammen teosten lisäksi mukaan markkinoinnin merkityksen tutkimiseen kaksi Kirjapaja Oy:n esikoisteosta syksyiltä 1998 ja tarkastelen niiden saavuttamaa julkisuutta. Palkinto-organisaation vaikutusta tuodaan esille vuoden 1996 Finlandia-voittajan Irja Raneen *Nauravan neitsyen* avulla.

Markkinoinnin kilpailukeinot jaetaan yleisesti 4P:n mukaan, jotka ovat tuote, hinta, viestintä ja saatavuus (McDonald 1995, 133).³⁹ Tuotteeseen liittyviä markkinoinnin mahdollisuuksia ovat kirjan formaatti, nimi, kansi, takakansi ja mahdolliset liepeet. Suomessa kirjojen ulkonäkö on ostajille sisällön ohella merkittävä tekijä: sidotut suurikokoiset kirjat, jotka konkreettisestikin kestävät kulutusta, menestyvät ja ne koetaan arvonsa säilyttäväksi. Kirjan esineellistyminen ei ole vain suomalainen ilmiö, mutta toisaalta Suomessa eivät huokeat taskukirjat ole ohittaneet sidottujen kirjojen suosiota.

³⁹ 4P tulee englanninkielisistä sanoista *product, price, promotion, place*.

(Niemi 1983, 123 – 124.)⁴⁰ Hinta kilpailukeinona ei kirja-alalla ole merkittävässä asemassa (Brunila, Uusitalo 1989, 95; viittaa: Szenberg, Lee 1986). Suomessa kirjojen hinnat ovat nousseet muita hintoja hiukan nopeammin; arvonlisäveromuutosten myötä hinnat laskivat hieman, mutta kohosivat pian entistä suuremmiksi. Viestinnän alueeseen kuuluvat tiedotus ja mainonta. Saatavuus käsittää jakelukanavat: kirja-alalla muun muassa kirjakaupat, marketit ja kirjakerhot.

Tammen tiedotus menestyksen kätilönä

Hytösen oireyhtymän nimi oli yhtä kirjainta vailla valmis jo Nikoskelaisen lähetettyä käsikirjoituksensa Tammeen, jossa kirjailijan ehdottamasta nimestä *Hytösten* jätettiin *t*-kirjain pois, koska kustantamon mukaan kirjassa oli kysymys vain Pentti Hytösestä. Rotko ehdotti itse nimeä *Saman taivaan alla*, jota kustantamo ei pitänyt ihan onnistuneena, mutta parempaakaan ei löytynyt, ja kirja sai alkuperäisen nimensä. (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Tammessa kustannustoimittaja tilaa kannen graafikolta, joka toisinaan tekee varsin itsenäisesti kannen ja toisinaan tekee tiivistä ideointi- ja kuva-aiheen etsintätyötä yhdessä kustannustoimittajan kanssa.⁴¹ *Hytösen oireyhtymän* kanteen Kurki-Suonio ehdotti naivistista maalausta, koska ne yleensä ovat humoristisia. Kun sitten Hannu Riikosen kuva Vuoroin vieraisissa löytyi, Kurki-Suonio ja graafikko olivat yksimielisiä siitä, että se oli hyvä, varsinkin kun nimikin viittasi aviorikokseen. Myös kirjailija oli kansikuvaan ihastunut. (Kurki-Suonio 24.9.97.)

Rotkon kirjan kansikuvan valinta oli aika pulmallinen. Alkuperäinen ajatus oli, että se olisi tunnelmaltaan sadunomainen maalaus saaresta. Graafikko löysi Kimmo Kaivannon guassin Saari purjehtii ja halusi siihen voimakkaan punaisen ja sinisen raidan. Kurki-Suonio halusi raidat pois. ”Jälkeenpäin mä olen vähän katunut sitä, että siitä tuli vähän semmonen harmaa tästä kannesta... Voi olla et se menis vähän paremmin, erottus myyntipöydiltä, kun siinä olis ollut sitä väriä.” (Kurki-Suonio 24.9.97.)

⁴⁰ Niemi viittaa Kuivasmäen tutkimukseen todetessaan, että Päätalon kirjojen menestys perustuu osaksi kirjojen kokoon ja näköön (Kuivasmäki 1974).

⁴¹ Tammessa työskenteli 1996 yksi graafikko Ulla Vuorinen, joka kuoli 1999.

Takatekstit ja Tammen uutuusluettelon tekstit Kurki-Suonio kirjoittaa itse. Tavallisesti luettelon tekstejä tarvitaan paljon aikaisemmin kuin takatekstiä (Kurki-Suonio 24.9.97). Nikoskelaisen kirjan kohdalla esittelyteksti oli niin valmis, että se käytettiin melkein sanasta sanaan takatekstissä.

Neuro-Linguistic Programmingin mukaisia aistipohjaisia ilmauksia on poimittu Nikoskelaisen takatekstistä: kinesteettiset on osoitettu kursiivilla, visuaaliset alleviivauksella ja audittiiviset puolilihavalla. Kinesteettisiä ilmauksia on hiukan enemmän kuin visuaalisia. Jotkin ilmaukset voidaan käsittää vastaanottajan aistijärjestelmän mukaan toisinkin: 'komentaminen' voi jollekin merkitä kuuloaistimuksen asemesta tuntoaistimusta, 'nauraminen' tuntoaistimuksen sijasta kuuloaistimusta, 'mankeloidut lakanat' tuovatkin toiselle ensiksi hajuaistimuksen eikä tuntoaistimusta kuten tässä on laskettu. Tosin harvinaisina haju- ja makuaistimukset lasketaan usein kinesteettisiksi. Kinesteettisiä ilmauksia on jälleen enemmän kuin muita kuten Nikoskelaisen omassakin tekstissä ja Kurki-Suonion haastattelussa. Kaikki aistikanavat ovat kuitenkin käytössä, myös hajuaistiin liittyvä, jos 'mankeloidut lakanat' tuovat tuoksuaistimuksen jollekulle lukijalle. Yleisesti voisi sanoa, että NLP:n näkökulmasta takateksti on varsin houkutteleva, toisin sanoen myyvä.

Sydänoireet pysäyttävät lastenlääkäri Pentti Hytösen tarkastelemaan elämän hiekkakerämaata. Nuoremmat ajavat ohi uralla, rivitalokodissa **komentaa** vaimo, eikä makuuhuoneessa ole *naurettu* aikoihin. Kun näköpiiriin purjehtii viehkeä taiteilijatar, on nuhteeton tohtori *kypsää* viljaa.

Myös Aila-rouva katsoo peiliin: eivätkö *mankeloidut lakanat* ja pianoa **soittavat** tyttäret riitä? Auttaisiko värianalyysi? Tunnollisessa lehtorissa ja perheenäidissä *käynnistyy levottomuutta herättävä* muutos, ja Hytösten perhedynamiikkaa pöydän alta tarkkailevalla koiralla riittää ihmettelemistä.

Riemastuttava avioliittoromaani hyvin toimeentulevan pariskunnan keski-
iän kriisistä ja selviytymisstrategioista. Hytösen oireyhtymä on Eeva Nikoskelaisen, turkulaisen apulaisprofessorin esikoisteos. (Nikoskelainen 1996, takateksti.)

Etuliepeessä mainitaan alluusiona Nikoskelaisen lääketieteellisen uran ja tutkimuksen lisäksi, että hän on suurperheen äiti, ”tuntee hyvin kodinhoidon arjen ja harrastaa mökkeilyä, kaikenkarvaisia lemmikkieläimiä ja golfia”. Siten Nikoskelainen paikannetaan houkuttelevasti lääkärilukijoille, suurelle joukolle perheellisiä vastaanottajia ja yhä kasvavalle ryhmälle golfin harrastajia.

Takaliepeessä esitellään Tuula Rotkon kirja *Saman taivaan alla*, jonka avulla Nikoskelaisen kirja paikannetaan syksyn kotimaisiin esikoisiin.

Rotkon kirjan takakansitekstissä on tasapuolisesti kinesteettisiä ja visuaalisia ilmauksia. Takateksti poikkeaa hiukan Tammenlehden tekstistä. Rotkon omassa kielessä on yli puolet kinesteettisiä ilmauksia. Siinä mielessä takateksti ei vastaa sen enempää Rotkon kuin Kurki-Suonionkaan omaa kieltä. Muita aistikanavia kuin kinesteettistä ja visuaalista ei takatekstissä käytetä, joten sillä perusteella Rotkon kirjan takateksti ei ole yhtä myyvä kuin Nikoskelaisen. Aisti-ilmaukset on lainauksessa osoitettu kuten Nikoskelaisen kirjan takatekstissä.

Nuoripari *matkaa* potkukelkalla kohti kaukana siintävää saarta, istuimella vällyihin *käärity* vauva. Pohjanlahden *viima* ei lannista toiveikkuutta: yhteinen onni on alkamassa, ja niin myös Satu-tytön elämäntaival.

Hyljesaarella Satu saa mumultaan *vahvat* elämän eväät, ja niitä hän tarvitseekin, kun isä katoaa keväisille hyljejäille, ja kaupunkiin muuttava perhe saa isäpuolen mukana *turvattomuuden* vakituisesti vieraakseen.

Tummista juonteistaan huolimatta Tuula Rotkon Hailuodon maisemiin sijoittuva esikoisromaani hohtaa valoa ja elämänuskoa. Suomalainen luonto on *vahvasti* mukana pohjoisen ihmisten kohtaloissa. (Rotko 1996, takateksti.)

Etuliepeen tekstissä mainitaan alluusiona Rotkon työ toimittajana ja vapaana kirjoittajana ja erikseen hänen 1970-luvulla televisioon tekemänsä neliosainen Hailuotoon sijoittuva filmikertomus. Lisäksi etuliepeessä mainitaan Hailuoto, jossa hän on asunut vuosia lapsena ja myöhemmin oman perheensä kanssa.

Takaliepeessä esitellään Nikoskelaisen kirja, jonka avulla Rotkon kirja paikannetaan syksyn kotimaiseksi esikoiskirjaksi.

Tammen tiedotus onnistui Eeva Nikoskelaisen kohdalla hyvin, ja se varmaan heijastuu myös myyntimenestykseen. Isoja henkilöhaastatteluja usein pienen arvostelun kera oli syksyn 1996 aikana Kodin Kuvalehdessä, Iltalehdessä, Salon Seudun Sanomissa, Turun Sanomissa, Helsingin Sanomissa ja turkulaisessa Aurorossa. Arvosteluja oli kaiken kaikkiaan kaksikymmentäneljä. Tuula Rotkosta ei ollut yhtään aikakauslehtiartikkelia kirjan ilmestymissyksynä vaan esimerkiksi Seurassa kesällä 1997. Arvosteluja oli kuudessa lehdessä.

Tiedotusvälineet tekevät joistakin kirjailijoita, toisista taas eivät, ja sitä kautta tulee myös jako hyvin myyviin ja huonosti myyviin kirjailijoihin. Taija Tuomisen haastatteleminen esikoiskirjailijoiden mielestä niin sanottu suuri yleisö tuntee vain muutamia kirjailijoita, joiden teoksia luetaan jatkuvasti. (Tuominen 1998, 76.)

Mainonta vahvistaa menestyksen

Syksyllä 1996 Kustannusosakeyhtiö Tammi keskitti mainontansa neljään aikakauslehteen ja neljään suureen sanomalehteen. Aikakauslehdissä oli neliväriset koko sivun ilmoitukset: ET-lehdessä kolme kertaa, Annassa kerran, Kodin Kuvalehdessä (KK) kerran ja Suomen Kuvalehdessä (SK) samoin kerran. Ilta-Sanomissa (IS) oli koko sivun ilmoitus kaksi kertaa, Helsingin Sanomissa (HS) kaksi kertaa puolen sivun ilmoitus sekä Aamulehdessä (AL) kerran ja Turun Sanomissa (TS) kerran neljäsovasivun ilmoitus. (Peltonen 24.11.97.)

Hytösen oireyhtymä on mukana kahdeksassa ilmoituksessa kirjan kannen ja kirjailijan kuvan kera tai pelkästään kirjailijan tai kannen kuvan kera. Pääotsikkoina oli joko ”Huvitus ei pidä hengissä, mutta se helpottaa.” – Kaari Utrio (ET 8.9.96, HS 17.9.96, IS 20.9.96, ET 2.10.96, KK 7.11.96) tai ”Komeita tarinoita – nautittavia elämyksiä” (Anna 15.10.96, SK 22.11.96, TS 20.11.96).

Kun ilmoituksen otsikkona on lainaus Kaari Utriolta ”Huvitus ei pidä hengissä, mutta se helpottaa” – Kaari Utrio, hänen kirjansa *Iisalmen serkku ja muita kertomuksia* on jo otsikonkin ja usein suurimman kuvan takia ilmoituksen päätuote ja saa siten suurimman painoarvon. Otsikko allusoi ilmoituksessa esiintyvät kirjat viihteeseen. Samalla otsikolla varustetut ilmoitukset olivat ET-lehdessä kaksi kertaa (liitteet 1 ja 2), Kodin Kuvalehdessä kerran (liite 3), Aamulehdessä kerran (liite 4), Helsingin Sanomissa kerran (liite 5) ja Ilta-Sanomissa kerran (liite 6).

Utrion kirjan ja *Hytösen oireyhtymän* lisäksi ilmoituksissa on useimmiten mukana Sirpa Mäkelän historiallinen romaani *Henrietta ja vallan varjot*, Pirjo Tuomisen historiallinen romaani *Suuren joen maa*, dekkarit Leena Lehtolaisen *Luminainen* ja Olavi Kokon *Kahdeksan kuningattaren peli* ja John Irvingin *Tuulesta temmattu tyttöystävä*. Lisäksi Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien ilmoituksissa on mukana joitakin tietokirjoja. Kaari Utrio, Pirjo Tuominen ja Leena Lehtolainen ovat Tammen parhaiten myyviä kotimaisia kirjailijoita ja John Irving käännöskirjallisuuden suosituimpia tekijöitä. Kaikissa ilmoituksissa Nikoskelaisen kirja on vasemmassa alalaidassa eli suhteellisen huomaamattomassa paikassa mainonnan havaitsemisesta tehtyjen katseen kulkusuunnan tutkimusten mukaan. Aamulehdessä otsikon ”Huvitus ei pidä hengissä, mutta se helpottaa” alla on Utrion ja Tuomisen kirjojen lisäksi Riitta Jalosen Taudin synty, Anna Heinämaan Verna, sisareni ja Tuula Rotkon kirja oikeassa alalaidassa (liite 4).

Yllättävää ilmoituksissa on se, että niiden teksti on varsin vähän aistivoimaista, vaikka informaation lisäksi mainosten tehtävänä on vaikuttaa kuluttajiin. Toisaalta Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien ilmoituksessa otsikko on liitetty Utrion kirjan kannesta suurennettuun historialliseen kuvaan, jossa kaunis iltapukuinen nainen painautuu komean upseerin syliin.

Tekstin ja kuvan välinen yhteys luo viestille erityismerkityksen (Vestergaard, Schrøder 1985, 34). Mainituissa ilmoituksissa viestitään muun muassa, että lukeminen tarjoaa pakotien arjesta, jossa vain ollaan hengissä, ja että huvitusta ja helpotusta antaa rakkaus ja katseen kääntäminen menneeseen. Mainonnan ja massamedian pitää miellyttää lukijoita, ja siksi ne heijastavat heidän asenteitaan, toiveitaan ja unelmiaan (emt., 120 – 121).

Eskapismi arjesta rakkauteen ja unelmanomaiseen maailmaan ovat hyvin kaupaksi menevän romanttisen viihteen keskeisiä piirteitä. Myös muille kuin viihdettä lukeville rakkaus ja tunteet ainakin jossain muodossa ja arkea virkistävät poikkeukset ovat lähes välttämättömyyksiä. Siinä mielessä Tammen ilmoitukset ovat onnistuneita. Nikoskelaisen kirjan potentiaalisten ostajien kannalta myös lehtivalikoima, erityisesti Helsingin Sanomat ja Turun Sanomat sekä ET-lehti ja Suomen Kuvalehti, on perusteltu.

Toisen pääotsikon ”Komeita tarinoita – nautittavia elämyksiä” alla on Nikoskelaisen, Utrion ja Tuomisen kirjojen lisäksi Märta Tikkasen romaani *Yksityisalue*, joka on koottu kirjeistä, sekä Katriina Rinteen muistelmateos *Onko äiti kotona?* (Suomen Kuvalehti, liite 7; Turun Sanomat, liite 8.) Annassa on Nikoskelaisen ja Rotkon kirja Heinämaan, Lehtolaisen ja Jalosen kirjan kanssa (liite 9). Saman otsikon alla on Rotkon kirja ET-lehdessä (liite 10). Otsikko ”Komeita tarinoita – nautittavia elämyksiä” ei kytkeytynyt mihinkään kuvaan: kaikissa neljässä ilmoituksessa oli kuvituksena vain kirjojen kannet yhtä suurina.

Kahdessa ilmoituksessa on otsikkona lainaus joltakin Tammen kirjailijalta kuten niissä ilmoituksissa, joissa käytetään Utrion lainausta. Otsikolla ”Olen varmasti oppinut painiessani enemmän kuin luovan kirjoittamisen kursseilla.” – John Irving oli ilmoitus Ilta-Sanomissa (liite 11). Irvingin kirjan *Tuulesta temmattu tyttöystävä* takana on ilmoituksessa suurena kokoavana kuvana painitilanne ja muina kirjoina Stephen Kingin *Epätoivon kaupunki*, Sandra Brownin *Tavoittamaton*, Mary Higgins Clarkin *Kukkia kauneimmalle*, Ilkka Kylävaaran *Nousukierre*, Jalosen kirja ja kaksi lastenkirjaa. Kaikki

ilmoituksessa mukana olevat kirjailijat ovat tunnettuja ja heidän kirjansa hyvin myyviä. Otsikon ansio on vain siinä, että se on huomiota herättävä, mutta kiinnostanee aivan erilaisia lukijoita kuin kolme vahvaa viihdenimeä King, Brown ja Higgins Clark. Saman ilmoituksen kotimaiset romaanit ja lastenkirjat tuntuvat myös olevan väärässä seurassa. Alluusio hyvin menestyviin kirjoihin on tietysti Rotkon kannalta hyvä asia.

Kolmas kirjailijalainaus on Helsingin Sanomissa otsikkona ”Eläintarhan johtajan vaimo varasti humalapääissään harvinaisen simpanssin.” – Peter Høeg (liite 12). Høegilta lainattu otsikko on yllättävyydessään ja mielikuvitusta kutkuttavana parempi kuin Irvingin lainaus. Katseen kiinnostavana pohjakuvana on Høegin kirjan *Nainen ja apina* kannesta surrealistinen suurennos alastomasta naisesta viidakossa puhelinkoppiin nojaamassa. Muita ilmoituksen kirjoja ovat Heinämaan, Jalosen, Kylävaaran, Rinteen ja Rotkon kirjojen lisäksi Allan Mutkan omaelämäkerrallinen romaani *Tsuppari*, Tomi Kontion runokokoelma *Lukinkehrä* ja Steve Turnerin Beatles-laulujen tarinat kirjassa *Kovan päivän ilta*. Ilmoituksiin yhdistetyillä kirjoilla ei ole mitään tekemistä keskenään eikä mielekästä yhteyttä otsikkoon.

Tammen logon yhteydessä kaikissa ilmoituksissa on jossain muodossa joko viesti ”Syksyn uudet lukuromaanit kirjakaupoista” tai ”Syksyn uudet kirjat nyt kirjakaupoissa”.

Keskittäminen näyttäviin ilmoituksiin ja vain muutama mediaoihin on markkinoinnin kannalta tehokasta, mutta rajallisista mainosmäärärahoista johtuvat, erilaisia kirjoja epämääräisesti yhdistävät kokonaisuudet eivät palvele mainonnan tehtävää vaikuttaa kuluttajiin. Toisaalta kirjamainonnalla ei ole paljoakaan vaikutusta kirjojen myyntiin, koska vuosittain ilmestyvien satojen uutuusnimikkeiden takia ei yhdestä teoksesta voida tehdä ainutlaatuisia merkkituotetta mainonnan kumulatiivisella vaikutuksella. Mainonnan merkitys kustannusalalla kohdistuu ennen kaikkea jälleenmyyntiportaaseen, tiedotusvälineisiin ja kirjailijoihin. (Brunila, Uusitalo 1989, 75 – 76.)⁴²

Kun mainonta kirja-alalla yleensäkin on yhä enemmän keskittynyt tunnettujen tekijöiden kirjoihin, joille on jo valmiiksi odotettavissa myyntimenestys, tiedottamisen merkitys on kasvanut entisestään. Kriitikoille lähetetään ilmaisia arvostelukappaleita, koska yksittäisen kirjan pääsy arvosteltavien joukkoon vaikuttaa ratkaisevasti sen myyntiin: tiedotusvälineissä esillä oleva kirja kannattaa lukea, vaikka kritiikki olisikin

⁴² Mainonnan merkityksestä myös pääluvussa ”Parantumaton oireyhtymä ja kustannustoimittaja”.

huono (emt., 78). Siitä, kuinka ajankohtaisia aiheita kirjailijasta tai hänen teoksestaan tiedotus voi nostaa esiin tai kuinka kiinnostavaksi tekijä voidaan kuvata, riippuu, tarttuvatko mediat kustantamon tiedotukseen. Toisaalta myös kustantajan mainonta vaikuttaa median kiinnostuksen heräämiseen. Lehtiartikkelit ovat kustantajalle ilmaisia ja monin verroin tehokkaampia kuin maksetut ilmoitukset.

Julkisuus ihastuu nerokkaaseen nollaan

Harvasta kirjasta kustantamoissa kiinnostutaan ja innostutaan yhtä laajasti kuin Kirjapaja Oy:ssä keväällä 1998 Anja Kohosen käsikirjoituksesta, joka oli pitkähköön ollut käsittelemättömien tekstien pinossa yleisen kirjallisuuden osastolla.⁴³ Anja Kohonen on syntynyt 1962, työskennellyt ensin UPM Kymmenen sihteerinä ja myöhemmin kustannuslaskijana Euroopan neuvostossa Strasbourgissa. Mentyyään Ranskassa silmälääkäriin ajokorttia varten hän sai monien tutkimusten jälkeen tietää, että synnynnäinen suurikokoinen kysta vie tilan vasemman aivopuoliskon puhealueilta ja seurauksena on useiden neuropsykologisten erikoishäiriöiden yhdistelmä. Agnosioille on ominaista, että ihminen näkee mutta ei tunnista näkemäänsä. (Neuropsykologiset tiedot: Laaksonen 1998, 213 – 218.) Kohosen vamma on niin suuri, etteivät samalla tavalla ainakaan aikuisina vammautuneet yleensä kävele saati sitten puhu, kirjoita ja laske, mutta Kohonen puhuu seitsemää kieltä ja työskenteli tarkkuutta vaativassa tehtävässään menestyksellisesti useita vuosia sairauseläkkeelle jäämiseensä asti.

Kirjapajassa nähtiin, että Kohosen kirjasta voidaan tehdä tapaus, varsinkin kun hän itse osoittautui sanavalmiiksi, humoristiseksi ja edustavaksi nuoreksi naiseksi.⁴⁴ Käsikirjoituksen työnimenä oli pitkään *Älä osta silmälaseja*, jota markkinointi ei pitänyt onnistuneena. Myös *Nainen joka näki lentäviä päitä* oli ehdolla. Tekstissä Kohonen itse mainitsee, että hän sai lapsena ja koulussa usein negatiivista huomiota omituisella käytöksellään ja kömpelyydellään, ja niin hän alkoi pitää itseään täytenä nollana.

⁴³ Kirjapajan henkilökunnan viikoittaisessa kokouksessa 17.2.98 kustannuspäällikkö Laura Voipio selosti yöllistä lukukokemustaan innostuneena ja lumoutuneena. Hän ei ollut pystynyt nukkumaan vaan herättänyt miehensäkin kertoakseen käsikirjoituksesta. Voipio oli pelännyt soittaa Kohoselle, koska hän ei osannut muodostaa käsikirjoituksesta mielipidettä; ehkä se oli tehty pilailumielessä tai jos se todella oli omaelämäkerrallinen, tekijä saattaisi olla puhkekyvytön.

⁴⁴ Kirjapajaa koskevat tiedot perustuvat työskentelyyni Kirjapaja Oy:n yleisen kirjallisuuden kustannuspäällikkönä 1987 – 1990 ja markkinointipäällikkönä 1998 – 1999.

Käsikirjoitus ja tekijä itse osoittivat Kirjapajalle ja myöhemmin medialle, että määritelmä oli väärä. Koska teksti on humoristinen, ilkamoiva ja suora, kirjalle päätettiin antaa paradoksinen nimi *Nerokas nolla*.

Anja Kohonen kertoo kirjassaan lapsuudestaan, nuoruudestaan ja varsinkin diagnoosin löytymisestä ja elämästä vamman kanssa. Hän kertoo monista kommelluksista kuten esimerkiksi siitä, kun hän sekoittaa liikennemerkin ja ihmisen toisiinsa tai siitä että hän näkee usein television uutisten lukijan pään lähtevän lentoon. Tyyli on kepeä ja itseironinen.

Kuvien tunnistus jatkui. Tällä kertaa minun piti kertoa, mitä näin pelkistetyissä mustavalkoisissa piirustuksissa. Katsoin hetken kuvaa. Se oli selvä salaatti, tarkemmin sanoen batavia. Kerroin tutkijalleni, mitä näin. Hän katsoi minua hämmästyneenä. Olin näkevinäni, että hänellä oli naurussa pitelemistä. Mitään sanomatta neurologi näytti minulle seuraavan piirroksen. Ihmettelin mielessäni, miksi testeissä näytettiin pelkkiä salaattilajikkeita, sillä kuva esitti selvästi röpöliäistä lollorossoa. Kolmantena olisi varmaan vuorossa jäävuorisalaatti. Neurologi purskahti raikuvaan nauruun, kun kerroin naama peruslukemilla, että kuva esitti lollorossoa. Oikeasti kuvat nimittäin esittivät riikinkukkoa ja haitaria! ”Minulla taitaa olla salaattisyndrooma”, annoin diagnoosini. ”Ehdottomasti”, neurologi totesi hytkyen vieläkin naurusta. (Kohonen 1998, 66 – 67.)

Nerokkaan nollan markkinoinnissa Kirjapaja päätti korostaa tositarinan sensaatiomaisuutta ja panostaa erityisesti tiedotukseen. Kirjakauppaketjujen kanssa neuvotellaan keväisin niiden kampanjakirjoista ja joululuetteloon otettavista tuotteista. Kohosen kirja saatiin mukaan Akateemisen kirjakaupan, Suomalaisen kirjakaupan, Info-ketjun ja Kipa-ketjun joululuetteloihin. Akateemisen kanssa sovittiin Taiteiden yö – tapahtumasta 27.8.1998, jolloin kirja ilmestyisi. Samana päivänä luvattiin järjestää tiedotustilaisuus medialle. Ennakkoon ketjuille lupailtiin myös Anja Kohosen pääsyä televisioon ja yleensäkin runsasta julkisuutta, mistä ei ollut vielä keväällä mitään varmuutta. Kohonen oli kansikuvana kirjakauppoihin, kirjastoihin ja medialle lähetettävässä Kirjapajan tiedotuslehdessä Kirjavitriinissä. Oman tiedotustilaisuutensa lisäksi hän esiintyi Kirjapajan yleisen kirjallisuuden syysinfossa 30.9.1998 ja libristi-illoissa Helsingissä 3.11.1998 ja Turussa 28.10.1998.

Nerokas nolla valmistui 15.8.1998, mutta se päästettiin kauppoihin vasta julkistamisviikolla. Kirjan painos oli 5 100 kappaletta. Myynti vuoden 1998 loppuun mennessä oli 2 550 kappaletta, mikä esikoisteokselle on poikkeuksellisen hyvä. Myynti jatkui varsin hyvänä vuonna 1999, ja painos tulee loppumaan vajaassa kahdessa vuodessa

ilman alennusmyyntiin joutumista, mikä on ihanteellinen varaston kiertonopeus ja erityisen hyvä ensipainoksen poikkeuksellisen suuruuden takia.

Anja Kohonen oli 27.8.1998 sekä ykkösen että kolmosen aamu-Tv:ssä. Puolet Sunnuntai-raportin ohjelma-ajasta 11.10.1998 täytti hänen haastattelunsa. Lisäksi hän oli mukana TV-ohjelmassa Kaken pesula 22.11.1998 ja ohjelmassa Akuutti uudenvuodenpäivänä 1999. Kohosta haastateltiin myös useissa radio-ohjelmissa. Turun kirjamessuilla 16. – 18.10.1998 hän esiintyi päälavalla.

Suuret aikakauslehdet tekivät Kohosesta laajoja värikuvallisia artikkeleita, joita syksyn 1998 kuluessa oli yhteensä yhdeksässä lehdessä. Ensimmäisinä ehättivät julkaisemaan juttunsa Gloria heinä-elokuun Loma-Glorian kirjallisuusliitteessä sekä Seura ja Pirkka heti tiedotustilaisuuden jälkeen. Neljässä sanomalehdessä oli laaja henkilöhaastattelu ennen joulua, ensimmäinen Kohosen nykyisen kotipaikkakunnan lehdessä Valkeakosken Sanomissa 27.8.1998. Artikkelien painopiste oli sensaatioissa tai elämänmyönteisyydessä, jota kirja ja tekijä itse heijastavat. Tyypillisiä otsikoita olivat muun muassa seuraavat: ”Anja Kohonen on kirjailija vailla vasenta aivolohkoa. Bussissa toisen syliin, ravintolassa käsi toisen salaattiin...” (Hämeen Sanomat 15.11.98.) ”Sydämellä näkee parhaiten” (Kodin Kuvalehti 24/98). ”Se piru puhuu seitsemää kieltä!” (Matkaan 11/98).

Varsinaista kritiikkiä ei julkaistu lainkaan syksyn 1998 aikana, minkä osaltaan selittää se, että *Nerokasta nollaa* ei luokiteltu kirjastoluokkaan 84. Artikkeleissa on muutamia mainintoja kirjasta. ”Syksyn merkillisimpiä kirjoja on Anja Kohosen Nerokas nolla... Nerokas nolla on taistelutahtoa säihkyvä kirja, jossa lukijaa viehättää myös kirjoittajan elegantti, lähes aristokraattinen elämänasenne...” (Matkaan 11/98.) ”... Anja Kohosen ’sairauskertomus’ on niin merkillinen, että se on pakko lukea kertaistumalta tullakseen vakuuttuneeksi siitä, että totta se on. Sitä paitsi se on kirjoitettu harvinaisen raikkaasti, kun ottaa huomioon, että se käsittelee pelkästään sairauden ilmenemistä.” (Anna 43/98.)

Kirjapajan tavoitteet saada Kohoselle ja hänen teokselleen julkisuutta onnistuivat erinomaisesti. Ratkaisevia tekijöitä olivat ilmiselvästi tekijän erinomainen esiintymiskyky ja kirjan uskoton tositarina. Molemmat television aamuohjelmat innostuivat Kirjapajan yhteydenotoista vasta, kun ne saivat nähtäväkseen Anja Kohosesta tehdyn yliopistollisen opetusvideon. Televisio puolestaan on niin vahva vaikuttaja, että muu media seuraa perässä.

Vaikka myynti ensimmäisenä syksynä olikin poikkeuksellisen hyvä esikoisteokselle, Kirjapaja ja kirjakauppaketjut olivat julkisen kohun takia myös hiukan yllättyneitä, ettei myynti ollut vieläkin suurempi. Molemmat tahot arvelivat syyksi, että Kohosesta oli kirjoitettu niin paljon ja lukijat luulivat jo lukeneensa lehdistä kaiken mahdollisen, ettei kirjaa ollut enää tarpeellista hankkia. Kohonen jatkoi pyydettyä ja pidettyä puhujana kiertuettaan erilaisissa tilaisuuksissa myös vuonna 1999.

Suomalaisten mielikirjojen piirteistä yllättävän moni sopii *Nerokkaaseen nollaan*. Se on realistinen, siinä kuvatut tapahtumat ovat hauskoja ja niistä kerrotaan humoristisesti. Kerrontatyyli on siinä määrin suoraa ja toteavaa, että Kohosen saaman palautteen mukaan miehetkin voivat sen lukea. Romantiikkaa siinä ei ole lainkaan, mutta romanttisen viihteen suosioon vaikuttava samaistumisen mahdollisuus on vankka: vaikka Kohosen kertomuksessa liikutaan paljon seurapiireissä ja häntä itseään luullaan usein suurlähettilääksi tai muuksi merkkihenkilöksi, hänen kokemansa kimmellukset ja tyyli kertoa niistä antavat lukijalle mahdollisuuden kokea hänet vertaisekseen. (Vrt. luvut ”*Hytösen oireyhtymä* ja suomalaisten mielikirjat” ja ”*Viihde ja Hytösen oireyhtymä*”.)

Myös Kuivasmäen bestseller-tutkimuksen piirteistä kahta lukuun ottamatta kaikki sopivat *Nerokkaaseen nollaan*. Sen aihepiiri on kiinnostava, siinä on jännittävyttä, seikkailua ja huumoria, se on demokraattinen, päähenkilö on voimakas, harmoninen persoona ja sittenkin suopea muille, vaikka Kohonen kuvaakin itseään itsekkääksi nautiskelijaksi. Kirja on eittämättä saanut myös julkisuutta. Bestsellereille ominaisista piirteistä vain sentimentaalisuus ja kirjan suuri koko eivät sovi *Nerokkaaseen nollaan*. (Ks. Kuivasmäki 1974, 31 – 79.)

Samaan aikaan *Nerokkaan nollan* kanssa ilmestyi Kirjapajan syksyn toinen esikoisteos Sami Etelälähden *Piilopolku*, jonka painos oli 2 500 kappaletta. Vuoden 1998 loppuun mennessä sitä oli myyty 378 kappaletta, mikä on esikoisromaaniksikin erittäin vähän. Etelälahti on 1966 syntynyt helsinkiläistynyt free lance –kirjoittaja, josta oli tehty ennen kirjan ilmestymistä jokunen artikkeli hänen vetämiensä Himalajanvaellusretkikuntien takia. Tekijä on aiemmin kirjoittanut runoja, novelleja ja yhden romaanikäsikirjoituksen. Kirjapaja ei erityisesti panostanut *Piilopolun* julkistamiseen eikä myöskään onnistunut herättämään uutta kiinnostusta Etelälahtea tai hänen esikoisromaniaan kohtaan. Tekijä esiintyi Kirjapajan yleisessä tiedotustilaisuudessa Helsingissä.

Piilopolku kertoo pienen viisivuotiaan pojan näkökulmasta perhe-elämästä ja perheen hajoamisesta 1970-lukulaisessa espoolaislähiössä. Lapsinäkökulma ja tekijän omasta kokemusmaailmastaan ammentamat muistot ovat tyypillisiä useille esikoisteoksille kuten tässäkin tutkielmassa esiin tuodulle Tuula Rotkon kirjalle. *Piilopolku* oli hyvin lähellä päästä Helsingin Sanomien esikoiskirjakilpailuun.⁴⁵

Kirjapajan arkistossa on vain kaksi lehtileikettä Etelälahdesta ja *Piilopolusta*. Sanansaattajassa oli normaali arvostelu numerossa 49/98 ja Länsiväylässä 23.9.98 iso kuvallinen henkilöhaastattelu ja arvostelu. ”Tiukka näkökulma pitää koko teoksen ajan ja siksi Etelälahden esikoiskirja on harvinaisen korkeatasoista lapsikuvausta.” (Pihjerta 23.9.98)

Suomalaisten mielikirjoille tyypillisiä piirteitä *Piilopolussa* on niukasti. Se on kyllä realistinen, mutta kriitikko Pihjertan mainitsema tiukka lapsen näkökulma tuo siihen fantasian makua. Se on lähiökuvaus, jossa pikkupoika Jani pakenee mielikuvituksessaan kesämökin onnelaan. Maaseudun arvostamisen voi sanoa näkyvän Etelälahden teoksessa saman suuntaisesti kuin Nikoskelaisen kirjassa, mutta se ei saa kuitenkaan yhtä suurta painoarvoa kuin *Hytösen oireyhtymässä*, jossa se on keskeinen teema. Huumoria on esimerkiksi siinä kohtauksessa, jossa Jani pienen pojan tietojen ja omien kuvitelmiensa perusteella juttelee kohtaamansa alkoholistimiehen elämästä. ”Puliukkojen valtakunnassa on kaikki aina huonosti, siellä juodaan viinaa yöt ja päivät’, sanon... Minä tiedän, että puliukot polkevat Heikintorille ostaakseen viinaa. Heillä on siellä oma pankki, josta he saavat rahaa viinaa varten.” (Etelälahti 1998, 57 - 58.)

Etelälahti on mies, mutta hänen esikoisteoksensa aihepiiri ja näkökulma eivät ole kovinkaan tavallisia mieslukijoiden suosikkilistoilla. (Vrt. pääluku ”*Hytösen oireyhtymä* ja suomalaisten mielikirjat”.) Kuivasmäen käyttämät bestsellereiden ehdot eivät myöskään kovin voimakkaasti täyty *Piilopolun* kohdalla. (Ks. Kuivasmäki 1974, 31 – 79.)

⁴⁵ Kriitikko Jukka Petäjä oli kertonut palkintojenjakotilaisuudessa 12.11. Laura Voipiolle, että Etelälahden teos putosi valikoimasta vasta viimeisessä äänestyksessä (Voipion tiedonanto Kirjapajan henkilökunnan kokouksessa 17.11.98).

Kritiikki arvottaa ja määrittelee menestyksen

Kritiikin tehtävänä on tulkita teosta lukijoille. Tulkintaan liittyy arvottamista, joka tapahtuu vertaamalla arvosteltavaa tekstiä esimerkiksi muihin teoksiin, ”todellisuuteen” tai kriitikon ennakko-odotuksiin. Arvostelun suunnan näyttävät kulttuurilehdet ja valtakunnallisten lehtien ammattikriitikot, joita maakuntalehtien arvostelut kustantajien tiedotustekstien ja takakansitekstien lisäksi saattavat toistaa sanavalintoja myöten. (Lappalainen 1988, 195.) Arvostelijat itse (29 prosenttia miehistä ja 43 prosenttia naisista) pitävät kritiikin tehtävänä tiedon jakamista ja tuoteselosteen antamista (Jokinen 1988, 68). Arvostelun ilmestymisen nopeus paljastaa teoksen arvon kirjallisuuden välitysinstituutiossa ja mahdollistaa arvostelujen toimimisen kirjautusten yleisöjen ensimmäisenä informaatiopisteenä (Eskola 1972, 53).

Kriitikot edustavat myös kirjallisuuden reseptiota ohjatessaan sitä samalla kun he tulkitsevat sitä (Vaittinen 1985, 128). Esikoiskirjailijoiden on vaikeampaa päästä arvosteluissa esiin kuin kokeneempien tekijöiden. Usein esikoiskirjat myös niputetaan arvosteluissa yhteen. Helsingin Sanomien esikoisteospalkinto, joka oli aikaisemmin J. H. Erkon esikoisteospalkinto, on lisännyt näiden teosten näkyvyyttä. Esikoiskirjailijoita oli vuoden 1996 kyselyn perusteella haastateltu eniten Helsingin Sanomissa ja seuraavina tulivat Ilta Sanomat, Turun Sanomat, Aamulehti ja Hufvudstadsbladet. Aikakauslehdissä heitä oli haastateltu eniten Annassa, naistenlehdissä yleensä ja Me naisissa. (Tuominen 1998, 37, 106 - 107.)

Feministiset kirjallisuudentutkijat ovat kiinnittäneet huomiota kritiikin sukupuolisiin käytäntöihin. Mieskirjailijat ja miesarvostelijat käyttävät naiskirjailijoista ja heidän teoksistaan stereotyyppioita, ja arvosteluissa on runsaasti adjektiiveja. Jos kirjailija on mies tai hänen sukupuolensa ei paljastu, arvostelussa käytetään aktiiviverbejä ja harvat adjektiivit ovat voimakkaan positiivisia. (Moi 1990, 52 - 53.) Kuten aikaisemmin on todettu, suurin osa kirjallisuuskritikoista on miehiä. Helsingin Sanomien kirjailistoilla Nämä kirjat käyvät kaupaksi ... mutta älkää unohtako näitä vuosina 1969 - 1985 kriitikoiden suosittamista kotimaisista kaunokirjoista 23 prosenttia oli naisten kirjoittamia (Eskola 1990, 178).

Kriitikot Nikoskelaisen kirjan ensi lukijoina

Arvottaminen ja vertailu muihin teksteihin, ”todellisuuteen” tai kriitikon ennakkoodotuksiin paljastuvat Ruuskan mallissa negaatioiden, trooppien ja alluusioiden avulla. *Hytösen oireyhtymän* arvosteluissa käytetään yllättävän vähän negaatiota, vaikka Ruuska omassa tutkimuksessaan osoittaa, että kriitikille se on ominaista, ja negaatiostrategia leimaa myös trooppeja ja alluusioita (Ruuska 1995, 22). Negaatioiden kautta arvosteluissa paikannetaan ja määritellään Nikoskelaisen kirja kuuluvaksi viihteeseen tai ei ainakaan kaunokirjallisuuden huippuihin: ”...vaikkei se mikään radikaali tai kieltä uudistava mestariteos olekaan.” (Ahola, HS 7.9.96.) Saman tapaista määrittelyä käyttävät Merja Perttula Vakuutusväessä, Eija Komu Karjalaisessa, Ismo Loivamaa Ilkassa ja Petteri Hillebrand Satakunnan Kansassa.⁴⁶

Ihmiskuvauksen ja erityisesti naiskuvan kapeutta, kuvatun elämän kepeyttä, yläluokkaisuutta, stereotyyppioita ja sovinnaisia ratkaisuja määritellään samoin negaatioiden kautta. Vakuutusväen lisäksi Irma Ikonen Kouvolan Sanomista, Paavo Oinonen Hämeen Sanomista, Karjalainen, Satakunnan Kansa, Helsingin Sanomat ja Turun Päivälehti nostavat mainitut seikat tai osan niistä esiin. Seuraavassa lainauksessa on kursivoitu negaatiot.

Porvarillisen perheinstituution pyhyttä *ei* viime kädessä *horjuteta*, vakavia *kriisejä ei* sittenkään *synny*. Vähän *turhan yksinkertaistavalta ja lapselliselta* tämänkaltainen parisuhdesotkujen selvittely siis tuntuu... Henkilökuvien syvälliseen analysointiin auringonpaisteisen porvarillisessa keski-ikä kuvauksessa *ei pureuduta*. Kirjan kädestä laskettuaan *ei voikaan olla huokaisematta*: kunpa todellinen elämä olisikin yhtä yksinkertaista! (Turun Päivälehti 23.10.96.)

Negaatioiden kautta kiinnitetään huomiota myös Nikoskelaisen kirjan huumoriin. Tosin tekniikan avulla sanotaan huumorista myös myönteistä mutta negaatiolla myönteistä sävyä miedonnetaan. Kouvolan Sanomien arvostelu on kokonaisuudessaan kielteisillä, vaikka huumorin kohdalla negaatio ei ilmenekään kieliopillisesti kieltolauseena, joita kriitikissä muuten on runsaasti: ”... mutta välillä tuntuu omituisesti siltä, kuin hauskuus olisi kaukana ja teennäistä riehakkuutta yritettäisiin repiä hampaat irvessä

⁴⁶ ”Negaatio ei ole pelkästään implisiittisen kiellon sisältävä pintarakenteen ilmaus, esimerkiksi kieltoverbi, karitiiviadjektiivi tai alkuliite epä-. Kielteiseksi ovat tulkittavissa kaikki ne lauseet, joissa kielteisyys ilmenee implisiittisesti semanttisena piirteenä.” (Ruuska 1995, 25; viittaa tässä teokseen:

(Ikonen, Kouvola Sanomat 22.10.96).” Huumorin niukasta yllätyksellisyydestä mainitsee Karjalainen. ”Kirjassa on hyvää huumoria, myös paljon ironiaa, joka ei aina aukea helposti”, toteaa Jarmo Virmavirta (Nykypäivä 20.12.96). Myönteisempi kanta *Hytösen oireyhtymän* huumoriin, vaikkakin negaation kautta, ilmenee seuraavissa arvosteluissa: ”Toivottavasti syrjähyppy silmätautiopista satiiriin ei jää turkulaisen apulaisprofessorin Eeva Nikoskelaisen ainoaksi, siksi runsaasti hupia hän tuottaa terävyydellään ja sovinnaisuuksien tuuletuksellaan.” (ET) ”Satiiria ei suomalaisessa kirjallisuudessa ole liikaa, ei varsinkaan aikuisten naisten satiiria. Siksi Eeva Nikoskelaisen esikoista lukee ilahtuneena...” (Ahola, HS 7.9.96.

Kaiken kaikkiaan arvosteluissa kiinnitetään huomiota *Hytösen oireyhtymän* humoristisuuteen ja ironisuuteen, jotka mainitaan teoksen positiivisina ominaisuuksina ja jotka toimivat kritiikissä myös genreä tyypittävänä alluusiona.⁴⁷ ”Teksti on paitsi kaikin puolin hyvin etenevää kerrontaa, myös hykerryttävän hauskaa lempeässä ironisuudessaan. Riemullista terapiaa oravanpyörässä pyristeleville.” (Yritystendenssi, joulukuu 1996.) ”Eeva Nikoskelainen, turkulainen silmätautiopin apulaisprofessori, on heittänyt kevyemmän vaihteen päälle: *Hytösen oireyhtymä* on ironisella tavalla hauska avioliittoromaani.” (Loivamaa, Ilkka 4.9.96.) Troopit terapiasta oravanpyörässä pyristeleville ja kevyemmän vaihteen päälle heittämisestä paljastavat kritiikin sävyn ja sen miten tekstiä tulkitaan.⁴⁸ Ne myös tekevät tuntematonta tutuksi niiden keskinäisen suhteen avulla kuten silmätautiopin apulaisprofessorin ja kevyen vaihteen rinnastamisella. Kirjallisuusalluusiona puolestaan toimii esimerkiksi määritelmä ”ironisella tavalla hauska avioliittoromaani”. Paikannusalluusiona ovat myös Nikoskelaisen ammatti, asema ja asuinpaikka, jotka nimetään yli puolessa arvosteluista. Naiskriitikoista 87 prosenttia mainitsee Nikoskelaisen ammatin ja aseman.

Nikoskelaisen kirjan kritiikissä verrataan teosta todelliseen elämään kuten Turun Päivälehdessä arvostelussa (23.10.96). Myös kirjailijan oma elämä ja arvelu puuttuvista kovista kokemuksista otetaan esille Turun Sanomien arvostelussa (Kangas 29.8.96).

Hakulinen – Karlsson 1988, 183.) – ”Kriitikon on tehtävä arvostelussaan tuntematon tutuksi. Tässä prosessissa käytetään hyväksi negatiivista uuden suhteuttamisessa vanhaan.” (Eml., 26.)

⁴⁷ ”Kritiikissä kirjallisuusalluusioiden toimivat kirjallisuuden kenttään ohjaavina paikannus- tai statusalluusiona. ’Paikannusalluusiolla’ tarkoitetaan uutuusteoksen sijoittamista kirjallisuuden kentälle rinnastamalla tai vertaamalla sitä toiseen kirjailijaan tai teokseen, ’statusalluusiolla’ taas uutuusteoksen samanaikaista sijoittamista ja arvottamista.” (Ruuska 1995, 34.)

⁴⁸ ”Troopit luovat viitekehysten: miten ja missä sävyssä teksti on tarkoitettu luettavaksi ja tulkittavaksi: Troopeissa myös kohdekieli eli teoksen kieli saattaa heijastua kritiikin kieleen varsinkin silloin, kun kritiikon on vaikea tavoittaa teoksen merkityksiä.” (Ruuska 1995, 32.)

Samaan viittaa Kouvolan Sanomat mainitessaan, että ylemmän keskiluokan ajatusmaailma ei hyväksy erilaisuutta tai epäonnistujia (Ikonen 22.10.96). Muuten kirjallisuusalluusiona mainitaan neljä kertaa Arto Paasilinna, kaksi kertaa Taina Hyytiäisen *Kunnian kauppiat*, kaksi kertaa Riitta Uosukaisen *Liehuva liekinvarsi*, kerran Anja Snellmanin *Syysprinssi* ja Helsingin Sanomien arvostelussa Jane Austen, Anita Brookner, Joanne Trollope ja Margaret Drabble. Esikoiskirjailijoiden arvio siitä, että heidän teoksensa niputetaan yhteen, ei toteudu Nikoskelaisen kohdalla: vain Hyytiäisen kirjan arvostelu on kerran yhdessä *Hytösen oireyhtymän* kanssa.

Arvostelujen otsikoinnissa alluusioiden ja metaforat tulevat oivallisesti esiin ja paljastavat lukijalle heti, miten arvosteltava teos on kritiikin näkökulmasta otettava vastaan. ”Kypsä esikoinen” määrittelee Turun Sanomat (24.8.96). ”Tohtorisäiti toteutti unelmansa” nimeää Kodin Kuvalehti (22/96) kirjailijan. ”Eeva Nikoskelainen toteutti unelman. Esikoiskirjailija hameessa ja housuissa” paikantaa Turun Sanomat (29.8.96). ”Tiedenaisen syrjähyppy. Eeva Nikoskelaiselle kaikki alkoi sylimikrosta” otsikoi Helsingin Sanomat (7.9.96) henkilöartikkelinsa.

Hytösen oireyhtymä ilmestyi 19.8.1996. Arvostelujen nopeuden perusteella Turun Sanomat (29.8.96), Iltalehti (30.8.96), Karjalainen (4.9.96) ja Helsingin Sanomat (7.9.96) nostivat *Hytösen oireyhtymän* arvokkaaseen asemaan ja tarjosivat kirjauutisen ensimmäisten joukossa lukijoille. Samoin suurina lehtinä Helsingin Sanomat, Turun Sanomat ja Iltalehti näyttivät suuntaa maakuntalehtien arvostelijoille. Kaiken kaikkiaan kritiikki oli varsin positiivista: vain kahden lehden (Kouvolan Sanomien ja Turun Päivälehdien) arvostelun kokonaissävy on tulkittavissa kielteiseksi.

Mitään varsinaista mies-naisdikotomiaa ei arvosteluista ole havaittavissa, ellei sitten esimerkiksi itsekin tunnetun ja arvostetun lääkärin Ken Malanin kritiikissään aluksi mainitsemat ”tätimäinen tarmo” ja ”naiskirjailijan tarkkanäköinen miehen kuvaus” toimi siten. Arvostelun lopussa on kuitenkin varaukseton kiitos: ”Kirja on ehdottomasti lukemisen arvoinen ja antoisa. Pitää onnitella kustantajaa siitä, että on löytynyt ymmärrystä kirjan julkaisemiseen.” (Malanin, Suomen Lääkärilehti 33/96.)⁴⁹

Kolmesta satunnaisesti valitusta arvostelusta, jotka ovat ilmestyneet Vakuutusväessä 8/96, Aurorassa 6/96 ja Salon Seudun Sanomissa 22.9.96, poimittiin

⁴⁹ Nikoskelainen oli ennen kirjan julkaisemista huolissaan siitä, miten kollegat ottavat vastaan hänen kaunokirjallisen teoksensa, koska eräs tutkija oli varoitellut ettei häntä enää pidettäisi vakavasti

aistipohjaiset ilmaukset. Kaikki kolme kriitikkoa käyttää kielessään voittopuolisesti kinesteettisiä ilmauksia: lähes seitsemänkymmentä prosenttia Paula Heino ja lähes kahdeksänkymmentä prosenttia Veli-Matti Henttonen ja Merja Perttula. Visuaalisia ilmauksia on eniten Heinon tekstissä (melkein neljännes), Henttosella ja Perttulalla parikymmentä prosenttia. Auditivisia ilmauksia on yhdeksän prosenttia Heinon arvostelussa, muilla vain yksi tai kaksi ilmaus. Sekä *Hytösen oireyhtymässä* että kustannustoimittajan haastattelussa on puolet tai yli puolet visuaalisia ilmauksia ja molemmilla on kolmekymmentä prosenttia kinesteettisiä ja auditivisiakin viisi ja kymmenen prosenttia. Kustannustoimittajalla on näin tulkiten kriitikoihin verrattuna paremmat edellytykset *Hytösen oireyhtymän* myönteiseen reseptioon.

Kustannustoimittajan selostus Nikoskelaisen kirjasta on tässä tehdyn analyysin perusteella hyvin analoginen ja samanhenkinen kuin arvostelujen kertomus. Huumorin ja ironian korostaminen, ajanvietteeksi tai lukuromaaniksi määrittelemisen, mestariteokseksi luokittelemattomuus ja vastaanottajien ennakoiminen keski-ikäisiksi yhdistävät kustantamon ja lehtien portinvartijoiden määritelmiä. Viesti lukijoille tulee näin vahvistetuksi.

Realistisuutta ei kritiikissä oteta esiin, vaikka kustannustoimittaja pitää sitä Nikoskelaisen kirjan hyvänä puolena. Suomalaisen mielilukemisessa realistisuutta arvostetaan. Ensi reseptiossa siihen ei siis kiinnitetä huomiota. Maaseutua tai perinteisiin ja luontoon liittyviä arvoja ei myönteisessä mielessä myöskään mainita muualla kuin kustannustoimittajan selostuksessa. Vahvan puoltolauseen *Hytösen oireyhtymä* sen sijaan saa huumorin ja viihteellisyyden kategoriassa sekä kustannustoimittajalta että kriitikoilta. Myös lukijoiden arvostamaan kielen sujuvuuteen ja kansanomaisuuteen kiinnittää Salon Seudun Sanomat huomiota (Henttonen 22.9.96).

Kriitikot Rotkon kirjan ensi lukijoina

Tuula Rotkon kirja *Saman taivaan alla* sai ilmestymissyksynään 1996 vähemmän arvostelua kuin Eeva Nikoskelaisen *Hytösen oireyhtymä*, yhteensä kuusi. Kieltoilmaisujen tai semanttisten negatiivien kautta Rotkon kirjaa verrataan yleistäen

otettavana tutkijana. (Kurki-Suonio 24.9.97.) Ainakin Suomen Lääkärilehden arvostelun perusteella mikään sellainen pelko ei ilmeisesti ollut aiheellinen.

suureen joukkoon realistisia omaelämäkerrallisia tai lapsen silmin kuvaavia suomalaisia perinteisiä romaaneja.

Tällaisia kadonneen ajan kuvauksia vaivaa usein museaalisuus, pysähtyneisyys ja arvaamattomuus. Niin Rotkonkin romaania. Ellei Tuula Rotko pystyisi rakentamaan jäntevästi koossa pysyvää menneen maailman laatukuvaa ja kirkkaita lauseita, olisi *Saman taivaan alla* ikävystyttävä romaani. (Tuominen, AL 15.10.1996.)

Melko tavanmukaiseksi määrittelee Rotkon kirjan Hakala Pohjolan Sanomissa (9.12.1996). Mikkonen Lallissa vertaa sitä lukemattomiin tragedioihin, jotka eivät enää anna uusia elämyksiä (18.12.1996). Hienovireisesti sitä verrataan toiseen esikoisteokseen, ja negaation kautta arvotetaan vertauskohtaansa huonommaksi:

... kuvaus on kelpo proosaa. Esikoisromaanikirjailijan epäonneksi ennätti vain käydä niin, että keväällä ilmestynyt Reetta Onkelin Ilonen talo käsitteli kovin samanlaisia teemoja ... Ei sovi Tuula Rotkoa moittia, jos muutkin kirjoittavat realistista tekstiä siitä, millaista on lapsen elämä vanhemman juopottelun varjossa. (Neimala, Etelä-Saimaa 19.10.1996.)

Toisaalta negaation avulla *Saman taivaan alla* saa myös myönteistä kritiikkiä: ”Romaani ei ole mikään haileasti muisteleva akvarelli vaan kangas täynnä paksusti roiskittuja öljyvärejä.” (Ahola, HS 2.11.1996.)

Yleisimmät alluusiot tuovat esiin esikoiskirjan ja kirjailijan juuret Hailuodossa. Genretyyppisenä alluusiona Rotkon kirja määritellään realistiseksi ja omaelämäkerralliseksi. Myös paikantaminen viihdekirjallisuuteen tulee esiin. ”Povaan Rotkolle jatkoa viihdekirjailijana. Tapa, jolla hän yhdistää Päätalon hitauden, Hietamiehen kuvakielen ja Orasen intohimot, voisi hyvinkin menestyä.” (Ahola, HS 2.11.1996.) Mielestäni kriitikko on erehtynyt paikantaessaan Rotkon kirjan viihteeksi, jossa olennaista on kuitenkin se mistä kerrotaan. Hitaus, kuvakieli ja intohimot voivat esiintyä kaikenlaisessa kaunokirjallisuudessa, jopa mainittujen kirjailijoiden tapaan, eivätkä ne kaikki ole mitenkään erityisiä viihteen piirteitä.

Päätalon, Hietamiehen, Orasen ja Onkelin kirjan lisäksi paikannusalluusiona käytetään Anni Blomqvistin *Myrskyluodon Maijaa*, jonka toisen maailmansodan jälkeisiin vuosiin siirrettynä humoristisena versiona Rotkon kirjaa pidetään (Neimala, Etelä-Saimaa 19.10.1996). Ahola käyttää alluusiona myös Pirkko Saisiota (HS 2.11.1996).

Trooppeja on varsinkin arvostelujen otsikoissa: ”Arjesta löytyy sankareita” (Tuominen, AL 15.10.1996), ”Ilmava ja tunkkainen lapsuus (Neimala, Etelä-Saimaa 19.10.1996), ”Arkea ja unelmia sodanjälkeisessä Suomessa” (Hakala, Pohjolan Sanomat 9.12.1996), ”Yhden lapsuuden ajankuvaa” (Ahola, HS 2.11.1996) ja ”Hajuton ja äänetön” (Mikkonen, Lalli 18.12.1996), joka on monimielisesti yhtä aikaa negatiivisesti ja positiivisesti arvottava, kun konteksti kokonaisessa arvostelussa otetaan huomioon. Positiivista kritiikkiä edustivat tekstissä metaforat ”menneen maailman laatukuva” ja ”Onneksi tarkkavainuinen tilanteiden ja kohtausten vangitseminen jaksaa pitää lukijan otteessaan.” (Tuominen, AL 15.10.1996.)

Saman taivaan alla ilmestyi 16.9.1996. Arvostelujen nopeuden perusteella Aamulehti arvosti Rotkon kirjaa ja toimi kirjauutisen nopeana välittäjänä. Nopeuteen vaikutti varmaan myös se, että kirjailija asuu nykyisin Tampereella.

Satunnaisesti valituissa kolmessa Rotkon kirjan arvostelussa käytetään enemmän kinesteettisiä ilmauksia kuin visuaalisia kuten Nikoskelaisenkin kirjan kritiikissä, mutta Etelä-Saimaan ja Lallin arvosteluissa määrä jää kuitenkin pienemmäksi kuin *Hytösen oireyhtymän* arvosteluissa, alle kuuteenkymmeneen prosenttiin, ja vain Aamulehdessä se on lähes seitsemänkymmentä prosenttia. Vastaavasti visuaalisten ilmausten määrä on suurempi kuin Nikoskelaisen arvosteluissa, suurimmillaan neljäkymmentäviisi prosenttia Etelä-Saimaassa. Rotkon omassa tekstissä on samoin kinesteettisten ilmausten osuus yli puolet, mutta myös visuaalisten kolmekymmentäkuusi prosenttia. Otanta on liian pieni yleistäviin väittämiin, mutta voitaneen kysyä, olisivatko toiset, vielä enemmän kinesteettisesti ajattelevat, kriitikot suhtautuneet myönteisemmin romaaniin *Saman taivaan alla* kuin ne arvostelijat, jotka syksyllä 1996 kritikoivat sitä.

Kustannustoimittajan ja kriitikoiden määritelmät Rotkon kirjasta olivat siinä mielessä yhteneväiset, että *Saman taivaan alla* on aika tyypillinen esikoiskirjailijan lapsuusiän kasvutarina. Molempien kuvauksissa kiinnitetään huomiota teoksen valoisuuteen ankeista tapahtumista ja olosuhteista huolimatta: ”Tekstin alta kajastaa kuitenkin: kun on elämää, on toivoa.” (Mikkonen, Lalli 18.12.1996.) Varsin niukassa kritiikissä ei kuitenkaan huomioida Hailuoto- tai kirjan tekstissä Hyljesaari-kuvausten sadunomaisuutta tai juopon isäpuolen vivahteikasta kuvausta, joita kustannustoimittaja kiitti tätä tutkielmaa varten tehdyssä haastattelussa.

Suomalaisten mielikirjojen piirteistä realistisuuteen, maaseutuun ja perinteisiin Rotkon romaanin kritiikissä kiinnitetään huomiota, mutta enimmäkseen negatiivisessa tai ambivalentissa mielessä:

Jos on kiinnostunut 1940- ja 1950-luvun elämästä Suomessa, jos lukee mieluusti realistista tarinaa tavallisen ihmisen arjen vastuksista, sitkeästä taistelusta ja pienistä ilonaiheista, jos haluaa eläytyä ahtaissa oloissa sinnittelevän nuoren äidin ja tukalinakin hetkinä tulevaisuuteen uskovan kasvavan tytön tuntoihin, Tuula Rotkon *Saman taivaan alla* on onnistunut valinta. (Hakala, Pohjolan Sanomat 9.12.1996.)

Rotkon romaanin humoristisuuteen, joka on myös suomalaisten arvostama ominaisuus kirjoissa, kiinnittää huomiota Neimala, joka kiittää myös kirjailijan ilmaisuvoimaista kieltä (Etelä-Saimaa 19.10.1996). Kieltä, tätä toista lukijoiden hyvältä kirjalta odottamaa piirrettä, korostavat kritiikissään myös Mikkonen (Lalli 18.12.1996), Hakala (Pohjolan Sanomat 9.12.1996) ja Tuominen (AL 15.10.1996).

Vaikka kirjaa *Saman taivaan alla* ei mielestäni voikaan määritellä viihteeksi, samaistumisen mahdollisuuteen, joka usein mainitaan ainakin rakkausviihteen kohdalla yhdeksi merkittäväksi suosion syyksi, Rotkon arvosteluissa kiinnitetään huomiota. Hakala mainitsee kirjoittajan ikäpolven yhteiset muistot vappumarsseista, saarnatilaisuuksista, tivolistä, joulujuhlamekon kuosista ja iskelmistä (Pohjolan Sanomat 9.12.1996).

Sekä kustannustoimittajan että kritiikin määritelmien mukaan *Saman taivaan alla* täyttää suomalaisten mielikirjoilleen asettamat odotukset. Menneen maailman kuvausta, realistisuutta, samaistumisen mahdollisuuksia ja kielen rikkautta arvottivat niin kustannustoimittaja kuin monet kriitikot. Molemmat myös mainitsevat lievähkönä negatiivisena arviona romaanin tavanomaisuuden. Ehkä 1990-luvulle ennustetussa siirtymävaiheessa postmoderniin, jolloin suomalaiset lopullisesti sanovat hyvästit maaseudulle ja ovat henkisestikin muuttuneet kaupunkilaisiksi, kriitikot portinvartijoina ja suunnannäyttäjinä kaipaavat taidokkaastikin esille tuodun tutun ja perinteisen tilalle jotain uutta ja yllätyksellistä, ehkä uusia aiheita ja uusia näkökulmia.

Finlandia-palkinto takaa menestyksen

Kuten aikaisemmin olen esittänyt mainonnan vaikutukset kirjojen menekkiin ovat tuottosuhteeltaan huonoja, ja siksi kaikenlainen tiedottaminen, portinvartijoihin vaikuttaminen ja julkisuus ovat kirjankustannusalalla käytetympiä ja tehokkaampia keinoja kuin mainonta. Julkisuuden vaikuttavimpia välineitä ovat erilaiset vuosittaiset kirjallisuuspalkinnot ja niihin liittyvät mediatapahtumat, joissa korostuu myös nykyisin niin yleinen julkisuuden ja kirjallisuuden henkilöityminen. (Ks. Brunila, Uusitalo 1989, 24.)

Kriitikoilla ja kirjallisuuspalkintojen jakajilla on määrittelyvaltaa, josta Erkki Sevänen käyttää Michel Foucaultilta saamaansa 'diskursiivisen vallan' käsitettä. Siihen liittyy myös sanktiovaltaa, koska teoksille annetaan tai jätetään antamatta tunnustuksia. (Sevänen 1994, 32.) Vallan takia kriitikko- ja palkintoinstituutio lukeutuvat kirjallisuuden portinvartijoihin. Valta on ideologista tiedosta, uskomuksista ja arvoista koostuvaa (emt., 32 – 33). Kriitikot ja kirjallisuuspalkintojen jakajat kuuluvat eliittiin, joiden arvottamisen perusteet ovat samankaltaiset.

Kirjallisuuskritiikin mukaan hyvä kirjallisuus on laaja-alaista ja luokittelematonta, kielellisesti luovaa ja yksilöllistä, älykästä ja avonaisuudessaan haastavaa sekä aihepiireiltään yhtä lailla yhteiskunnan eri alueet kuin arjen pienet asiat ja elämän suuret kysymykset kattavaa (Jokinen 1997, 71 – 79). Hyvä taide määritetään aidoksi vastakohtana markkinoiden kaupallisuuden vaatimuksille ja tavaroitumiselle. Hyvän määrittelevät institutionaaliset käytänteet, yleensä eliitti, jonka maku on kasvatuksen ja koulutuksen tuotetta. (Emt., 80 – 81.)

Akateemisten lukijoiden mielestä tekstit, joissa on tuttuja elementtejä ja kirjallisen perinteen vaikutusta, voivat tuntua rikkaammilta ja siten kirjallisesti arvokkaammilta kuin yksityiskohdiltaan köyhemmät tekstit (Rabinowitz 1987, 216). Abstraktit teokset arvotetaan yleensä paremmiksi kuin suoraan kokemuksen konkreettisia puolia käsittelevät (emt., 221).

Erilaisia kirjallisuuspalkintoja on Suomessa lähes neljäkymmentä. Osaan ei liity rahapalkintoa ja osa jaetaan harvemmin kuin kerran vuodessa. (Kirjakauppalehti 1/96, 24 – 26; 1/99, 8.) Tärkeimmät vuosittain aikuisten kaunokirjallisuudelle jaettavat palkinnot ovat Finlandia-, Runeberg-, Kalevi Jäntin ja Savonia-palkinto sekä vuoden ”parhaasta

esikoisteoksesta” myönnettävä Helsingin Sanomien kirjallisuuspalkinto, joka jatkaa vuosina 1964 – 1994 jaetun J. H. Erkon esikoisteospalkinnon perinnettä.

Vuonna 1996 Helsingin Sanomien kirjallisuuspalkinnon raadin tietoon tuli neljäkymmentäviisi teosta, joista loppukilpailuun pääsi neljä runokokoelmaa ja yksitoista romaania. Loppukilpailussa oli mukana kaikki kolme Tammen sen vuoden esikoisteosta: Maris Gothonin runokokoelma *Peili peilistä*, Eeva Nikoskelaisen *Hytösen oireyhtymä* ja Tuula Rotkon *Saman taivaan alla*. (HS 13.11.96.) Voittaja oli Tammen kanssa samaan konserniin kuuluvan Kirjayhtymän kustantama Juha K. Tapion *Frankensteinin muistikirja*. Nikoskelaisen ja Rotkon kirjojen pääseminen ehdokaslistalle kertoo, että myös kriitikot arvostivat niitä. Myyntiin ehdokaslistalle pääsemisestä ei ollut ilmeisesti vaikutusta ainakaan Rotkon kirjan kohdalla.

Sen sijaan Suomen Kirjasäätiön myöntämän Finlandia-palkinnon ehdokaslistallekin pääsy lisää teosten myyntiä. Vuonna 1996 valintalautakuntaan kuuluivat professori Liisi Huhtala, dosentti Veijo Hietala ja kriitikko Olavi Jama, jotka valitsivat ehdolle seuraavat teokset: Päivi Alasalmen *Vainolan*, Pirjo Hassisen *Voimanaset*, Irja Ranen *Nauravan neitsyen*, Kauko Röyhkän *Kaksi aurinkoa*, Heimo Suden *Virkamatkan* ja Antero Viinikaisen romaanin *Aleksis Kivi ja Serbian prinsessa*. Elokuvaohjaaja Aki Kaurismäki valitsi voittajaksi 10.12.96 Ranen *Nauravan neitsyen*. (Suomen Kirjasäätiön tiedote 10.12.96.) Ehdokaslistan kirjoista kaksi oli Otavan, kaksi WSOY:n, yksi Gummeruksen ja yksi pienkustantajiin laskettavan Liken kustantama.

Naurava neitsyt on Ranen oma ensimmäinen aikuistenromaani, mutta koska häneltä on ilmestynyt saturomaani *Kiinan keisari* 1985, *Naurava neitsyt* ei ollut ehdolla Helsingin Sanomien kirjallisuuskilpailussa. Lisäksi Ranen runoja, novelleja, pakinoita ja kirjallisuusarvosteluja on julkaistu useissa lehdissä ja kokoelmissa.

Ennen Finlandia-palkintoa *Nauravaa neitsyttä* oli myyty noin 1 000 kappaletta. Kaikkiaan sitä myytiin syksyn 1996 aikana 30 000 kappaletta. (Kråkström 19.11.99.) Kirjakauppaliitto ry ei vielä 1996 koonnut Finlandia-palkintoehdokkaiden myynnistä tietoja Akateemisen ja Suomalaisen kirjakaupan tilastoista, mutta vuoden 1998 tiedot osoittavat selkeästi, että palkinnolla on selkeä merkitys palkittujen kirjojen myynnin kasvuun. Finlandia-palkinto jaetaan joulukuun alussa, ja kaunokirjallisuuden myynti joulukuussa on puolet koko vuoden myynnistä. (Kirjakauppa-lehti 1/99.)

Finlandia-palkintoehdokkaiden myynti (Kirjakauppa-lehti 1/99)
Suomalainen + Akateeminen

Ehdokkaiden julkistus 19.11.98

Palkinnon julkistus 8.12.98

(KV = Kirjavälitys: myynnin suuruusjärjestys)

	Ennen ehdokkuutta	Ehdokkuus- aikana	Palkinnon jälkeen	Koko vuonna	KV marras- joulukuu
Holappa	207	252	4 769	5 228	2
Raittila	366	451	2 098	2 915	3
Mörö	128	208	935	1 271	4
Saisio	145	317	732	1 194	5
Ala-Harja	142	178	302	622	6
Tapper	51	176	394	621	1

Nauravan neitsyen alaotsikko on Triptyykki, joka tarkoittaa kolmeen osaan jakautuvaa alttaritaulua. Kertomuksia yhdistää Neitsyt Marian ihmeitä tekevä kuva. Kaksi ensimmäistä kertomusta sijoittuu myöhäiskeskiajan Ranskaan ja kolmas 1930-luvun Saksaan. Kaikki kolme on kirjoitettu oman aikansa ja kertojansa kielellä: ensimmäinen on nahkurinleski Lydian kertomus, harhaoppisuudesta syytetyn puolustuspuhe, toinen on sihteeri ja anekkauppias Bartolomeuksen elämäntilitys ja kolmas koostuu eläkkeelle poisotkitun pappismiehen ja rehtorin kirjeistä pojalleen Berliiniin.

Edellä lyhyesti Jokisen mukaan luetellut hyvän kirjallisuuden ominaisuudet laaja-alaisuus, kielen ansiot, älykkyys ja aihepiirteiden moninaisuus varmasti pitävät paikkansa Ranen kirjassa. Tässä tutkielmassa ei ole mahdollista analysoida teosta. Kritiikin ja Finlandia-palkinnon myötä se on saanut julkisuuden ja median kaiken mahdollisen tuen, minkä arvokirjallisuus voi myyntiin saada. Lyhyesti voidaan vielä todeta, että suomalaisten mielikirjoistaan lausumat määritelmät eivät sovi *Nauravaan neitsyeen* paitsi ehkä realistisuuden vaatimus, vaikka Ranen kirjan todentuntuinen historiallinen kuvaus saa myös myyttisiä aineksia varsinkin Lydian kertomuksessa. Suomalaisten suosikkikirjojen ominaisuuksista voidaan *Nauravan neitsyen* kohdalla mainita myös huumori.

Lehtiarvostelut, joita jatkossa käsitellään, on poimittu Kirjallisuusarvosteluja 1996 –vihkosen B-niteestä, jossa on mukana kopiot kahdestatoista suomenkielisestä maakuntien ykköslehdestä ja kahdesta ruotsinkielisestä. Niistä kaikissa muissa oli kritiikki Ranen kirjasta paitsi Kansan Uutisissa, Lapin Kansassa ja Satakunnan Kansassa. Ensimmäiset arvostelut olivat Aamulehdessä 14.11.96 ja Helsingin Sanomissa ja

Kalevassa 15.11.96. Finlandia-palkinnon ehdokaslista ei ollut vielä silloin julkaistu. Vain Keski-suomalaisessa ja Turun Sanomissa oli kritiikki Finlandia-palkinnon myöntämisen jälkeen. Finlandia-palkintoehdokkuus mainitaan vain Ilkassa, Demarissa ja Vasabladetissa. Voitto mainitaan Keski-suomalaisessa.

Suuri osa arvosteluista on enimmäkseen Ranen kirjan tarinoiden selostusta. Vaikuttaa siltä, että kritiikot ovat olleet hämmentyneitä *Nauravan neitsyen* edessä. Sitä kuvastaa muun muassa Etelä-Suomen Sanomien kritiikki, jossa todetaan luokitteluun vaikeaksi ja turhaksi, mutta ei haluta pitää teosta ”euroromaaninakaan” (Niklander 24.11.96).⁵⁰

Negaatioita käytetään Ranen kirjan arvosteluissa huomattavasti enemmän kuin troopeja ja alluusioita.⁵¹ Niitä käytetään jonkin myönteisen arvioinnin ilmaisemiseen kuten Savon Sanomissa: ”Kirjako ei tänä aikana antaisi lukijoilleen hyödyllistä, hauskaa, järjestyttävästi puhuttelevaa ja kaunista elämystä? Joka noin arvelee, voi lukea Irja Raneen Naurava neitsyt triptyykin. Tuskin aikoihin on julkaistu niin suomalaista, kieleltään rikasta ja elämysiltään niin täyttä kirjaa.” (Lappalainen 25.11.96.) Negaation kautta kiinnitetään huomiota tarinan lohdullisuuteen (Ahola, HS 15.11.96, Turunen, Ilkka 23.11.96). Kolmen kertomuksen yhdistämistä samaan romaaniin pitävät vaikeana mutta onnistuneena Jämsä, Niklander ja Viertola (Jämsä, Kaleva 15.11.96, Niklander, ESS 24.11.96, Viertola, KS 11.12.96).

Kun negaatioiden käyttöä Ranen kirjan arvosteluissa verrataan Nikoskelaisen ja Rotkon kirjan kritiikkien negaatioihin, *Nauravasta neitsyestä* sanotaan niiden avulla yllättävän usein jotain kielteistä. Tiivistäminen ei olisi pahitteeksi Turusen mielestä (Ilkka 23.11.96). Papinniemi kritisoi tarina-ainesta, mainitsee ettei kerronta etene, juututaan tunnelmoimiseen ja selittämiseen, draama ei nouse pintaan, kiintoisaa jännitettä ei synny ja kuvat ovat paikoillaan (Demari 28.11.96).

Troopeja Ranen kirjan arvostelijat käyttävät erittäin niukasti varsinaisessa kirjaa arvottavassa kritiikissään, mutta taas varsin yllätyksellisesti lähes pelkästään positiivisesti, vaikka negaatiot ovat Ruuskan mukaan olennaisia myös troopeille ja alluusioille. (Ks. Ruuska 1995.) Metaforia kritiikot viljelevät kyllä kirjan sisältöä selostaessaan. Arvostelun otsikossa Aamulehti määrittää ”Tunnelmien täysosuma. Irja Raneen Naurava

⁵⁰ Kriitikko käyttää negaatiota tehdessään tuntemattoman tutuksi. Odotukset ja arvostukset paljastuvat niistä. (Ruuska 1995, 26.) (Ks. tämän tutkielman luku ”Kritiikki arvottaa ja määrittelee menestyksen”.)

neitsyt imaisee keskiajalle ja natsi-Saksaan” (Välinoro, AL 14.11.96). Etelä-Suomen Sanomat otsikoi: ”Naurava neitsyt antaa äänen hyvyydelle” (Niklander 24.11.96). Historiaan ja maailmankirjallisuuteen viittaa Ahola trooppien avulla (HS 15.11.96). Samoin Papinniemi käyttää kuvaa ”kirjaviisas kirja” (Demari 28.11.96).

Alluusioina mainitaan usein muun muassa maailmankirjallisuus, eurooppalainen kirjallisuus, kirjallisuus- ja kulttuurihistoria, historiallinen romaani, keski-aika ja menneet tarinat, jotka toimivat hyvin laajoina paikannus- tai statusalluusioina, vaikka niillä ei verratakaan Ranen teosta toiseen kirjailijaan tai teokseen. (Ks. Ruuska 1995, 34.) *Naurava neitsyt* pyritään sijoittamaan kirjallisuuden kentälle Aino Kallaksen (HS, Ilkka, ESS) ja Waltarin (HS, AL) avulla. Mustapää (HS), Kaari Utrio (Kaleva), Paavo Rintalan *Marian rakkaus* (Ilkka), Jaan Kross (ESS), Umberto Eccon *Ruusun nimi* ja Sirpa Mäkelän *Agrippa* (KS) mainitaan myös. Runsaimmin alluusioita käyttää Vänskä-Kauhanen: mystinen, teologinen, kirjallisuus- ja kulttuurihistoriallinen, psykologisoiva, jännityskertomus, keskieuropalainen ja jopa toystory tieteen ja kirjallisuudenhistorian malliin paikantaa kriitikon mielestä Ranen kirjaa (KS 11.12.96). Kiinnittäessään arvostavaa huomiota Ranen kieleen Niklander käyttää Homerosta alluusiona: ”Irja Rane kirjoittaa paitsi kaunista ja mielenkiintoista kieltä, myös kaikessa yllättävyydessään osuvia, homeerisia kielikuvia: ...” (ESS 24.11.96.)

Eniten huomiota ja arvostusta *Naurava neitsyt* saa kriitikoilta kielestään. ”Kieltään uskomattoman taipuisasti ja mielikuvituksekskaasti muunnellen Rane kuljettaa tarinaa ihmeestä, joka uhmaa vuosisatoja ja maailmanpaloja.” (Ahola, HS 15.11.96.) Jämsä ottaa kielen lisäksi mukaan rakenteen: ”Kielen tasolla Ranen teos tukeutuu tyylikkäästi lajityypin perinteeseen, ja yhtä tyylikkäästi hän rakenteen tasolla ottaa pesäeroa tästä perinteestä.” (Kaleva 15.11.96.) Vaikka Papinniemen kritiikissä on yllättävän paljon negatiivisia huomioita, arvostelun kokonaissävy on kuitenkin positiivinen. Esimerkkinä käy seuraava: ”Tähän mennessä lienee tullut selväksi, että Irja Ranen romaani *Naurava neitsyt* on kielellisenä taidonnäytteenä erinomainen.” (Demari 28.11.96.)

⁵¹ Nikoskelaisen kritiikeissä käytetään taas yllättävän vähän negaatioita. (Ks. tämän tutkielman luku ”Kritiikki arvottaa ja määrittää menestyksen”.)

PARANTUMATON OIREYHTYMÄ JA KUSTANNUSTOIMITTAJA

Kustannettavien kirjojen valinnasta vastaavana toimittajana eri kustantamoissa 1970- ja 1980-luvuilla olen ollut kiinnostunut myös siitä, mikä tekee kirjasta myyntimenestyksen. Vaikka kustannusala selvisikin aika hyvin 1990-luvun talouslamasta, moni kustantamo on 1980- ja 1990-luvulla joutunut taloudellisiin vaikeuksiin tai ilman vaikeuksiakin vain kasvavien tuottovaatimustensa takia irtisanomaan henkilökuntaansa.⁵² Kustannustoimittajat ja toimituspäälliköt eivät ole tulosvastuullisia, mutta yritysjohto saattaa sanoa heitä mieluummin irti kuin vastuullisia johtajiaan. Sellaisessa tilanteessa varmaan monia toimittajia kiinnostaa se, miten osaisi entistä paremmin valita myös taloudellisesti kannattavia teoksia julkaistaviksi, ja ehkä siten osoittaa tarpeellisuutensa työnantajalleen.

Kirjankustannusosalalla puhutaan joskus niin sanotusta ”nenästä”, jolla tarkoitetaan kykyä aavistaa, mikä käsikirjoitus tai kirja menee hyvin kaupaksi. Joillakin ihmisillä voi

⁵² Kirjayhtymä ja Tammi irtisanoivat henkilökuntaansa 1980-luvun lopussa. Samalla myös tekijöitä siirtyi muihin kustantamoihin. Kotimaa/Kirjapaja oli vaikeuksissa 1990. Muutoksia ja irtisanomisiakin kustannustoimittajien kohdalla tapahtui Weilin+Göösissä ja WSOY:ssä 1995, kun jälkimmäinen osti edellisen. Myös Otavassa ja Gummeruksessa on eletty epävarmoja aikoja tällä ja edellisellä vuosikymmenellä.

olla tavallista suurempi kyky ja halu seurata laajasti mitä ajassa liikkuu ja vastata sitten tulossa olevaan tarpeeseen (Kurki-Suonio 24.9.97). Hyvällä teoksella tai käsikirjoituksella täytyy olla uutuuden viehätystä ja tuttuuden tunnetta (Pesonen 1999, 24). Tuttuuden merkityksen osoittavat tässä tutkielmassa käsitellyt suomalaisten lukijoiden mielikirjoilleen antamat määritelmät. Ostavaa yleisöä kiinnostavan uutuuden erottaminen on kustantamoissa ratkennut ilmeisesti useimmiten tuolla kuuluisalla nenällä. Markkinat tarvitsevat koko ajan uutuuksia, jotka eivät kuitenkaan saa olla liian erikoisia. Ongelmana on onnistunut tasapainoilu uutuuden ja tuttuuden sekoittamisessa. (Lehtonen 1996, 97.) Suomalaiset kustantamot hyväksyvät noin prosentin tai kahden verran saapuneista käsikirjoituksista kustannettaviksi. Kustantajat ja niiden esilukijat määrittelevät yhtä suuressa määrin kuin kirjailijat, milloin jokin uusi virtaus kirjallisuudessa on ajankohtainen (Gustafsson 1974, 197).

Kustannustoimittajien intuition pohjalta myös Yhdysvalloissa vielä 1970-luvulla tehtiin päätökset käsikirjoitusten valinnasta, painosmääristä ja ilmoituskampanjoista. Markkinatutkimustekniikoiden ja tietokoneiden kehittymisen ja niiden avulla saatavan tarkan markkinatiedon myötä kustannustoimittajat pelkäsivät, että tuoton tullessa keskeiseksi päämääräksi kustantajat eivät olisi halukkaita tukemaan nuoren lupaavan kirjoittajan esikoisromania, koska sen taloudellinen epäonnistuminen olisi lähes varma. (Radway 1987, 35.) Yleensäkin vain pieni osa tuotannosta on kannattavaa: Ranskassa korkeintaan neljäkymmentä prosenttia (Escarpit 1970, 83). Suomessa vain murto-osa on kannattavaa (Brunila, Uusitalo 1989, 87). Kirjat voidaan kaupallisesti jakaa neljään menestyksen tasoon: epäonnistuneisiin, puoliksi onnistuneisiin, jolloin ne kattavat juuri omat kustannuksensa, normaalisti menestyneisiin, jolloin myynti vastaa kustantajan odotuksia, ja bestsellereihin, jolloin ne ylittävät kaikki ennakkoon asetetut rajat (Escarpit 1970, 123).

Kaunokirjallisuuden toimittajat ja kaunokirjallisuuden osastot ovat yleensä arvostettuja suurissa kustannusyhtiöissä, joissa halutaan kerätä yhtä aikaa niin kulttuurista kuin taloudellista pääomaa. Kaunokirjallisuus on kirjatutannossa näkyvintä, mutta samalla epävarmintä, koska vaihtelut vähiten ja eniten myyvien kirjojen välillä saattavat olla 400:sta 100 000 kappaleeseen (Hellemann 1984, 42). Tilanne kaunokirjallisuuden merkityksen ja myynnin vaihteluiden suhteen on pysynyt lähes parinkymmenen vuoden aikana samana.

Kun pitkään vakaana ja turvallisenä pidetty kustannusala on myös yritysostojen takia muuttunut epävarmaksi, kustannustoimittajatkin ovat alkaneet kiinnostua taloudellisista seikoista. Tammenkin kokoisessa kustantamossa on tarkkaan harkittu, kuinka monta esikoiskirjaa tai runoteosta voidaan vuosittain kustantaa. Sen kokenut kustannustoimittaja pystyy arvioimaan. (Kurki-Suonio 24.9.97.) Kun kustantaja päättää julkaista esikoisteoksen, se nojaa ennen kaikkea lupaavan kirjailijan odotettavissa olevaan pitkään uraan, koska ensimmäinen teos harvoin on kannattava kuten edellä mainittu amerikkalainenkin kokemus osoittaa. Samaan aikaan täytyy myös arvioida kuinka monta kotimaista kirjailijaa kustantajan talliin mahtuu, minkälaisia he ovat eli mihin genreen heidän teoksensa voidaan sijoittaa.

Kannattavan ja tappiota tuottavan julkaisemisen tulee olla tasapainossa niin, että toiminta kokonaisuudessaan on kannattavaa. Tammi yritti vastata 1940-luvun loppupuolella taloudellisen tilanteen kiristymiseen julkaisemalla dekkarisarjaa ja ensimmäisen amerikkalaisen superbesterin *Aina vain Amber*. Senkin jälkeen ulkomaiset bestsellerit tuottivat Tammelle rahaa. (Hellemann 1999, 19.) Kustantamolla oli vielä 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa samanlainen kustannuspoliittinen strategia, että kaupallisen kirjallisuuden tuotoilla kustannettiin kannattamatonta kirjallisuutta. Kirjayhtymä selvisi kilpailusta oppikirjojen avulla kuten muutkin niitä kustantaneet kustantamot.⁵³ Oppikirjat vastasivat yli puolesta kirjamyynnin volyymista 1970 - 1985 (Brunila, Uusitalo 1989, 67). Peruskoulu-uudistus ja suurteokset kasvattivat isojen kustantamojen myyntiä 1970-luvulla. Oppikirjojen osuus Suomen Kustannusyhdistyksen jäsenkustantamojen ilmoittamasta kappalemääräisestä myynnistä oli 1996 enää alle kolmekymmentä prosenttia (Joukkoviestimet 1998, 241).

Bestsellerismi levisi Suomeen varsinaisesti vasta kirjakerhojen myötä. (Hellemann 1999, 19.) Bestsellereiden oikeuksien hinnat kohoavat vuosi vuodelta, eivätkä muualla maailmassa kaupallisesti menestyneet kirjat kuitenkaan edes aina menesty Suomessa.⁵⁴ Pienkustantajat eivät voi kansainvälisistä megatähdistä kilpailla. Niillä ei myöskään ole varaa pitkän kehittelytyön vaatimaan kotimaiseen kaunokirjallisuuteen. Pienkustantajat kilpailevat erikoisasiakasryhmille tarkoitetuilla teoksilla, tietokirjallisuudella ja

⁵³ Työskentelin Kirjayhtymässä 1973 – 1975 ja Tammessa 1979 – 1984.

⁵⁴ Esimerkiksi suuren kohun maailmalla aiheuttanut Patrick Süskindin *Parfyymi* aiheutti WSOY:lle 1980-luvun lopussa tappiota.

käännöskirjoilla. Jako suuriin ja pieniin kustantamoihin on jatkuvasti jyrkentynt. (Emt., 35.)

Useissa kustantamoissa on tapana kokoontua syksy- tai kevätohjelman esittelytilaisuuteen, jossa kustannustoimittajat kertovat markkinoinnille näkemyksiään uutuuskirjoista. Markkinointi laatii kustannustoimittajan tekstin pohjalta esittelytekstin myyntitapahtumaa, luetteloita ja mainoksia varten. Osastojen välisen juovan pientämiseksi ja keskinäisen ymmärtämisen lisäämiseksi kustannustoimittajan on syytä nykyisessä kilpailutilanteessa olla perillä myös jakelutien ongelmista.

Kirjakauppojen määrä on pudonnut 53 prosenttia kolmessakymmenessä vuodessa: vuonna 1998 niitä oli yhteensä 356, ja samassa ajassa Suomalaisen Kirjakaupan myymälämäärä oli kasvanut viidestä 58:aan (Repo 1999, 24). Vuonna 1996 näytevarastokirjakauppoja oli 315, joista 64 prosenttia kuului ketjuihin (Joukkoviestimet 1998, 244). Monet kirjakaupat eivät kuitenkaan pidä enää suuria näytevarastoja vaan ne keskittyvät varmoihin myyntimenestyksiin (Lehtonen 1996, 85). Tavarataloilla ja marketeilla oli 191 toimipistettä, joissa myytiin kirjoja.

Suurimmat ketjut, Akateeminen ja Suomalainen Kirjakauppa, ostavat nykyisin keskitetysti pääkonttoreissaan teokset kaikkiin myymälöihinsä.⁵⁵ Kirjallisuuden portinvartijoina niiden valta on merkittävästi kasvanut. Kirjan kustannuksistakin jakelutien osuus on noin puolet, paljon vähemmän kuin kustantamon, puhumattakaan kirjailijasta. Kirjallisuuden myynnistä tapahtui kirjakauppojen kautta 1996 kuitenkin enää alle kolmekymmentä prosenttia (Joukkoviestimet 1998, 244).

Muiden kanavien kautta kirjamyynnistä tapahtui 1996 lähes neljäkymmentä prosenttia. Suurin ryhmä muissa kanavissa on kirjakerhot, joita 1997 oli seitsemän: Suuri Suomalainen Kirjakerho, Uudet kirjat, Johanna, Lasten Parhaat Kirjat, Lasten Oma Kirjakerho, Merkurius Tietokerho ja Barbie Kirjakerho (Emt., 244 – 245.) Sen jälkeen markkinoille on tullut neljä uutta kirjakerhoa: Tammen ja Gummeruksen yhdessä omistama Ex Libris (1997), Gummeruksen kerho Kotikirjasto Akateemisille (1998), Akateemisen Kirjakaupan kirjakerho (1999), jonka kuukaudenkirja on toistaiseksi ollut WSOY:n kustantama, ja WSOY:n vain internetissä toimiva kirjakerho Bookmark (2000).

⁵⁵ Akateeminen kirjakauppa möi Joensuun, Jyväskylän, Kuopion, Lappeenrannan, Oulun ja Vaasan myymälänsä Suomalaiselle Kirjakaupalle vuoden 1998 alusta. Suomalainen Kirjakauppa keskitti hankintansa Vantaalla toimivaan pääkonttoriinsa 1.1.99. Samana vuonna Akateeminen Kirjakauppa siirtyi omaan näytevarastojärjestelmäänsä ja Suomalainen Kirjakauppa omaan back listiinsä. (Back list tarkoittaa aikaisemmin julkaistuja teoksia.)

Kirjojen välityksessä merkittävintä osaa edustavat Sanoma-WSOY ja Otava kirjakauppa- ja kirjakerhokäytäntönsä takia. Pienkustantajien kirjat leviävät kauppoihin Kirjavälitys Oy:n kautta.

Uutena jakelutienä on 1999 tullut sähköinen kaupankäynti. Sekä Akateemisella että Suomalaisella kirjakaupalla on oma verkkokirjakauppa. Lisäksi muutaman vuoden ajan kansainvälisistä verkkokaupoista on voinut ostaa kirjoja. Yhdeksän prosenttia suomalaisista on joskus Kuluttajatutkimuskeskuksen kuluttajaneelien mukaan ostanut kirjoja www:n kautta. (Heikkilä, Kallio, Laine et al. 1998, 35 – 48.) Toisaalta Taloustutkimuksen selvityksen mukaan prosenttiluku on puolitoista (Tulonen 27.10.98).

Kustantamon, kustannuspolitiikan ja strategian merkitys

Kustantamojen tehtävä voidaan yksinkertaistaa kolmeen: valita, valmistaa ja jakaa. Niistä vastaa kolme osastoa: kirjallinen, tuotanto ja kaupallinen osasto. Vaikka kustantaja ulkoistaisi kaikki kolme tehtävää tai osastot tarkoittaisivat pienten kustantamojen yksittäisten työntekijöiden tehtäviä, se silti antaa suunnan ja vastaa niin moraalisesti kuin kaupallisestikin kokonaisuudesta. Valinta edellyttää mahdollisen yleisön kuvittelemista ja käsikirjoitusten poimintaa kustantamoon lähetetyistä. Jotta valinta olisi mahdollinen, kustantaja joutuu miettimään, mitä kuviteltu yleisö haluaisi ja mikä sen maun pitäisi olla. Kompromissi muodostuu vastauksesta kysymyksiin: onko kirja myyvä ja onko se hyvä. Kustantaja yrittää vaikuttaa kirjailijoihin yleisön puolesta ja yleisöön kirjailijoiden puolesta, jotta toisilleen sopiva yleisö ja kirjailija kohtaisivat. Ihanteellista on löytää tekijä, jota voidaan pyytää onnistuneen lanseeraamisen jälkeen jatkamaan hyväksi koetun mallin mukaan. (Escarpit 1970, 76 – 78.)

Kustantajan menestymistä mitattiin aikaisemmin back list -myynnin suhteella uutuuskirjojen myyntiin: hyvä suhde oli puolet kumpaakin, 1980-luvulla se oli korkeintaan 70:30 back listin tappioksi. Kun kirjamarkkinat painottuvat yhä enemmän uutuuksiin, kilpailu vaatii kustantajilta luovuutta ja se taas riskinottoa ja taloudellisia voimavaroja, joita kaikilla kustantajilla ei ole pitkäjänteiseen työhön. (Hellemann 1984, 45.)

Nykykehitys kustantamoissa niin muualla maailmassa kuin nyt viiveellä Suomessakin on johtanut fuusioihin, yhä suurempiin yritysyryppäisiin, ylikansallisen

mediateollisuuden markkinaosuuskilpailuun ja tiukkoihin tuottovaatimuksiin.⁵⁶ Kirjankustannusalalla henkisellä pääomalla ja irrationaalisilla tekijöillä on kuitenkin suurempi merkitys kuin liike-elämässä yleensä. Tarvitaan pitkäjänteisyyttä. Suuruus ei tee kustantamosta merkittävää. (Hellemann 1999, 23 - 30.)

Jako suuryrityksiin ja pien- tai erikoiskustantamoihin pysyy kuitenkin ennallaan. Ytimen eli oligopoliryhmän yritykset tyydyttävät suurien joukkojen kysynnän ja samalla useiden erikoistuneiden ryhmien. Periferiaryhmä koostuu useista keskenään kilpailevista pien- tai erikoiskustantamoista. (Brunila, Uusitalo 1989, 94.)

Kustantamon nimellä on ostopäätöstä tehtäessä olematon merkitys. Sen sijaan vähittäismyyntiportaassa kustantajan nimi toimii tietynlaisena tavaramerkkinä (Brunila, Uusitalo 1989, 54). Toisaalta ei teksti, kirjan koko eikä mikään kirjan ulkonaisessa olemuksessa ole merkityksetöntä. ”Jos kustantaja on Vastapaino, se herättää toisenlaisia odotuksia kuin jos kustantaja on Suuri Suomalainen Kirjakerho tai Kirjapaja. Kaikki nämä seikat ohjaavat valintojamme ja herättävät tiettyjä kirjan sisältöä koskevia odotuksia.” (Lehtonen 1996, 102 – 103.) Kun vuonna 1973 aikuisilta kyseltiin heidän kuukauden aikana lukemistaan kirjoista, niistä 85 prosenttia oli seitsemän suurimman kustantajan julkaisemia.⁵⁷ Mielikirjoista oli 89 prosenttia samojen kustantamojen teoksia ja 45 prosenttia WSOY:n kustantamia. (Eskola 1984, 110 – 111.)

Suuryritykset hallitsevat jakelukanavia, pystyvät panostamaan bestsellereiden myyntiin, tarjoamaan markkinoille yhtä aikaa uutuuksia monilta aloilta ja rationaalisella tuotannolla määrittelemään hintatason. Hyvä esimerkki niiden mahdollisuuksista pienkustantajiin verrattuna on se, että niiden mainontaan käyttämät varat ovat 1970-luvulta kasvaneet nopeasti: ne ovat kymmenen kertaa suuremmat kuin pienkustantajien. Tehokkaalla markkinoinnilla myös houkuttelevat kirjoittajia ja vähennetään uhkaa menettää heitä kilpaileville yrityksille. (Uusitalo 1988, 72 – 76.)

Organisaatioiden taloudellisuuden tutkimukset osoittavat, että keskittymisen myötä erityisesti keskisuurilla kustantamoilla on vaikeuksia kilpailla suurten kanssa. Keskisuuret yritykset kilpailevat joko toistensa kanssa tai suuryritykset ostavat ne. (Uusitalo 1988,

⁵⁶ Pohjoismaiden suurin mediakonserni on Bonnier, jonka omistukseen Tammi-konserni siirtyi vuonna 1996. Kustannusalan ammattilaisena Bonnier ei kuitenkaan omistajana ole yhtä vaarallinen kuin pörssiyritykset, vaikka taloudellinen tulos ratkaisee senkin pitkän tähtäimen päätöksissä. Toiseksi suurin viestintäkonserni Pohjoismaissa on Sanoma-WSOY. (Hellemann 1999, 28 – 30.) Sanoma-WSOY syntyi 1.5.99.

⁵⁷ Vuonna 1973 kustantamot jaettiin vielä seitsemään pääkustantajaan, jotka olivat WSOY, Otava, Tammi, Kirjayhtymä, Karisto, Gummerus ja Weilin+Göös, ja pienkustantamoihin.

68.) Suomessa Gummerus osti Weilin+Göösin yleisen kirjallisuuden kustannustoiminnan. Se kävi myös kauppaa Tammen ja Kirjayhtymän muodostamasta Kirjakanavasta, mutta hävisi Bonnierille. Suomen kustannusmaailman kannalta kahden keskisuuren kustantamon yhteenliittymä olisi ollut kiinnostava.

Ruotsalaisen omistajan hallussa Tammi kasvaa voimakkaasti. Sen kustannuspolitiikka ei kuitenkaan enää nykyisin ole yhtä selkeä kuin Hellemannin aikaan. Niin kauan kuin se ei ole täysin päässyt oligopolistiseen ytimeen eli harvojen yritysten monopoliseen asemaan, sen esimerkiksi kotimaista kirjallisuutta valikoivat kustannustoimittajat tarvitsevat päätösten tueksi riittävän selkeät määritelmät, kuinka paljon kulttuurista pääomaa tuottavien teosten lisäksi tarvitaan taloudellista pääomaa tuottavia vai tuleeko taloudellinen tuotto kokonaan joltain muulta kustannussegmentiltä. Erityisen tärkeä tällainen strateginen ohjeisto on tilanteessa, jossa kokeneet kustannustoimittajat alkavat siirtyä eläkkeelle, kuten monissa kustantamoissa tapahtuu nyt ja lähitulevaisuudessa.

Molemmat Tammen esikoisromaanit syksyllä 1996 olivat onnistuneita ja Tammen kustannuspolitiikan mukaisia valintoja. Eeva Nikoskelaisen *Hytösen oireyhtymä* menestyi kaupallisesti ja kritiikinkin kannalta erittäin hyvin ja Tammi sai sen kautta positiivista huomiota. Pienkustantaja ei olisi ehkä pystynyt saattamaan Nikoskelaisen kirjaa samanlaiseen menestykseen jo siksikin, ettei sillä olisi ollut taloudellisia resursseja yhtä näyttävään mainontaan kuin Tammella. Esimerkiksi Kirjapajalla olisi ollut myös rasitteena jakelukentän ja median ennakkoluulot.

Eeva Nikoskelainen on jatkanut kirjailijan uraansa, mitä kustannustoimittaja ei osannut odottaa mutta mikä yleensä on esikoiskirjaa valittaessa tavoite. Uusi kirja *Ylilääkäri Mämmikkö ja hallittu tulosjohtaminen* ilmestyi 1999.

Tuula Rotkon *Saman taivaan alla* menestyi kaupallisesti tyypilliseen esikoisromaanien tapaan eikä saanut kovin runsasta kritiikkiä osakseen, mutta oli kuitenkin esikoisromaanikilpailun ehdokkaana Nikoskelaisen kirjan tapaan. Rotkolta kustannustoimittaja odottikin kirjailijan uraa. Pienoisromaanin *Susi ja surupukuinen nainen* ilmestyi 1998. Pienkustantajalla ei olisi ollut mahdollisuuksia jäädä odottamaan Rotkon tulevaa mahdollista kaupallista menestystä. Pienoisromaanina uusikaan kirja ei ole voinut olla kovin myyvä.

Pienkustantajien asema täysillä markkinoilla on kaikkien kilpailukeinojen kannalta heikko. Alle viiden henkilön pienkustantajien määrä laski viime vuosikymmenen alussa.

Samalla ”yhden miehen” kustantamot lisääntyivät. (Uusitalo 1988, 72 – 76.) Suomessa oli vuonna 1996 noin 3 000 kustannustoimintaa jossakin määrin harjoittavaa yritystä tai yhteisöä. Lähes yhdeksänkymmentä prosenttia niistä oli alle viisi henkilöä työllistäviä. Suomen Kustannusyhdistyksen (SKY) niistä kuului 81 kustantamo, joiden osuus kokonaisyhteistyksistä oli yli yhdeksänkymmentä prosenttia ja nimiketuotannosta lähes puolet. (Lankinen 1997, 46.)

Kirjapaja Oy kuuluu pienkustantajien tai erikoiskustantamojen joukkoon, vaikka se on kymmenenneksi suurin SKY:n jäsenkustantamojen joukossa. Yllä mainitut pienkustantajien ongelmat koskevat sitä kaikissa mainituissa asioissa. Kun se vielä määritellään uskonnolliseksi kustantamoksi, sen nimellä varustettuihin teoksiin suhtaudutaan tietyin odotuksin kuten Mikko Lehtonen maininnut.⁵⁸ Kirjapaja terästi profiiliaan, lisäsi henkilökuntaa, panosti yleiseen kirjallisuuteen ja tehosti markkinointia ja tiedottamista 1980-luvun lopulla. Resurssit eivät riittäneet silloin eikä uudessa yrityksessä 1998 – 1999.

Sami Etelälahden esikoisromaani *Piilopolku* oli kunniakas valinta, mutta sen myynti oli pienempi kuin esikoisromaanien keskimyynti noin 700 kappaletta. Kriitikot eivät sitä huomioineet. Se saavutti ensimmäisen syksyn aikana 378 kappaleen myynnillään vain alle puolet Escarpitin määrittelemästä puolionnistumisen tasosta, jossa välittömät tuotantokustannukset olisivat tulleet katetuiksi. Normaalin menestykseen eli kannattavuusrajan noin 1 500 kappaleen ylitykseen oli pitkä matka. Hankintakustannukset olivat melkein 30 000 mk, yhtä kappaletta kohti melkein yksitoista markkaa. Ohjevähittäishinta oli 122 mk. Etelälahti on tekijä, jolta on lupa odottaa kirjailijan uraa. Hänen ennustettavissa oleva kohtalonsa Kirjapajan kirjailijana on kuitenkin esimerkki Hellemannin huomiosta, ettei pienkustantajilla ole varaa kotimaiseen kaunokirjallisuuteen.⁵⁹

Kirjapajaa voidaan arvostella epärealistisesta yrityksestä päästä jo ennestään ahtaille kotimaisen kirjallisuuden markkinoille (vrt. Uusitalo 1988, 76). Pienkustantajan kannattaisi sen sijaan erikoistua riittävän suuriin ja vakaisiin segmentteihin, joissa niiden ei tarvitse suoranaisesti kilpailla suuren kustantajien kanssa. Kohdeyleisön tuntemus ja uudenlaisten jakeluratkaisujen kehittäminen ovat pienkustantajien ehto. Koska

⁵⁸ ”Jos kustantaja on Vastapaino, se herättää toisenlaisia odotuksia kuin jos kustantaja olisi Suuri Suomalainen Kirjakerho tai Kirjapaja.” (Lehtonen 1996, 103).

suurkustantajat käyttävät markkinointistrategiaa myös liikkuvuuden esteenä kustannusteollisuudessa, lupaava uusi kustantamo voisi järkevästi yrittää tunkeutua jompaankumpaan ääripäähän kevyeen massakirjallisuuteen tai erittäin laadukkaaseen erikoissegmenttiin. (Uusitalo 1988, 68, 76.)

Anja Kohosen *Nerokas nolla* ylitti puoliionnistumisen tason ensimmäisenä syksynä reilun 2 500 kappaleen myynnillään ja oli markkamääräisessä myynnissään Kirjapajan vuonna 1998 julkaisemista teoksista yhdeksäs. Myynti on jatkunut vuonna 1999, ja kahdessa vuodessa ilmestymisestäään *Nerokas nolla* ylittää normaalimenestyksen rajansa noin 3 000 kappaletta. Sen tuotantokustannukset olivat melkein 50 000 mk, yhtä kappaletta kohti hiukan yli yhdeksän markkaa. Ohjevähittäishinta oli 145 mk.

Nerokas nolla sopii Kirjapajan yleisen kirjallisuuden jo jonkin verran tunnettuun linjaan, jossa elämäkatsomuksellisia ja elämäntaitoon liittyviä tekijöitä edustaa nonfiktiivisiä teoksia julkaiseva Tommy Hellsten. Kohosen kirjassa on riittävästi uutuutta. Siitä ja tekijästä oli mahdollisuus tehdä tapaus ilman mittavia markkinointikustannuksia. Tuntemattoman tekijän muistelmakäsikirjoitus, jossa on aitoutta ja elämäntuntoa, on harvinainen löytö kelle tahansa kustantajalle (Hellemann 1999, 52). Sellainen teos on *Nerokas nolla*. Yksittäisten löytöjen ja pikamenestysten varaan rakentuva kustannuspolitiikka ei kuitenkaan ole kannattavaa yritystoimintaa millekään kustantamolle, mutta vankan strategian lisämausteena tuollaiset teokset tekevät hyvää niin suur- kuin pienkustantajien listalle ja ilahduttavat monia ostajia ja lukijoita.

Tästä tutkielmasta saattaa olla hyötyä etenkin pienkustantajien strategiasta ja kustannuspolitiikasta vastaaville henkilöille. He voivat ymmärtää, minkälaisia tavoitteita kotimaiselle kirjallisuudelle voi asettaa, ja jos he päättävät laajentua kotimaisen kaunokirjallisuuden puolelle, he osaavat varautua aikaa ja rahaa vievään kehittelytyöhön. Samoin heidän on syytä ottaa huomioon, että kun he ovat saaneet rakennettua kirjailijan uraa, nämä saattavat olla alttiita siirtymään vankemman markkinoinnin ja apurahasysteemien perässä suurempaan kustantamoon.

⁵⁹ Kirjapaja joutui syksyllä 1999 irtisanomaan tuotannollis-taloudellisista syistä työntekijöitään kuten vuonna 1990.

Kustannustoimittaja ja kirjailija

Pitkäjänteisyydestä, luovuudesta ja henkisestä pääomasta pidetään Hellemannin mukaan parempaa huolta pienissä persoonallisesti johdetuissa kustantamoissa kuin suursijoittajien omistamissa. Kun yritykset ovat kasvaneet ja byrokraattisuus on lisääntynyt, kirjailijan ja päättäjän välimatka on kasvanut. Siitä seuraa, että kustannustoimittajan merkitys ja valta lisääntyvät. (Hellemann 1999, 30 – 31.) Yksinäistä työtä tekevän kirjailijan lähin työtoveri, hovikriitikko ja kirjailijan neuvonantaja on aina ollut kustannustoimittaja. Aikaisemmin hän on ollut lisäksi kirjailijan ystävä ja terapeutti, mutta uudessa valta-asemassaan hän joutuu entistä enemmän huolehtimaan kirjailijan käytännöllisistä asioista. Kustannustoimittajan uudesta asemasta saattaa seurata, että yrityksiä ostettaessa ja myytäessä, kirjailija siirtyykin luotetun kustannustoimittajan eikä kirjavaraston mukana (emt., 31 – 32).

Myöskään kirjailijat eivät ole enää uskollisia kustantamolleen. Aikaisemmin kustannussopimuksissa oli herrasmiesmäinen maininta, että kirjailijan pitäisi tarjota seuraavaa käsikirjoitustaan samalle kustantajalle. Sen sopimuksen rikkomisesta ei kuitenkaan ollut seuraamuksia. Nyt tietokoneiden yleistymisen myötä tekijöiden on entistä helpompaa ottaa käsikirjoituksestaan useampia kopioita ja lähettää ne kilpaileviin kustantamoihin. Silloin pieni joustava kustantamo voi ennättää solmia kustannussopimuksen merkittävän tekijän kanssa. Siten Karisto menetteli jo 1920-luvulla (emt., 97). Joustavuuden ja nopeuden on asettanut strategiakseen myös Kirjapajan yleisen kirjallisuuden osasto 1998. Ongelmana vain on nykyaikana se, että varsinkin jos pienkustantaja on onnistunut hankkimaan nopeudella ja kotoisalla yhteistyöllä lupaavan kirjailijan ja tekemään nimeä hänelle, tämä on haluttu ja itsekin halukas siirtymään suuremman kustantajan tekijäksi muun muassa laajemman markkinoinnin ja useampien palkinto- ja apurahamahdollisuuksien takia.

Kustannustoimittajan merkitykseen viittaavat myös haastattelututkimuksessa esikoiskirjailijat. He kaipaavat opastusta, tukea, aktiivisuutta ja osaaottavuutta. (Tuominen 1998, 82 – 83.) Kun kiire ja vaatimukset ovat kasvaneet myös kustannusalalla, kustannustoimittajien aika ei tahdo riittää varsinaiseen työhönkään, tekstien valintaan ja editoimiseen, saati sitten tekijöiden kunnolliseen ohjaamiseen, avustamiseen ja ystävän ja terapeutin tehtäviin. Jos kustannustoimittajat joutuvat yhä

suurempiin taloudellisiin paineisiin ja perusteellisemmin analysoimaan valittavien tekstien myyntimenestystäkin, heidän mahdollisuutensa huomioida tekijöitä on vähäinen.

Käsikirjoitusten valinnoissa kustannustoimittajat nojaavat yleisimmin kirjallisuuden opintoihin, kokemukseen ja jossain määrin kunkin talon usein melko yleisluonteisiin kustannuspoliittisiin linjanmäärittelyihin. He ovat varmaan tutustuneet lukijatutkimuksiin, ovat verranneet niihin hyvin kaupaksi meneviä teoksia ja pyrkineet ainakin mielessään analysoimaan menestykseen vaikuttavia tekijöitä. Tämän tutkielman analyysimalli ei voi toimia jokapäiväisessä työssä liian raskautensa takia. Eikä suosikkikirjojen listaan tai viihteeseen vertaaminen tarjoa kustannustoimittajille paljon uutta.

Kustannusalalla tarvittava hyvä nenä tai intuitio on nopein ja tehokkain menetelmä, kun tarkoituksena on valita hyvin kaupaksi meneviä teoksia. Se taas kehittyy, jos kustannustoimittaja lukee paljon ja monenlaista, seuraa hyvin laajasti yhteiskunnan ja maailman tapahtumia ja on perillä kirjallisuudentutkimuksen mutta jonkin verran myös muiden tieteenalojen kehityksestä. Monipuolinen median seuranta ja erilaiset henkilökontaktit ovat välttämättömiä.

Varsinkin nuorten kulutuskohteisiin liittyy yhteisöllisyys, liikkuvuus ja elämyksellisyys. Tunteiden merkitys ja perinteinen yhteisöllisyys nousevat esiin myös suomalaisten kertoessa mielilukemisestaan. Yli rajojen liikkuvat rahat, tavarat, saasteet ja aatteet luovat turvattomuutta, monet valintamahdollisuudet uuvuttavat ja yksilön vastuu kasvaa. (Jokinen 1997, 199 – 207.) Tällaisessa muutostilanteessa suomalaiset yhä vielä tukeutuvat perinteisiin ainakin mielilukemisen näkökulmasta. Suosikkikirjojen ominaisuudet saattavat vielä pitkään pysyä samanlaisina kuin tässä tutkielmassa referoiduissa lukijatutkimuksissa.

Nopeasti muuttuvassa ja kansainvälistyvässä maailmassa myös yhteisöt ja kulttuurit pirstaloituvat, ja ihmiset saattavat kuulua yhtä aikaa moneen pieneen osakulttuuriin. Mieli-pidevaikuttajien ja asiantuntijoiden valta kasvaa kehityksen kuluessa. Se on nähtävissä muun muassa kirjakulttuurin asiakkaissa: makuja on monenlaisia ja siksi kirjojen painosmäärät ovat jatkuvasti supistuneet. Suuria massoja tyydyttäviä kirjoja on entistä vaikeampi löytää. Toisaalta uusi kirjantuottamisen tekniikka, tarvepainatus, mahdollistaa yhä pienempien painosten taloudellisen tuottamisen.

Voi sanoa, että pelko kulttuurinkin esineellistymisestä on kulttuuriteollisuuden tehokkaan markkinoinnin ja myynnin vaatimien standardoitujen tuotteiden ja jakelukanavien myötä jo toteutunut. Massatuotteita on vain entistä harvempia, ”midlist”

eli suosiotaan ja merkittävää arvostustaan vielä odottavien kirjailijoiden tuotteet tai kirjat, jotka menestyvät vain kohtuullisesti kaupallisesta ja kritiikin näkökulmasta, ovat vähentyneet ja yhä pienempien yleisöjen tarpeisiin kustannettujen teosten määrä on kasvanut. Konglomeraatit eli yritysryppäät ovat pakottaneet kaupalliset kustantajat hylkäämään lähes kokonaisuudessaan nuo keskilinjat kirjat (Radway 1987, 36).

Tämä tutkielma vahvistaa kustannustoimittajien omia havaintoja siitä, että sopiva yhdistelmä tuttuutta ja uutuutta kirjoissa toimii myös menestyksen suuntaisesti. Suomalaisessa kulttuurissa tapahtuva hidas siirtyminen postmoderniin aikaan ei vielä näytä merkitsevän lukijatutkimuksissa paljastuneiden arvojen kuolemaa, jos teoksessa on hiukan uutuuttakin. *Hytösen oireyhtymä* on siitä hyvä esimerkki. Kulttuurinen eliitti odottaa jo uutuusteoksilta irtiotta perinteistä ja liiasta tuttuudesta kuten romaanin *Saman taivaan alla* kritiikki osoittaa. Myös palkinto-organisaatio kulttuuriseen eliittiin kuuluvana arvottaa samoja asioita kuin kriitikotkin. *Nauravan neitsyen* myyntimenestys Finlandia-palkinnon myötä tuo lohtua kustannustoimittajille: kaupalliset tavoitteet saattavat toteutua myös esteettisin perusteluin valittujen tekstien kohdalla.

Julkisuuden merkitys korostuu tämän tutkielman havainnoissa. Useimmat esikoiskirjailijat toivovat myönteistä julkisuutta ja ovat valmiita itsekin toimimaan sen hyväksi esimerkiksi käymällä puhumassa kirjastoissa ja kouluissa (Tuominen 1998, 83). Yksi kyyninen vastaaja määrittelee Tuomisen tutkimuksessa melko totuudenmukaisesti mitä kirjailijalta odotetaan: julkisuutta jo ennen julkaisemista, itsensä mainostamista, tärkeiden ihmisten tuntemista, nuoruutta ja kauneutta. Tässä tutkielmassa esitellyistä esikoiskirjailijoista yhtäkään ei voi pitää nuorena. Etelälahti on heistä nuorin ja ainut, joka oli ennakkoon saanut hiukan julkisuutta. Tammen kirjailijat ja varsinkin Kohonen kiersivät eri tilaisuuksissa ja auttoivat siten julkisuuden saamisessa. Arvostelut eivät ainakaan näiden kirjailijoiden kohdalla suosineet heitä nuoruuden takia, kuten esikoiskirjailijat arvelevat (ks. emt., 91).

Ajan hengen aavistaminen kytkeytyy siihen, mitä asiakkaat haluavat. Jos heitä haastatellaan, he eivät pysty ennakoimaan omia tarpeitaan. Toisaalta väitetään, että myös kulttuurituotanto luo tarpeita. Mainonta saattaakin niitä mielestäni luoda, mutta uskon että sekin perustuu puhkeamassa oleviin tarpeisiin. Ihmisen perustarpeet ovat ilmeisesti varsin pysyviä (ks. Kuivasmäki 1974, 105 – 106). Kirjankustantajien mainonta on luonteeltaan informatiivista, eikä joka vuosi ilmestyvistä yksittäisistä uutuuksista voi mainonnalla tehdä merkkituotteita. Kuluttajatutkimuksilla voidaan mielestäni kartoittaa

olemassa olevia tarpeita ja mieltymyksiä ja niiden kautta saada myös tuntumaa siihen, mikä vasta on tulossa muotiin.

Nykyaikana tärkeää kaikille kaupallista toimintaa harjoittaville tahoille on tuntee asiakkaansa. Tähän mennessä vain kirjakerhot ovat tehneet tutkimuksia omista asiakkaistaan. Kustantamojen asiakkaina ovat tavallisesti jälleenmyyntiportaalan toimijat, mutta elektronisen kaupan myötä yhä useammat pienetkin kustantajat voivat myydä tuotteitaan suoraan asiakkaille. Uudenlaisten jakeluteiden kehittäminen, asiakkaiden tunteminen ja tiukasti segmentoitu tuotanto ovat pienkustantajille elinehto.

LOPUKSI

Kustantajat ovat vain harvoin onnistuneet ennakoimaan merkkiteosten menekkiä. Kirjankustannusalan myllerrysten myötä ja isojen kustantamojen jatkuvasti kasvaessa moni kustantamo on joutunut entistä ahtaammalle, ja käsikirjoituksia valitseva kustannustoimittaja tarvitsisi välineitä myös sen arvioimiseen, miten kustannettava teos tulee kaupallisesti menestymään. Valintoja suorittavat kustannustoimittajat osaavat tehdä päätöksiä esteettiseltä kannalta mutta missään ei voi opiskella valintojen ennustettavuutta.

Tässä tutkielmassa käytettiin vertailupohjana suomalaisia lukijatutkimuksia, best seller –tutkimuksia ja kansainvälisiä viihteen tutkimuksia. Tutkielma osoitti, että niiden avulla on mahdollista ennakoida teoksen myyntimenestys. Eeva Nikoskelaisen esikoisromaani *Hytösen oireyhtymä* vastasi parhaiten vertailututkimuksessa esiin tulleita menestystekijöitä ja myös onnistui kaupallisesti paremmin kuin Tuula Rotkon esikoisromaani *Saman taivaan alla*, Anja Kohosen omaelämäkerrallinen teos *Nerokas nolla* tai Sami Etelälähden esikoisromaani *Piilopolku*. Ylivoimaisesti parhaiten menestyi

Finlandia-palkittu Irja Ranen *Naurava neitsyt*, joka ei ole varsinainen esikoisteos, koska Rane on aikaisemmin julkaissut nuorisokirjan.

Tutkielman toisena tarkoituksena oli selvittää, mitä kustannustoimittaja ja kustantamo voivat tehdä kaupallisen onnistumisen hyväksi. Markkinoinnin ja erityisesti tiedottamisen painoarvo korostuivat menestymiseen vaikuttavina tekijöinä. Markkinoinnin vaikuttavuuden takia korostui tutkimustuloksissa myös kustantamon koon ja laadun merkitys. Suurkustantajille ei ole erityisen ratkaisevaa pystyä ennakoimaan kotimaisen kaunokirjallisuuden kaupallista onnistumista: liikeyrityksen taloudellisen menestyksen ne voivat taata muulla toiminnallansa. Niille on tärkeää kotimaisen kaunokirjallisuuden sektorilla toteuttaa kulttuuritehtävänsä. Pienkustantajille kotimainen kaunokirjallisuus on erittäin riskialtis ala. Niiden kannattaisi valita riittävän laajat mutta erikoistuneet markkinasegmentit ja kehittää erityisesti uusia jakelutieratkaisuja ja oppia tuntemaan asiakkaansa.

Olisi kiinnostavaa jatkossa selvittää laajemmin eri kustantamojen valintaperusteita tai tehdä tarkemmaksi tutkimuskohteeksi valitusta teoksesta myös todellinen asiakastutkimus esimerkiksi laittamalla kirjan väliin kyselylomake ja tekemällä haastatteluja jälleenmyyjien parissa ja myyntipaikoilla. Olisi myös kiinnostavaa tutkia kustantamoihin lähetettyjä käsikirjoituksia ja niiden valikoitumista kustannettaviksi.

LÄHTEET

1. Painetut lähteet

Anttila, Jaana (toim.), 1988, *Teokset, taustat, tutkijat*. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 42. Helsinki: SKS.

Barthes, Roland, 1993, "Historian diskurssi". Teoksessa *Tekijän kuolema tekstin syntymä*. (Suomentaneet Lea Rojola ja Pirjo Thorel). Tampere: Vastapaino, 77 – 95, (alkuteos "Le Discours de l'histoire", *Information sur les Sciences Sociales*, 1967).

Brunila, Anne, Uusitalo, Liisa, 1991 (1989), *Kirjatuotannon rakenne ja strategiat*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 15. Jyväskylän yliopisto.

Coser, Lewis, Kadushin, Charles, Powell, Walter W., 1982, *Books. The Culture and Commerce of Publishing*. New York.

Escarpit, Robert, 1970, *Litteratursociologi*, (översättning av Tollnert, Nils Peter), Stockholm: Wahlström & Widstrand, (alkuteos *Sociologie de la littérature*, Presses Universitaires de France, 1958, 1968).

Eskola, Katarina, 1972, *Ei kirjaa ilman lukijaa*. Helsinki: Tammi.

Eskola, Katarina, 1984, "Suomalainen lukemiskulttuuri". Teoksessa *Kirja 1984*, Häkli, Esko, Helleman, Jarl, Kaimio, Jorma, ym. (toim.). Helsinki: WSOY, 104-127.

Eskola, Katarina, 1989, "Koulutuksen sukupolven kirjallisuus. Keille 1980-luvun yliopisto-opiskelijat ovat lojaaleja?" Teoksessa *Kirjallisuuden kentillä. Kirjoituksia kirjallisuuden sosiologiasta ja reseptiosta*. Ihonen, Markku (toim.). Acta Universitatis Tamperensis, ser A vol 270. Tampereen yliopisto, 62 – 84.

Eskola, Katarina, 1990, *Lukijoiden kirjallisuus Simuhesta Sonja O:hon*. Helsinki: Tammi.

Eskola, Katarina, Linko, Maaria, 1986, *Lukijan onni. Poliitikkojen, kulttuurieliitin ja kirjastonkäyttäjien kirjallisista mieltymyksistä*. Helsinki: Tammi.

Eskola, Katarina, Vainikkala, Erkki (eds.), 1988, *The Production and Reception of Literature*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 8. Jyväskylän yliopisto.

Etelälahti, Sami, 1998, *Piilopolku*. Helsinki: Kirjapaja.

Fornäs, Johan, 1995, *Cultural Theory and Late Modernity*. London: Sage.

Grossberg, Lawrence, 1995, *Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa*. (Suomentaneet ja toimittaneet Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Ensio Puoskari ja Timo Uusitupa). Tampere: Vastapaino.

Gustafsson, Lars (red.), 1974, *Forskningsfält och metoder inom litteraturvetenskapen*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Grönfors, Terttu, Roos, Trygve, 1997, *Mitä on NLP*. Espoo: Facile Publishing.

Harju, Matti, Reenpää, Heikki A., Repo, Yrjö, 1997, *Suomen kirja-alan matrikkeli*. Helsinki: Kirjakilta.

Heikkilä, Jukka, Kallio, Jukka, Laine, Juha, ym., 1998, *Ensi askeleet elektronisessa kaupassa*. Digitaalisen median raportti 3/98. Helsinki: Tekes.

Hellemann, Jarl, 1999, *Kustantajan näkökulma. Kirjoituksia kirjallisuuden reunalta*. Helsinki: Otava.

Hellemann, Jarl, 1984, Kirjatuotannon kehityssuuntia. Teoksessa *Kirja 1984*, Häkli, Esko, Hellemann, Jarl, Kaimio, Jorma, ym. (toim.). Helsinki: WSOY, 30 – 50.

Hosiaislouma, Yrjö (toim.) 1985, *Lukeminen – reseptio – tulkinta. Kirjallisuudentutkijoiden seminaari Tampereella 3. – 4.5.1985*, Kotimainen kirjallisuus, Julkaisuja 26. Tampereen yliopisto.

Häkli, Esko, Hellemann, Jarl, Kaimio, Jorma, ym. (toim.), 1984, *Kirja 1984*. Helsinki: WSOY.

Ihonen, Markku (toim.), 1989, *Kirjallisuuden kentillä. Kirjoituksia kirjallisuuden sosiologiasta ja reseptiosta*. Acta Universitatis Taperensis, ser A vol 270. Tampereen Yliopisto.

Iser, Wolfgang, 1983 (1974), *The Implied Reader. Patterns of communication in Prose Fiction from Bunyan to Beckett*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, (alkuteos *Der implizite Leser: Kommunikationsformen des Romans von Bunyan bis Beckett*, Munich: Wilhelm Fink, 1972).

Iser, Wolfgang, 1987 (1978), *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, (alkuteos *Der Akt des Lesens. Theorie ästhetischer Wirkung*, Munich: Wilhelm Fink, 1976).

Jauss, Hans Robert, 1974, "Levels of Identification of Hero and Audience". *New Literary History* V: 2, 283 – 317.

Jauss, Hans Robert, 1983, "Kirjallisuushistoria kirjallisuustieteen haasteena", (suomentanut Nevala, Maria-Liisa). Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä*. Nevala, Maria-Liisa (toim.). Helsinki: WSOY, (alkuteos "Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft" teoksessa *Literaturgeschichte als Provokation*, luvut V – XII, Frankfurt), 197 – 235.

Jokinen, Kimmo, 1987, *Ostajat, lukijat, arvioijat, tukijat. Lukijoiden ja kriitikoiden kirjallisuus suuren muuton jälkeisessä Suomessa*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 5. Jyväskylän yliopisto.

Jokinen, Kimmo, 1988, *Arvostelijat. Suomalaiset kriitikot ja heidän työnsä*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 12. Jyväskylän yliopisto.

Jokinen, Kimmo, 1989, "Lukijalle ei saa valehdella. Totuudellisuuden vaatimus yhdistää suomalaista lukemiskulttuuria". Teoksessa *Kirjallisuuden kentillä. Kirjoituksia kirjallisuuden sosiologiasta ja reseptiosta*. Ihonen, Markku (toim.). Acta Universitatis Taperensis, ser A vol 270. Tampereen Yliopisto.

Jokinen, Kimmo, 1997, *Suomalaisen lukemisen maisemaihanteet*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 56. Jyväskylän yliopisto.

Joukkoviestimet – Finnish Mass Media, 1998. Helsinki: Tilastokeskus.

Juntunen, Leena, 1982, "III Suomen lehdistön kirjallisuusaineiston kehitys vuosina 1800 – 1980. Kvantitatiivinen analyysi". Teoksessa *Kirjallisuuskritiikki Suomessa. II Kirjallisuuskritiikin väyliä ja rakenteita*, Varpio, Yrjö (toim.). Helsinki: Kirjastopalvelu, 50 – 161.

Kaimio, Jorma, 1984, "Kirjojen myynnin kehitys". Teoksessa *Kirja 1984*, Häkli, Esko, Hellemann, Jarl, Kaimio, Jorma, ym. (toim.). Helsinki: WSOY, 51 – 73.

Karkama, Pertti, 1991, *Teos tekijäänsä kiittää*. Helsinki: SKS.

"Kirja-alan trendit tammilounaalla", 1999. *Kirjakauppalehti* 1/99.

"Kirjallisuuspalkintoja", 1996. *Kirjakauppalehti* 1/96.

"Kirjallisuuspalkintoja vuonna 1998", 1999. *Kirjakauppalehti* 1/99.

Knuutila, Seppo, 1988, "Massakulttuurin mairinnousu". *Suomen historia* 1 – 8, osa 8. Helsinki.

Kohonen, Anja, 1998, *Nerokas nolla*. Helsinki: Kirjapaja.

Koistinen, Tero, Sevänen, Erkki, Turunen, Risto, 1995, "Johdanto. Populaari- ja massakulttuurin tutkimisen lähtökohdista". Teoksessa *Musta lammas*, Koistinen, Tero, Sevänen, Erkki, Turunen, Risto (toim.). Joensuu: Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, 6 – 16.

Koistinen, Tero, Sevänen, Erkki, Turunen, Risto, 1995, *Musta lammas*. Joensuu: Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta.

Koskela, Lasse, Rojola, Lea, 1997, *Lukijan ABC-kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin*. Helsinki: SKS.

Kovala, Urpo, 1992, *Väliin lankeaa varjo. Anglo-amerikkalaisen kaunokirjallisuuden välittyminen Suomeen 1890 - 1939*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 29. Jyväskylän yliopisto.

Laaksonen, Ritva, 1998, "Jälkisanat". Teoksessa Kohonen, Anja, *Nerokas nolla*. Helsinki: Kirjapaja, 213 – 218.

Lankinen, Pirkko, 1997, *Toimialaraportti 1997*. Helsinki: KTM, Työvoima- ja elinkeinokeskus.

Lappalainen, Otto, 1988, "Ennakkotieto vai -luulo? Hermeneuttinen traditio tekstintulkinnan rajoituksena". Teoksessa *Teokset, taustat, tutkijat*. Anttila, Jaana (toim.). Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 42. Helsinki: SKS, 187 – 199.

Lehtonen, Mikko, 1996, *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.

Linko, Maaria, 1998, *Aitojen elämysten kaipuu. Yleisön kuvataiteelle, kirjallisuudelle ja museoille antamat merkitykset*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 57. Jyväskylän yliopisto.

McDonald, Malcolm, 1995, *Strateginen markkinoimmin suunnittelu* (suomentanut Nieminen, Juhani), Helsinki: WSOY, (alkuteos *Strategic Marketing Planning*, London: Kogan Page Ltd, 1992).

Makkonen, Anna, 1989, "Tulkinta ja ylitulkinta. 156 x Raija Siekkisen 'Lasia' ". Teoksessa *Kirjallisuuden kentillä. Kirjoituksia kirjallisuuden sosiologiasta ja reseptiosta*. Ihonen, Markku (toim.). Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 270. Tampereen yliopisto, 5 – 32.

Moi, Toril, 1990, *Sukupuoli/ teksti/ valta. Feministinen kirjallisuusteoria*. (Suomentanut Koli, Raija). Tampere: Vastapaino.

Neavill, Gordon B., 1975, "Role of the Publisher in the Dissemination of Knowledge". *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, v. 421, September, 23 – 33.

Niemi, Juhani, 1983, *Suomalaisten suosikkikirjat*. Hämeenlinna: Karisto.

Nikoskelainen, Eeva, 1996, *Hytösen oireyhtymä*. Helsinki: Tammi.

O'Connor, Joseph, Seymour, John, 1995 (1990), *Introducing Neuro-Linguistic Programming. Psychological Skills for Understanding and Influencing People*. London and San Francisco: Thorsons.

Paasilinna, Arto, 1995, *Rovasti Huuskosen petomainen miespalvelija*. Helsinki: WSOY.

Palmer, Jerry, 1991, *Potboilers. Methods, concepts and case studies in popular fiction*. London and New York: Routledge.

Pesonen, Paula, 1999, "Miten kirjoittajan teksti päättyy lukijan käsiin?". *Kirjakaupalehti* 3/99, 24.

Puoskari, Ensio, 1995, "Yleisösubjektin rooli populaarissa. Elämismaaailma, kulttuuriset kytkennät ja populaarit tekstit". Teoksessa *Musta lammas*, Koistinen, Tero, Sevänen, Erkki, Turunen, Risto (toim.). Joensuu: Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, 47 – 80.

Rabinowitz, Peter J., 1987, *Before Reading. Narrative Conventions and the Politics of Interpretation*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Radway, Janice A., 1987, *Reading the Romance. Women, Patriarchy, and Popular Literature*. In series Questions for feminism. London - New York: Verso.

Rane, Irja, 1996, *Naurava neitsyt*. Helsinki: WSOY.

Rasilainen, Reino, 1989, *Julkaistu ja julkaisematon kirjallisuus. Kotimaisen kirjallisuuden valikoituminen kustannusyhtiössä*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 16. Jyväskylän yliopisto.

Repo, Yrjö, 1999, "Kirjakauppako keskittynyt?". *Kirjakauppalehti* 1/99.

Riffaterre, Michael, 1990, *Fictional Truth*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Rokeach, Milton, 1969, "The Role of Values in Public Opinion Research". *Public Opinion Quarterly*: 32, 547 – 559.

Rotko, Tuula, 1996, *Saman taivaan alla*. Helsinki: Tammi.

Savolainen, Matti, 1991, "Kirjallisuudentutkimus nyt: trooppien kautta maailmaan". Teoksessa *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus*. Lehtonen, Mikko (toim.). Yleinen kirjallisuustiede Julkaisuja 24. Tampereen yliopisto, 41 – 51.

Segers, Rien T., 1985, *Kirja ja lukija. Johdatusta kirjallisuudentutkimuksen uuteen suuntaukseen*. (Suomentanut Lili Ahonen). Helsinki: SKS, (alkuteos *Het lezen van literatuur. Een inleiding tot een nieuwe literatuurbenadering*, Baarn: Basisboeken Ambo).

Sevänen, Erkki, 1994, *Vapauden rajat. Kirjallisuuden tuotannon ja välityksen yhteiskunnallinen säätely Suomessa vuosina 1918 – 1939*. Helsinki: SKS.

Sevänen, Erkki, Turunen, Risto, 1994, "Culture into Literary Studies. Kulttuurin käsite ja kirjallisuudentutkimuksen metodologia." Teoksessa *Kulttuurista rajankäyntiä*. Lappalainen, Päivi, Rojola, Lea (toim.). Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 48. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 14 – 31.

Shaw, D., Hendon, W., Waits, R. (eds.), 1987, *Artists and cultural consumers*. Akron: Association for Cultural Economics.

Szenberg, M., Lee, E., 1987, "Empirical estimation of demand and supply of books in the United States during the period 1966 – 82". In *Artists and cultural consumers*, Shaw, D., Hendon, W., Waits, R. (eds.), Akron: Association for Cultural Economics, 207 – 215.

Tammi, Pekka, 1988, "Onko tällä tekstillä lukijaa? Lukijan, tekstin ja lukemisen käsitteistä (suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen kannalta)". Teoksessa *Tekstit, taustat, tutkijat*. Anttila, Jaana (toim.). Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 42. Helsinki: SKS, 201 - 247.

Treacher, Amal, 1988, "What is Life Without My Love: Desire and Romantic Fiction". In *Sweet Dreams: Sexuality, Gender and Popular Fiction*. Susannah Radstone (ed.), London: Lawrence & Wishart.

Tuominen, Taija, 1998, "*Heillään on jo kasvoikin*". *Esikoiskirjailijatutkimus*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja 21. Helsinki.

Turunen, Risto, 1995, "Musta lammas ja hyvät paimenet. Populaari- ja massakulttuurin institutionaalista asemasta. Teoksessa *Musta lammas*, Koistinen, Tero, Sevänen, Erkki, Turunen, Risto (toim.). Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, 8 – 46.

Uusitalo, Liisa, 1988, "The Economic Production of Literature: Structural Changes in the Publishing Industry". In *The Production and Reception of Literature*, Eskola, Katarina, Vainikkala, Erkki (eds.). Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 8. Jyväskylän yliopisto, 61 – 77.

Vaittinen, Pirjo, 1985, "Peiliin on uskallettava katsoa eli suomalaisen kirjallisuuden ulkomaisesta vastaanotosta. Teoksessa *Lukeminen – reseptio – tulkinta. Kirjallisuudentutkijoiden seminaari Tampereella 3. – 4.5.1985*, Hosiaisuoma, Yrjö (toim.), Kotimainen kirjallisuus, Julkaisuja 26. Tampereen yliopisto, 125 – 137.

Vestergaard, Torben, Schröder, Kim, 1985, *The Language of Advertising*. Oxford and New York: Basil Blackwell.

Wiio, Osmo A., 1970 (1968), *Ymmärretäänkö sanomasi?*. Helsinki: Weilin + Göös.

Wiio, Osmo A., 1974 (1973), *Viestinnän perusteet*. Helsinki: Weilin + Göös.

2. Painamattomat lähteet

2.1 Opinnäytteet

Kuivasmäki, Riitta, 1974, *Kolme suomalaista menestyskirjailijaa ja heidän lukijansa. Väinö Linnan, Hannu Salaman ja Kalle Päätalon tuotannon ja vastaanoton tarkastelua*. Yleisen kirjallisuustieteen lisensiaattityö. Tampereen yliopisto.

Ruuska, Helena, 1995, *Jalokivi vai peltitölkki? Naiskirjailijoiden teosten kritiikkivastaanotto 1980-luvulla*. Kotimaisen kirjallisuuden lisensiaattityö. Helsingin yliopisto.

2.2 Haastattelut ja puhelinkeskustelut

Arrakoski, Olli, 1997, puhelinhaastattelu (1.10.97).

Kråkström, Roleff, 1999, puhelintieto (19.11.99).

Kurki-Suonio, Sirkka, 1997, haastattelu (24.9.97).

Kurki-Suonio, Sirkka, 1999, puhelinhaastattelu (2.11.99).

Peltonen, Toini, 1999, puhelintieto (26.11.99).

2.3 Tiedotteet

“Finlandia-kirjallisuuspalkinto”, 1996 tiedote. *Suomen kirjasaatiö* 10.12.1996.

Läkarfakta 96. Finlands Läkarförbund. Tilastotietoja.

Peltonen, Toini, 1997, kirjallinen tiedonanto (24.11.97).

Suomen Kustannusyhdistys ry. *Vuositilasto 1996*.

Suomen Kustannusyhdistys ry. *Vuositilasto 1998*.

Tammi-konserni 1997. *Esite*.

2.4 Lehtiarvostelut

Ahola, Suvi, 1996, “Irja Rane pohtii yksilöä ja teologiaa historian solmukohdissa. Ihminen ja ihme”. *Helsingin Sanomat* 15.11.

Ahola, Suvi, 1996, "Tiedenaisten syrjähyppy. Eeva Nikoskelaiselle kaikki alkoi Sylimikrosta". "Miehiä ja naisia vai laboratoriorottia. Apulaisprofessori ivaa keskiluokkaa kuin moderni Jane Austin". *Helsingin Sanomat* 7.9.

Ahola, Suvi, 1996, “Yhden lapsuuden ajankuvaa. Kehitystarinassa olisi aineksia kahteenkin kirjaan”. *Helsingin Sanomat* 2.11.

Airi Helenan aatoksia, 1997, "Aidosta päähenkilöstä Hytösen oireytymään". *Kankaanpään Seutu* 3.1.

Anttoora, Marjo, 1998, “Lapsen silmin”. *Sanansaattaja* 49.

- Arpiainen, Leila, 1996, "Hytöset ottavat opikseen". *ET* 10/96.
- Castren, Laura, 1996, "Kunnon.romaani on lukemisen väarti". *Nykypäivä* 20.12.
- ES, 1998, "Anja Kohonen, onnekas poikkeus. 'Elämää voi katsoa niin monien silmälasien läpi' ". *Valkeakosken Sanomat* 27.8.
- Forsström, Riikka, 1996, "Porvariston hillitty charmi". *Turun Päivälehti* 23.10.
- Hakala, Raija, 1996, "Arkea ja unelmia sodanjälkeisessä Suomessa". *Pohjolan Sanomat* 9.12.
- Heino, Paula, 1996, "Saanko esitellä, herra Hytönen, 48". *Aurora* 6.
- Henttonen, Veli-Matti, 1996, "Esikoiskirjailija haluaa kolahtaa. Eläinlääkäri-isän kannustus innosti kirjoittamaan". *Salon Seudun Sanomat* 22.9.
- Hietaniemi, Helena, 1998, "Sydämellä näkee paremmin". *Kodin Kuvalehti* 24.
- Hillebrand, Petteri, 1996, "Tapakomedia siitä, kun mikään ei suju". *Satakunnan Kansan* 26.9.
- Hoffman, Yvonne, 1996, "Finlandiaböcker". *Vasabladet* 26.11.
- Houni, Pirjo, 1998, "Aivovaurio on elämän kova koulu. Anja tuntee pelon maailman". *Seura* 35.
- Hämäläinen, Helena, 1996, "Tohtorisäiti toteutti unelmansa". *Kodin Kuvalehti* 22.
- Ikonen, Irma, 1996, "Keski-ian oireyhtymä". *Kouvolan Sanomat* 22.10.
- Jämsä, Olavi, 1996, "Uskonto elämänasenteena, ideologiat käyttötavarana". *Kaleva* 15.11.
- Kangas, Ilona, 1996, "Eeva Nikoskelainen toteutti unelman. Esikoiskirjailija hameessa ja housuissa". *Turun Sanomat* 29.8.
- Kangas, Ilona, 1996, "Kypsä esikoinen". *Turun Sanomat* 29.8.
- Koivu, Eija, 1998, "Vikoihinsa ei pidä samaistua. Aivovamma ei estä Anja Kohosen elämäniloa. Luonto pyrkii korjaamaan virheensä". *Kangasalan Sanomat* 6.10.

- Komu, Eija, 1996, "Kepeästi keski-ian kriisissä". *Karjalainen* 4.9.
- Koskinen, Satu, 1998, "Anja Kohonen on kirjailija vailla vasenta aivolohkoa. Bussissa toisen syyliin, ravintolassa käsi toisen salaattiin..." *Hämeen Sanomat* 15.11.
- Kylänpää, Riitta, 1998, "Nerokas nolla". *Anna* 43.
- Lappalainen, Seppo, 1996 "Neitsyt nauraa kauan". *Savon Sanomat* 25.11.
- Laukkanen, Mirja, 1996, "Tuttu tauti muillekin kuin Hytöselle". *Länsi-Suomi* 28.12.
- Lehikoinen, Päivi, 1996, "Väljähtyneisyyttä vastaan". *Keskisuomalainen* 1.12.
- Lieto, Jenni, 1998, "Anja Kohonen: Nerokas nolla". Loma-Glorian kirjallisuusliite. *Gloria* heinä-elokuu.
- Lipasti-Halonen, Marke, 1996. "Hytösen oireyhtymä". *Me Naiset* 51/52.
- Loivamaa, Ismo, 1996, "Keski-ikään - kurimuksesta voi selvitä". *Ilkka* 4.9.
- Malanin, Ken, 1996, "Terapeutista luettavaa keski ikäisille". *Suomen Lääkärilehti* 33.
- Markkanen, Kristiina, 1998, "Rakkautta, raivoa, kuolemaa ja ahdistusta. Kuusi tämän syksyn esikoiskirjailijaa kertoo, mistä he saivat aiheensa". *Nyt* 41.
- Matkaan, 1998, "Se piru puhuu seitsemää kieltä!". *Matkaan* 11.
- Meller, Jorma, 1998, "Nähdä kaikki toisin". *Turun Sanomat* 30.8.
- Mikkonen, Marko, 1996, "Hajuton ja äänetön". *Lalli* 18.12.
- Mäkinen, Eija, 1999, "Kohosen kohtalona on häilyvä todellisuus". *Anna* 12.1.
- Neimala, Kaisa, 1996, "Ilmava ja tunkkainen lapsuus". *Etelä-Saimaa* 19.10.
- Niklander, Hannu, 1996, "Naurava neitsyt antaa äänen hyvyydelle". *Etelä-Suomen Sanomat* 24.11.
- Nordgren, Elisabeth, 1996, "Den eviga intoleransen". *Huvfudstadsbladet* 5.12.
- Oinonen, Paavo, 1996, "Perheessä kuohuu". *Hämeen Sanomat* 19.9.

Papinniemi, Jarmo, 1996 "Kolme kuvaa, kolme kieltä". *Demari* 28.11.

Perttula, Merja, 1996, "Hauskaa keski-ikää". *Vakuutusväki* 8.

Pilhjerta, Ritva-Liisa, 1998, "Piilopolulta Mount Everestille. Mikä jää piiloon?", *Länsiväylä* 23.9.

Seppälä, Olli, 1998, "Kertomus erilaisesta todellisuudesta". *Askel* 10.

Tienhaara, Hilikka, 1996, "Esikoiskirjailija Eeva Nikoskelainen: Hytösen oireyhtymä teki haaveistani totta". *Iltalehti* 30.8.

Tukiainen, Maaretta, 1996, "Nikoskelaisen oireyhtymä. Apulaisprofessorista Viihdekirjailijaksi". *Åbo Studentblad* 15.11.

Tuominen, Maila-Katriina, "Arjesta löytyy sankareita". *Aamulehti* 15.10.

Turunen, Maire, 1996, "Epäuskon jälkeenkin jää ihme". *Ilkka* 23.11.

Turun Omakotilehti, 1996, "Turkulaiskirjailija perheen kimpussa". *Turun omakohtilehti* 11

Virmavirta, Jarmo, 1996, "Kunnon romaani on lukemisen väärtti". *Nykypäivä* 20.12.

Wernerin uutiset 3/97. Helsinki: WSOY.

Wernerin uutiset 4/97. Helsinki: WSOY.

Viertola, Mari, 1996, "Nauravan Marian ihme". *Turun Sanomat* 11.12.

Välinoro, Anne, 1996, "Tunnelmien täysosumia. Irja Raneen Naurava neitsyt imaisee keskiajalle ja natsi-Saksaan". *Aamulehti* 14.11.

Vänskä-Kauhanen, Tarja, 1996, "Reliktielämää keskiajan malliin". *Keskisuomalainen* 11.12.

Yritystendenssi, 1996, "Moni jakaa Hytösen oireet". *Yritystendenssi* joulukuu.

LIITTEET

Liitteet 1, 2, 3, 4, 5, 6:

“Huvitus ei pidä hengissä, mutta se helpottaa” – Kaari Utrio

ET 8.9.96, *ET* 2.10.96, *KK* 7.11.96, *AL* 29.10.96, *HS* 17.9.96, *IS* 20.9.96.

Liitteet 7, 8, 9, 10

“Komeita tarinoita – nautittavia elämyksiä”

SK 22.11.96, *TS* 28.11.96, *Anna* 15.10.96, *ET* 6.11.96.

Liite 11

“Olen varmasti oppinut painiessani enemmän kuin luovan kirjoittamisen kursseilla.” – John Irving

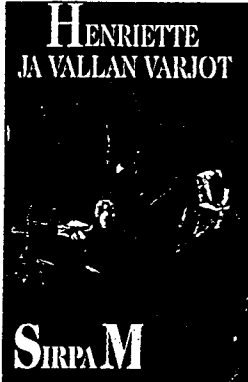
IS 27.9.96

Liite 12

“Eläintarhan johtajan vaimo varasti humalapäissään harvinaisen simpanssin.”

(Peter Høeg).

"Huvitus ei pidä hengissä,
mutta se helpottaa." - Kaari Utrio

Sirpa Mäkelä
**HENRIETTE JA
VALLAN VARJOT**

Kiehtova historiallinen romaani maalarin tyttärestä josta itsestäänkin tulee maalari, ja Johan de Wittistä, historian tuntemasta valtiomiehestä, joka näytteli tärkeää osaa Alankomaiden poliittisessa elämässä 1600-luvulla. Ovh. 127,-

Pirjo Tuominen
SUUREN JOEN MAA

Romaani avaa mahtavan panoraaman 1700-luvun Kokemaenjokilaaksoon ja Satakuntaan, lohen, siian ja vilja-aittojen maahan. Pirjo Tuominen herättää taitavasti eloon ruukit, kartanot ja kestikievarit ja niiden asukkaat paroneista kyläseppiin. Ovh. 145,-

Kaari Utrio
IISALMEN SERKKU
ja muita kertomuksia

Iisalmen serkku saapuu Helsingin seurapiireihin kaukaa Savosta. Paljakan kartanon orpo perijätär on vailla aviomiestä. Neidon tavat ovat aivan liian vulgäärit ja miesmäiset, eikä tyttö ole edes kaunis. Tati Hedvig Dorothealla on vaikea tehtävä edessä...

Teos sisältää pienoisromaneja ja novelleja, joissa Kaari Utrio kuvaa 1800-luvun säätyläisten elämäntapaa kirpeän huvittuneesti ja nautittavasti. Ovh. 155,-

Eeva Nikoskelainen
HYTÖSEN OIREYHTYMÄ

Keski-ikäisiä usein vaivaavan taudin tunnistaa siitä, että elämänilo on mennyt, vanheneminen pelottaa, puolison kanssa ei ole enää mitään yhteistä, työpaikka stressaa, seksi ei suju...

Jos tuntuu tutulta, lue Eeva Nikoskelaisen riemastuttava esikoisromaani avioliiton kriiseistä ja selviytymiskeinoista. Ovh. 132,-

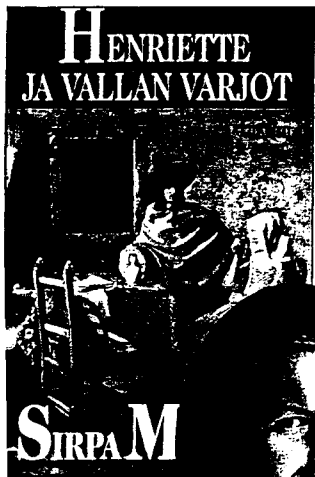

Syksyn uudet upeat
lukuromaanit
kirjakaupoista

ET-lehti 210.96

200.

LIITE 2
"Huvitus ei pidä hengissä,
mutta se helpottaa." - Kaari Utrio

Sirpa Mäkelä
**HENRIETTE JA
VALLAN VARJOT**

Upea ja kiehtova historiallinen romaani maalarin
työstä ja elämästä josta itsestäänkin tulee
maalari, ja Johan de Wittistä, historian
kirjailijasta ja valtiomiehestä, joka näytteli
kirjallista osaa Alankomaiden poliittisessa
elämässä 1600-luvulla. Ovh. 127,-

Pirjo Tuominen
SUUREN JOEN MAA

Romaani avaa mahtavan panoraaman
1700-luvun Kokemäenjokilaaksoon ja
Satakuntaan, lohen, siian ja vilja-
aittojen maahan. Pirjo Tuominen
herättää taitavasti eloon ruukit,
kartanot ja kestäkievarit ja niiden
asukkaat paronista kyläseppiin.
Ovh. 145,-

Kaari Utrio
**IISALMEN SERKKU
ja muita kertomuksia**

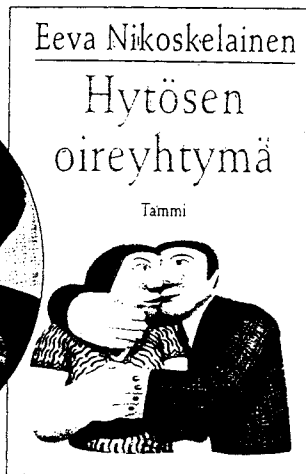
Iisalmen serkku saapuu Helsingin
seurapiireihin kaukaa Savosta.
Paljakan kartanon orpo perijätär on
vailla aviomiestä. Neidon tavat ovat
aivan liian vulgaarit ja miesmäiset,
eikä tyttö ole edes kaunis. Täti
Hedvig Dorothealla on vaikea tehtävä
edessä...

Teos sisältää pienoisromaaneja ja
novelleja, joissa Kaari Utrio kuvaa
1800-luvun säätyläisten elämäntapaa
kirpeän huvittuneesti ja nautittavasti.
Ovh. 155,-

Eeva Nikoskelainen
HYTÖSEN OIREYHTYMÄ

Yhdeksänsäksiköisiä usein vaivaavan
häiriön tunnistaa siitä, että elämänilo
on vähenenyt, vanheneminen pelottaa,
olisi kukaan kanssa ei ole enää mitään
uutta, työpaikka stressaa, seksi
ei onnistu...

Yhteinen tuntuuta, lue Eeva Nikoskelaisen
viihdyttävä esikoisromaani avioliiton
ongelmista ja selviytymiskeinoista.
Ovh. 132,-

Syksyn uudet upeat
lukuromaanit
kirjakaupoista

Tammi

"Huvitus ei pidä hengissä,
mutta se helpottaa." - Kaari Utrio

Sirpa Mäkelä
**HENRIETTE JA
VALLAN VARJOT**

Kiehtova historiallinen romaani: maalarin tyttärestä josta itsestäänkin tulee maalari, ja Johan de Wittistä, historian tuntemasta valtiomiehestä, joka näytteli tärkeää osaa Alankomaiden poliittisessa elämässä 1600-luvulla. Ovh. 127.-

Pirjo Tuominen
SUUREN JOEN MAA

Romaani avaa mahtavan panoraaman 1700-luvun Kokemaenjokilaaksoon ja Satakuntaan, lohen, siian ja viija-aittojen maahan. Pirjo Tuominen herättää taitavasti eloon ruukit, kartanot ja kestkievarit ja niiden asukkaat paroneista kyiaseppiin. Ovh. 145.-

Kaari Utrio
**IISALMEN SERKKU
ja muita kertomuksia**

Iisalmen serkku saapuu Helsingin seurapiireihin kaukaa Savosta. Paljakan kartanon orpo perijatar on vaille aviomiestä. Neidon tavat ovat aivan liian vulgaarit ja miesmaiset, eikä tyttö ole edes kaunis. Tati Hedvig Dorothealla on vaikea tentava edessa...

Teos sisältää pienoisromaaneja ja novelleja, joissa Kaari Utrio kuvaa 1800-luvun saatyilaisten elämäntapaa kirjeen huvittuneesti ja nautittavasti. Ovh. 155.-

Eeva Nikoskelainen
HYTÖSEN OIREYHTYMÄ

Keski-ikäisiä usein vaivaavan taudin tunnistaa siitä, että elämänilo on mennyt, vanheneminen pelottaa, puolison kanssa ei ole enää mitään yhteistä, työpaikka stressaa, seks ei suju...

Jos tuntuu tutulta, lue Eeva Nikoskelaisen riemastuttava esikoisromaani avioliiton kriiseistä ja selviytymiskeinoista. Ovh. 132.-

Syksyn uudet upeat
lukuromaanit
kirjakaupoista

Kirjasto... 2.11.96 41-V

Myllyn purkajat vaarassa

HANUKEHETI
PUSTANNUS OY TAMMI
"HUUVITUS EI PIDÄ HENGISSÄ"
OY DAGMAR AB

työsuojelurikkomus jatkotoimiin, kertoo tarkastaja Heikki Vuori.

ten palveluita voidaan tarjota sinnekin, sanoo Oriveden seudun työttömyshuoneen puheenjohtaja Mirja Salonen.

Kansainvaellus Parkanosta

...ano
 anon keskusta kuhisi lauuantaina, kun 75 vuotiaan juhliava Osuus-
 ki vei jäseniään teatteriin Tampereelle. Pankki sei-
 ihmistä katsomaan TTT:n Hotelli Huminaa, joten Parkanossa tar-
 in kerralla 15 linja-autoa. Pankilla oli tuplajuhlat, sillä Satakunnan
 vanhin osuuskassa Parkanon Kuivasjärvellä täytti 90 vuotta.

*"Huvitus ei pidä hengissä,
 mutta se helpottaa."* - Kaari Utrio

Kaari Utrio
IISALMEN SERKKU
 ja muita kertomuksia
 Iisalmen serkku saapuu
 Helsingin seurapiireihin
 kaukaa Savosta. Paljakan
 kartanon orpo perijätär on
 vailla aviomiestä. Neidon
 tavat ovat aivan liian vul-
 gaarit ja miesmäiset, eikä
 tyttö ole edes kaunis. Tati
 Hedvig Dorothealla on vai-
 kea tehtävä edessä...

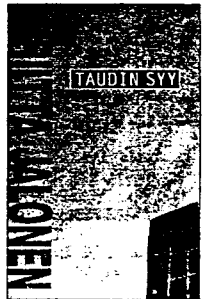
Teos sisältää pienoisromaa-
 neja ja novelleja, joissa Kaa-
 ri Utrio kuvaa 1800-luvun
 säätyläisten elämäntapaa
 kirpeän huvittuneesti ja
 nautittavasti.
 Ovh. 155,-

Pirjo Tuominen
SUUREN JOEN
MAA

Romaani avaa mahtavan
 panoraaman 1700-luvun
 Kokemäenjokilaaksoon ja
 Satakuntaan, lohen, siian ja
 vilja-aittojen maahan. Pirjo
 Tuominen herättää taita-
 vasti eloon ruukit, kartanot
 ja kestäkievarit ja niiden
 asukkaat paroneista kylä-
 seppiin.
 Ovh. 145,-

Riitta Jalonen
TAUDIN SYY
 Vahvasti omaelämäkerral-
 linen romaani nuoren nai-
 sen kasvusta aikuisuuteen
 tuberkuloosiparantolan hil-
 jaisuudessa.

*"Taudin syy on upealla tyylillä
 kirjoitettua, painavaa ja vii-
 sasta proosaa. Sen optimis-
 missä on syvälinen sanoma
 kaikille niille, joita oma tai
 läheisen sairaus koskettaa."*
 - Markku Kulmala, Ilkka
 Ovh. 127,-

Anna Heinämaa
VERNA, SISARENI
 Verna syntyy Tampereella
 1930, varttuu Viipurissa.
 kasvaa aikuiseksi Helsing-
 gissa, menee naimisiin ja
 saa omia tyttäriä... Reheva,
 varikas ja oikukkaasti ron-
 syilevä sukuromaani kol-
 men sukupolven naisista,
 heidän rakkauksistaan, me-
 netetyistä, läsnäolevista ja
 tulevista. Ovh. 127,-

Tuula Rotko
SAMANTAIVAAN
ALLA

Kalastajien asumassa Hylje-
 saarella Satu saa kasvuun-
 sa vahvat evaat viisaalta
 mummultaan. Niitä hän
 myöhemmin elämässään
 tarvitseeikin. Tummista
 juonteistaan huolimatta
 Tuula Rotkon 50-luvulle
 sijoittuva esikoisromaani
 hohtaa valoa ja elämän-
 uskoa. Ovh. 127,-

 Syksyn uudet
 lukuromaanit
 kirjakaupoista

Kylän paras kaupunkilehti

huomenna 30.10.

moro

huomenna 30.10.

”Huvitus ei pidä hengissä, mutta se helpottaa.” - KAARI UTRIO

IISALMEN SERKKU

saapuu Helsingin seurapöytäkirjoista Savosta. Paljakan kartanon orpo perijätär on valla aviomiestä. Naidon tavat ovat aivan liian vulgaarit ja miesmäiset, eikä tyttö ole edes launis. Tadi Hedvig Dorotealla on vaikea tehtävä edessä... Teos sisältää pienoisromaneja ja novelleja, joissa Kaari Utrio kuvaa 1800-luvun säätyläisten elämäntapaa kirjoihin huvituneesti ja rauditavasti. Ov. 155.

HENRIETTE JA VALLAN VARJOT

on Sirpa Mäkelän kiehtova historiallinen romaani epäselvistä tyttärestä, josta itseäänkin tulee maallari, ja Johan de Wittistä, historian tunteesta valtiomiehestä, joka näytteli tärkeää osaa Alankomaiden poliittisessa elämässä 1600-luvulla. Ov. 127.

SUUREN JOEN MAA

on todellinen kokemäenpöytäkirja ja Satakunnan paikallishistorian aarreaitta, jonka sivuilla Pirjo Tuominen herättää eloon 1700-luvun ruuikit, kartanot ja keskikievat ja niiden asukkaat. Ov. 145.

HYTÖSEN OIREYHTYMÄ

Monelle keski-ikäiselle tutun laudin tunnistaa siitä, että elämänillo on mennyt, vanheneminen pelottaa puolisoin kansa ei ole enää mitään yhteistä, työpaikka stressaa, seksi ei suju. Lue Eeva Nikoskelaisen riemastuttava avioliittoromaani kriiseistä ja selviytymiskeinoista. Ov. 132.

LUMINAINEN

Onko ylikonstaapeli Maria Kallion kohtalo sama kuin naisten terapiahallituksen kadonneella johtajalla - päätyä luminaikeksi Espoon metsiin? Leena Lehtolainen tutustuttaa lukijansa poliisin arkeen neljännessä dekkarissaan. Ov. 127.

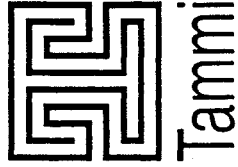
KAHDEKSAN KUNINGATTAREN PELI

pelataan kansainvälisen ja kotimaisen rikollisuuden yhteispelina, jonka kulkuun vaikuttaa kahdeksan naista. Olavi Kokon viides dekkari on mustan huumorin äärytäänä. Ov. 127.

TUULESTA TEMMATTU TYTTÖYSTÄVÄ

on todellinen naurupäjä jokaiselle John Irvingin lukijalle - ja painin ystäville! Muisteloita ja kertomuksia sisältävä teos paljastaa vihdoin, millainen mies on kahdeksan mitavan romanin takana. Naučituttavaan suomenkieliseen muotoon teoksen saattoi Kristiina Rikman. Ov. 145.

Kirjakaupoista kautta maan

TIEDOSTA uutua

VOITTAJAVAI HAVIAJÄ - PÄÄTÄ ITSE!

Miksi toiset senkun pors... ohjelma. Arvosta omia kuttua, kun taas minä... kyyjäksi, löydä omat Syntyneet häviäjäksi? lahjasi, neuvo PEKKA SYÖTÄ aivojesi tietoko- HAMMALAINEN. neeseen uusi voittamisen Ov. 135.

KOMMUNIKATIIVINEN YHTEISKUNTA

Onko filosofiolla ja yhtiön... tvalition tulevaisuudesta teokunataeteellisesti kes- "saattaa olla tämän syks- kustellutla enää mitään syn painavimpia puheen- roolla arjen politiikassa? vuoroja", kirjoittaa Tapani JOUKO KAJAN - Suominen Demarissa. OIAN teos hyvinvoin- Ov. 125.

KOHTI McDONALD'S YLIOPISTO!

-kirjassa tutkiat tarkas- Tooksen ovat toimitta- televat valtion ja yliopis- neet BÖRJE HELE- tojen väliseen ohjaussuh- NIUS, ESA HAMA- teen kehitystä ja uuden LÄINEN ja JUHA- tehokkuusajattelun mai- TUUNAINEN. hinnoitusta yliopistoihin. Ov. 135.

KOIRAN ENSIAPU JA KOTILÄÄKINTÄ

on rahanarvoinen kirja | sessaan koiran yleisim- jokaiselle koiranomista- mat vaimat ja sairaudet jalle. Siihen kannattaa tu- aakkosjärjestyksessä ja tuusua ennenkuin koira selvittää laajasti käsikäup- sairastuu. Elinlääkete- palakaikkujen käyttöä ko- seutti AULI KOPO- rion sairauksissa. Ov. 145. NEN käsittellee teok-

VIIDEN MINUUTIN HIERONTA

tuot helpotusta stressaa- koona, työpaikalla ja vaan elämään. Viiden mi- matkolla. Havainnollises- ti kuvitetun oppaan tek- nuutin hieronnasta voi ja on ROBERT THE. nauttia kuka tahansa mil- loin ja missä tahansa - Ov. 145.

Helsingin Seuramat 17.9.96

"Huvitus ei pidä hengissä, mutta se helpottaa." - KAARI UTRIO

IISALMEN SERKKU

Satavuusi Helsingin seurapiireihin kaukaa Savosta. Pääosan kirjaston perijätär on vailla aviomiestä ja tätti Hevonen Dorothealla on vaikea tehtävä edessä... Teos sisältää pienoisoromaaneja ja novelleja, joissa **Kaari Utrio** kuvaa 1800-luvun säätyläisten elämäntapaa kirje- ja muistikirjoitustensa avulla. Ovh. 155.-

LUMINAINEN

Onko ylikonstaapeli Maria Kailion kohtalo sama kuin naisten terapiakeskuksen kadonneella johtajalla - paayta luminaisella Espoon metsin? **Leena Lehtolainen** tutustuttaa lukijansa poliisin arkeen neljännessä dekkarissaan. Ovh. 127.-

KAHDEKSAN KUNINGATTAREN PELI

pelataan kansainvälisen ja kotimaisen rikollisuuden yhteispelina, jonka kulkuun vaikuttaa kahdeksan naista. **Olavi Kokon** viides dekkari on mustan huumorin sävyttämä. Ovh. 127.-

RAADONAVAUS RUSKEALLE RUUNALLE

on dokumenttiromaani, jossa elämälaakeri **Aarno Rantala** kuvaa 50-luvulla Tukholman Elämälaakerikorkeakouussa jatko-opintojaan suorittavien suomalaisten opiskelijoiden elämä huumorin pilke silmäkuimassa. Osattuun sitä ennenkin. Ovh. 137.-

KOTKAT ISKEVÄT

kertoo tosiaan sotiemme 1939-1944 ajasta. Sen päähenkilöt ovat lentäjiä, jotka tekivät tehtävänsä ja enemmänkin vaativilla, vaarallisilla ja kohtalokkailta lennoillaan. Teoksen kirjoittaja on eversti, evp., Mannerheimin ritarin **Joppe Karhunen**. Ovh. 130.-

HENRIETTE JA VALLAN VARJOT

on **Sirpa Mäkelän** kiehtova historiallinen romaani maalarin tyttärestä ja Johan de Wittistä historian tuntemasta valtiomiestä, joka näytteli tärkeää osaa Alankomaiden poliittisessa elämässä 1600-luvulla. Ovh. 127.-

SUUREN JOEN MAA

on todellinen Kokemaenjokilaakson ja Satakunnan paikallishistoriaa parhaita, jonka sivuilla **Pirjo Tuominen** herättää eloon 1700-luvun ruukit, kartanot ja kirkot, kievarit ja niiden asukkaat. Ovh. 145.-

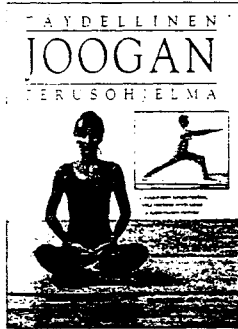
HYTÖSEN OIREYHTYMÄ

Taudin tunnustaa siitä, että elämä on mennyt, vanhempien pelottaa, puolison kanssa ei ole enää mitään yhteistä työpäikkä stressää, seksi ei suju. **Eeva Nikoskelaisen** riemastuttava esikoisromaanin avioliiton kriiseistä ja selviytymiskeinoista. Ovh. 132.-

TÄYDELLINEN JOOGAN PERUSOHJELMA

kehittää osaamista ja varmuutta, minkä ansiosta aloittelijakin pääsee toteamaan vaikutukset. Selkeät ohjeet ja valokuvat johdattavat askel askeleelta läpi 12 kuukauden joogaohjelman. Teoksen on kirjoittanut **Howard Kent**. Ovh. 155.-

Suomi

SUOMI / FINLAND

Valokuvaaja **Urho A. Pietila** on kuvannut kotimaataan jo 40 vuoden ajan. Suomi-kuvateoksessaan hän esittelee tämän päivän Suomea etelästä pohjoiseen, lännessä itään. Mukana ovat niin elämisen arki kuin serjulahetketkin. Teos on ilmestynyt myös englanninkielisenä. Ovh. 175.-

Robert Thé VIIDEN MINUUTIN HIERONTA

Nopeaa ja helppoa apua kireisille

VIIDEN MINUUTIN HIERONTA

tuo helpotusta stressaavaan elämään. Viiden minuutin hierontasta voi nauttia kuka tahansa milloin ja missä tahansa - kotona, työpaikalla ja matkalla. Havainnollisesti kuvitetun oppaan tekijä on **Robert Thé**. Ovh. 145.-

Kirjakaupoista

KOIRAN ENSIAPU JA KOTILÄÄKINTÄ

on rahanarvoinen kirja jokaiselle koiranomistajalle. Siihen kannattaa tutustua ennen kuin koira sairastuu. **Auli Koponen** käsittelee teoksessaan koiran yleisimmät vammat ja sairaudet aakkosjärjestyksessä ja selvittää kasikauppalaakkeiden käyttöä koirien sairauksissa. Ovh. 145.-

Auli Koponen

Komeita tarinoita - nautittavia elämyksiä

Kaari Utrio IISALMEN SERKKU ja muita kertomuksia

Iisalmen serkku saapuu Helsingin seurapiireihin kaukaa Savosta. Paljakan kartanon orpo perijätär on vailla aviomiestä. Neidon tavat ovat aivan liian vulgäärit ja miesmäiset, eikä tyttö ole edes kaunis. Täti Hedvig Dorotthealla on vaikea tehtävä edessä...

Teos sisältää pienoisormaaneja ja novelleja, joissa Kaari Utrio kuvaa 1800-luvun säätyläisten elämäntapaa kirpeän huvittuneesti ja nautittavasti. Ovh. 155,-

Märta Tikkanen YKSITYISALUE

Miksi isän hauta on ollut keväästä lähtien hoitamatta? Kysymys vie toimittajauransa aloittelevan nuoren naisen vanhan rakkaustarinan jäljille. Tytär löytää isänsä kahden vuosikymmenen takaisista kirjeistä kertomuksen lyhyistä kohtaamisista ja pitkistä eroista, miehestä joka väistelee ja suojautuu, naisesta joka häiritsee ja rikkoo suojauksen. Suomentanut Raija Jänicke. Ovh. 137,-

Pirjo Tuominen SUUREN JOEN MAA

Romaani avaa mahtavan panoraaman 1700-luvun Kokemäenjokilaaksoon ja Satakuntaan, lohen, siian ja vilja-aittojen maahan. Pirjo Tuominen herättää taitavasti eloon ruukit, kartanot ja kestikievarit ja niiden asukkaat paroneista kyläseppiin. Ovh. 145,-

Katriina Rinne ONKO ÄITI KOTONA?

– Onko äiti kotona? huuteli Katriina Rinne pikkutyttönä ulkoa tullessaan. Useimmiten ei ollut. Äidin työpäivät olivat loputtomia. Viehättävässä muistelmateoksessa koko kansan rakastamat näyttelijät Ansa Ikonen ja Jalmari Rinne esiintyvät vähemmän tunnetuissa rooleissa, äitinä ja isänä. Valokuvakuvitus. 2. painos! Ovh. 125,-

Eeva Nikoskelainen HYTÖSEN OIREYHTYMÄ

Elämänilo on mennyt, vanheminen pelottaa, työpaikka stressaa, seksi ei sujuu... Hauska avioliittoromaani hyvin toimeentulevan pariskunnan keski-ikäisistä ja selviytymisstrategioista. Turkulaisen apulaisprofessorin Eeva Nikoskelaisen esi-koisteos. Heti 2. painos! Ovh. 132,-

Syksyn uudet kirjat
nyt kirjakaupoissa

Tammi

Suomen Kuvalehti 22.11.96 4-V.

LIITE 7

...eella (Pramerin nihelto Tuone...
 tarinv...
 Ars...
 jouluk...
 klo 12...
 ...KARMA...

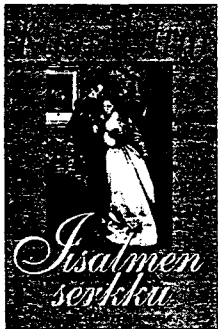
...kain on maastokisa...
 ...

19. Vapaa pääsy. Jarjestaa...
 näjä-seura.
 trampoliinivoimiste-
 ruuskilpailut Kupit-
 siluhallissa klo 14.
 Surun Sirkus ry.

...leuvo v. kikkonen punuu ai-
 heesta Epäily - terveen uskon
 seuralainen.
 Nuorisokeskus Palatsi avoinna
 klo 15-21.

Komeita tarinoita - nautittavia elämyksiä

**Kaari Utrio
 IISALMEN SERKKU
 ja muita kertomuksia**
 Iisalmen serkku saapuu Hel-
 singin seurapiireihin kaukaa
 Savosta. Paljakan kartanon
 orpo perijätär on vailla avio-
 miestä. Neidon tavat ovat
 aivan liian vulgäärit ja mies-
 mäiset, eikä tyttö ole edes
 kaunis. Titi Hedvig Dorot-
 healla on vaikea tehtävä
 edessä...

Teos sisältää pienoisormaa-
 neja ja novelleja, joissa Kaari
 Utrio kuvaa 1800-luvun sää-
 tyläisten elämäntapaa kirpeän
 huvittuneesti ja nautittavasti.
 Ovh. 155,-

**Märta Tikkanen
 YKSITYISALUE**
 Miksi isän hauta on ollut
 keväästä lähtien hoitamatta?
 Kysymys vie toimittajan-
 uraansa aloittelevan nuoren
 naisen vanhan rakkaustarinan
 jäljille. Tytär löytää isänsä
 kahden vuosikymmenen ta-
 kaisista kirjeistä kertomuksen
 lyhyistä kohtaamisista ja pit-
 kistä eroista, miehestä joka
 väistelee ja suojautuu, naisesta
 joka häiritsee ja rikkoo
 suojauksen.
 Suomentanut Raija Jänicke.
 Ovh. 137,-

**Pirjo Tuominen
 SUUREN JOEN
 MAA**
 Romaani avaa mahtavan pa-
 noramaan 1700-luvun Ko-
 kemäenjokilaaksoon ja Sata-
 kuntaan, lohen, siian ja vilja-
 aittojen maahan. Pirjo Tuomi-
 nen herättää taitavasti eloon
 ruukit, kartanot ja kestkieve-
 rit ja niiden asukkaat paro-
 neista kyläseppiin.
 Ovh. 145,-

**Katriina Rinne
 ONKO ÄITI
 KOTONA?**
 - Onko äiti kotona? huuteli
 Katriina Rinne pikkutyttönä
 ulkoa tullessaan. Useimmiten
 ei ollut. Äidin työpäivät olivat
 loputtomia. Viehättävässä
 muistelmateoksessa koko
 kansan rakastamat näyttelijät
 Ansa Ikonen ja Jalmar Rinne
 esiintyvät vähemmän tunne-
 tuissa rooleissa, äitinä ja isa-
 na. Valokuvakuvitus. 2. pai-
 nos! Ovh. 125,-

**Eeva Nikoskelainen
 HYTÖSEN
 OIREYHTYMÄ**
 Elämänilo on mennyt, vanhe-
 neminen pelottaa, työpaikka
 stressaa, seksi ei suju... Haus-
 ka avioliittoromaani hyvin
 toimeentulevan pariskunnan
 keski-ian kriisistä ja selviyty-
 misstrategioista.
 Turkulaisen apulaisprofesso-
 rin Eeva Nikoskelaisen esi-
 koiteos.
 Heti 2. painos!
 Ovh. 132,-

Syksyn uudet kirjat
 nyt kirjakaupoissa

Komeita tarinoita - nautittavia elämyksiä

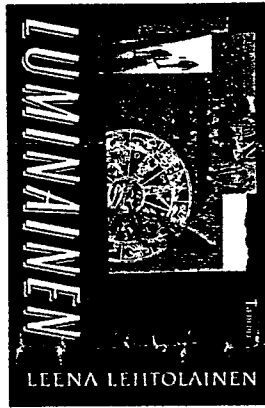
Anna Heinämaa
VERNA, SISARENI

Verna syntyy Tampereella 1930, varttuu Viipurissa, kasvaa aikuiseksi Helsingissä, menee naimisiin ja saa omia tyttäriä... Rehevä, värikäs ja oikukkaasti rönsyilevä sukuroomaani kolmen sukupolven naisista, heidän rakkautsistaan, menetetyistä, läsnäolevista ja tulevista.
Ovh. 127,-

Leena Lehtolainen
LUMINAINEN

Ylikomisario Maria Kallio on siirtynyt Espoon poliisiin ja tutkii naisten terapiakeskuksen johtajan salaperäistä katoamista.
"Lehtolaiselle on tällä hetkellä vaikea keksiä vertaista suomalaisesta dekkarikirjallisuudesta."
- Janne Mäkelä, Iisalmen Sanomat.
Ovh. 127,-

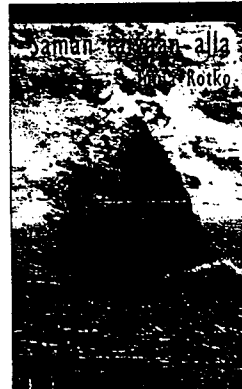
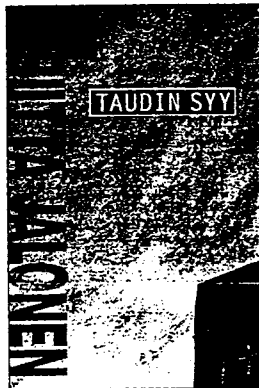
Syksyn uudet upeat lukuromaanit kirjakaupoista

Riitta Jalonen
TAUDIN SYY

Vahvasti omaelämäkerrallinen romaani nuoren naisen kasvusta aikuisuuteen tuberkuloosiparantolan hiljaisuudessa.

"Taudin syy on upealla tyyllillä kirjoitettua, painavaa ja viisasta proosaa. Sen optimismissä on syvälinen sanoma kaikille niille, joita oma tai läheisen sairaus koskettaa."
- Markku Kulmala, Ilkka.
Ovh. 127,-

Eeva Nikoskelainen
HYTÖSEN OIREYHTYMÄ

Elämänilo on mennyt, vanheneminen pelottaa, työpaikka stressaa, seksi ei suju... Hauska avioliittoromaani hyvin toimeentulevan pariskunnan keski-ikä kriisistä ja selviytymisstrategioista. Turkulaisen apulaisprofessorin Eeva Nikoskelaisen esikoisteos.
Heti 2. painos!
Ovh. 132,-

Tuula Rotko
SAMANTAIVAAN ALLA

Kalastajien asumassa Hyljesaareissa Satu saa kasvuunsa vahvat eväät viisaalta mumultaan. Niitä hän myöhemmin elämässään tarvitseekin. Tummissa juonteistaan huolimatta Tuula Rotkon 50-luvulle sijoittuva esikoisromaani hohtaa valoa ja elämänuskoa.
Ovh. 127,-

Anna 15.10.96

4-v

Komeita tarinoita - nautittavia elämyksiä

Anna Heinämaa

VERNA, SISARENI

Verna syntyy Tampereella 1930, varttuu Viipurissa, kasvaa aikuiseksi Helsingissä, menee naimisiin ja saa omia tyttäriä... Rehevä, värikäs ja oikukkaasti rönsyilevä sukuromaanin kolmen sukupolven naisista, heidän rakkautsistaan, menetetyistä, läsnäolevista ja tulevista.
Ovh. 127,-

Katriina Rinne

ONKO ÄITI KOTONA?

- Onko äiti kotona?, huuteli Katriina Rinne pikkutyttöä ulkoa tullessaan. Useimmiten ei ollut. Äidin työpäivät olivat loputtomia. Viehättävässä

muistelmateoksessa koko kansan rakastamat näyttelijät Ansa Ikonen ja Jalmari Rinne esiintyvät vähemmän tunnetuissa rooleissa, äitinä ja isänä. Valokuvakuviutus. 2. painos! Ovh. 125,-

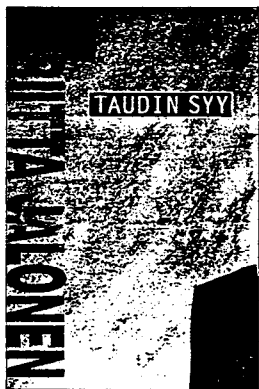
Riitta Jalonen

TAUDIN SYY

raivasti omaelämäkerrallinen romaani nuoren naisen kasvusta aikuisuuteen tuberkuloosiparantolan hiljaisuudessa.

"Taudin syy on upealla tyyllillä kirjoitettua, painavaa ja viisasta broosaa. Sen optimismissa on yvällinen sanoma kaikille niille, joita oma tai läheisen sairaus koskettaa."

Markku Kulmala, Ilkka.
Ovh. 127,-

syksyn uudet kirjat
tyt kirjakaupoissa

Tuula Rotko

SAMANTAIVAAN ALLA

Kalastajien asumassa Hyljesaarella Satu saa kasvuunsa vahvat eväät viisaalta mumultaan. Niitä hän myöhemmin elämässään tarvitseekin. Tummissa juonteistaan huolimatta Tuula Rotkon 50-luvulle sijoittuva esikoisromaanin hohtaa valoa ja elämänuskoa.
Ovh. 127,-

Maria Ripatti

ELÄMÄ YHDEN KORTIN VARASSA

Maria Ripatti kertoo muistelmissaan elämästä 1930-luvulla Inkerin suomalaiskylissä, saksalaisten tulosta Leningradin alueelle ja elämästä kahden rintaman välissä. Inkeriläistyön pakomatka saksalaisten pakkotyöleiriltä on jännittävää luettavaa. Ovh. 125,-

"Olen varmasti oppinut painiessani enemmän kuin luovan kirjoittamisen kurseilla." - JOHN IRVING

EPÄTOIVON KAUPUNKI

Vain Stephen King voi kertoa näin karmivartunnan kaupungista jota asuttavat korppikotkat ja kojootit, käärmeet ja hämähäkit, kaupungista jonne ei kukaan tule vapaaehtoisesti – ja jos kuitenkin sinne paadyt, haluat epätoivoisesti paasta pois... Suomentanut Ilkka Rekiaro. Ovh. 155.-

TAVOITTAMATON

Nainen automatkalla pienen poikavauvansa kanssa seuranaan loukkaantunut mies, joka on menettänyt muistinsa. Henkeasalpaavin valahdyksin Sandra Brown paljastaa, mitä tämän erikoisen aselman takana on. Suomentanut Maija-Leena Remes. Ovh. 145.-

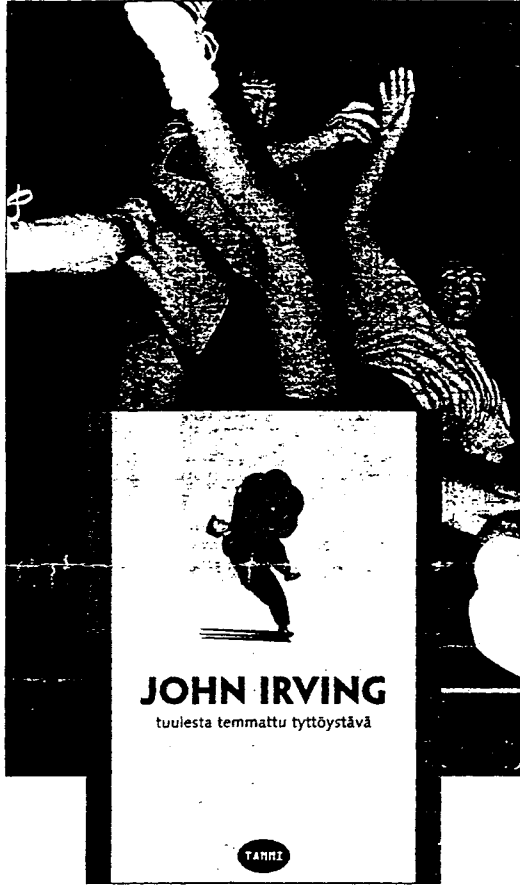

KUKKIA KAUNEIMMALLE

amerikkalaisen jännityskirjallisuuden valtiattarella Mary Higgins Clarkilla, Mira tapahtuu kun apulaissyöttäjä nakee plastiikkikirurgin vastaanotolla murhatun naisen kasvat – kahdella eri naisella! Heikki Kaskimiehen suomennos. Ovh. 137.-

TOMPAN PAREMPI PÄIVÄ

eläintarhassa on niin mukava, ettei edes muurahaisen purema tai lakin katoaminen karhun hakiin kauan härrmitä. Kristiina Louhen Tomppa-sarjan viides kirja on ilmestynyt. Ovh. 46.-

TUULESTA TEMMATTU TYTTÖYSTÄVÄ

on todellinen nampala jokaiselle John Irvingin lukijalle – ja painin ystäville! Muisteloita ja kertomuksia sisältävä teos paljastaa vihdoin, millainen mies on kahdeksan mittavan romaanin takana. Nautittavaan suomenkieliseen muotoon teoksen saattoi Kristiina Rikman. Ovh. 145.-

Kirjakaupoista

TAUDIN SYY

selvää nuorelle naiselle tuberkuloosirantolan hiljaisuudessa. Riitta Jalonen onnistuu taas. Kaikenkäsille sopiva romaani on muodoltaan ja sisällöltään pateva, tarttavan työtä. Kirjoitti Marja-Liisa Lappalainen Ilta-Sanomissa. Ovh. 127.-

SAMAN TAIVAAN ALLA

Tummista juonteistaan huolimatta Tuula Rotkon esikoisromaanin hohtaa valoa ja elämänuskoa. Nuoren tytön elämäntäival ja ihmisten kohtalot sodanjälkeisessä maailmassa nivoutuvat vahvasti suomalaiseseen luontoon. Ovh. 127.-

NOUSUKIERRE

on tarina suurista toiveista ja niiden murskaantumisesta – opas hirmumyrskyyn matkaille. Itsekkin leikkisä mukana oiteena Hikka Kylävaara tietää mistä kirjoittaa. Ovh. 127.-

URPO JA TURPO

kaksi lastenhuoneessa asustelevaa vallatonta leikkikarhua valloittavat nyt pieniä katsojia animaatio-sarjassa

Hannele Huovin riemukkaita, humoristisia Urpo ja Turpo-tarinoita yhteisiin lukuhetkiin tai lukemaan opetteleville on saatavana kirjakaupoista. Kirjojen hauska kuvitus on Jukka Lemmetyn kynästä. Ovh. 65.-

”Eläintarhan johtajan vaimo varasti humalapäissään harvinaisen simpanssin.”

(PETER HØEG)

NAINEN JA APINA

Hätätyövä aikuisten tietoisuuteen, filosofinen traktatti, eläinten oikeudesta puolistava, pamfletti vai rakkausromani – tai kaikkia näitä yhdessä. Peter Høeg yllättää jälleen lukijansa! Suomentanut Pirkko Talvio-Jaatinen. Ov. 137,-

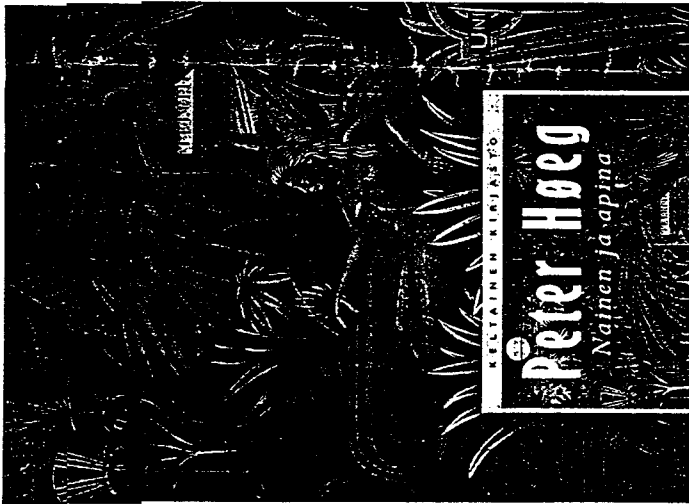
VERNA SISARENI
synny Tampereella 1930, varttuu Viipurissa, kasvaa aikuisiksi Helsingissä, menee naimisiin ja saa omia tyttäriä... Anna Heinämäen rehevä ja oikeukaasti rönsyilevä sukuromaani kolmen sukupolven naisista. Ov. 127,-

TAIDIN SYY
selvää nuorelle naiselle tuberkuloosiparantolan hiljaisuudessa. ”Riitta Jalonen onnistuu taas kaikenikäisille sopiva romaani on muodoltaan ja sisällöltään pätevä, taitajan työtä.” kirjoitti Marja-Liisa Lappalainen Iltä-Sanomissa. Ov. 127,-

SAMAN TAIVAAN ALLA
Kalastajien asumassa Hyljesaaresta Satu saa kasvuunsa vahvat eväät viisaalta murmukselta. Niitä hän myöhemmin elämässään tarvitseeikin. Tummista juonteistaan huolimatta Tuula Rotkon 50-luvulle sijoittuva esikoisromaani hohtaa valoa ja elämänsä. Ov. 127,-

NOUSUKIERRE

Kertoo kuinka Suomi tuli hulluksi. Tarina suorasta toiveesta ja niiden murskaantumisesta, mukana filmiväkeä, toimittajia ja julkijakista. Leskinleikkisä mukana olleena Ilkka Kyliä-yöarata ”viedään mistä” kirjoittanut. Ov. 127,-

TSUPPARI

täristelee kolmipyrönsälään pitkin Helsingin katuja ja havainnoi nuoren pojan terävän silmin ympärillään tapahtuvaa. Allan Muttikan stadiostaigaa ja huumoria pursuava omaelämäkerrallinen romaani on jatkoa Palttoonnappille. Ov. 127,-

LUKINKEHRÄ

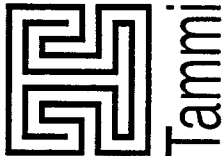
-runokokoelmassa Tomi Kontio tunnustaa rakkaustensa niin suomalaisen lehdon kasvimaailmalle kuin helsinkiläiselle lähiölle. Ov. 95,-

ONKO ÄITI KOTONA?
huutelee Katriona Rinne pikkuyrttönä ulkoa tulleensa. Useimmiten ei ollut. Aidin työpäivät olivat loputtomia Viejätskissä muistelmateoksessa rakastetut näyttelijät Ansa Ikonen ja Jalmari Rinne esiintyvät vähemmän tunnetuissa osissa, äitinä ja isänä. Valokuvakuvitus. 2. painos! Ov. 125,-

KOVAN PÄIVÄN KIRJA
sisältää kaikkien Beatles-laulujen tarinat. Steve Turner kertoo miten Beatles-laulut syntyivät, kenestä ne kertovat ja mitkä tapahtumat ja ajatukset vaikuttivat lauluihin. Yli 200 valokuvaa. Suomentasi Timo Kanerva. Ov. 180,-

Kirjakaupoista
kautta maan

Helsingin Sanomat 12.10.76